

ORDU SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
REFAH-YOL HÜKÜMETİ
(Yüksek Lisans Tezi)
Naci Furkan YALÇIN
Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ORDU SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA REFAHYOL
HÜKÜMETİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Selami ERDOĞAN

Hazırlayan:
Naci Furkan YALÇIN

Kütahya – 2019

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Ordu Siyaset İlişkisi Bağlamında Refahyol Hükümeti” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.././2019

İmza

Naci Furkan YALÇIN

Özgeçmiş

1990 yılında Samsun'da dünyaya geldi. İlköğretim, ortaöğretim ve liseyi Amasya/Merzifon'da okudu. 2009 yılında başlayan Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2014 yılında mezun olmasının ardından aynı yıl Kütahya Dumlupınar Sosyal Bilimler Fakültesi Kamu Yönetiminden Tezli Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Halen okumaktadır.

ÖZET

ORDU SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA REFAH-YOL HÜKÜMETİ

YALÇIN, Naci Furkan
Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selami ERDOĞAN
Mayıs 2019, 117 Sayfa

Bu çalışma ordu siyaset ilişkileri kapsamında Türkiye’de REFAH-YOL hükümeti dönemini incelemektedir. Çalışmanın birinci bölümünde ordu siyaset ilişkilerini açıklayan temel kuramlara yer verilerek konunun teorik yapısı ortaya konulmuştur. İkinci bölümünde ise Türkiye’deki ordu siyaset ilişkileri, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden alınarak çok partili hayata geçiş süreci ele alınarak özetlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda ordunun 1950 yılında çok partili hayata geçmesinin ardından, 28 Şubat sürecine kadar yaşanmış olan askeri darbeler ve bu darbelerin nedenleri ile yapılaş şekilleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye’nin 28 Şubat sürecine nasıl geldiği açıklanmıştır. Bu süreci oluşturan olaylar detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise REFAH-YOL Hükümetin 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Toplantısında verilen bir muhtıra ile düşürülmesi süreci açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ordu-Siyaset İlişkisi, Darbe, Muhtıra, Demokrasi

ABSTRACT**THE REFAH-ROAD GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF ARMY
POLITICAL RELATIONS****YALÇIN, Naci Furkan****Master Thesis, Department of Public Administration****Thesis Advisor: Lecturer. Member of Selami ERDOĞAN****May 2019, 117 pages**

This study examines the welfare-road Government period in Turkey within the context of military politics. In the first part of the study, the theoretical structure of the subject was introduced by introducing the basic theories explaining military relations. In the second part, the military political relations in Turkey, taken from the last periods of the Ottoman Empire and tried to summarize the transition process to multi-party life. At the same time, after the military began a multi-party life in 1950, military coup and the reasons for these coup were discussed. The third part explains how Turkey came to the 28 February process. The events that constituted this process were analyzed in detail. In the fourth part, The Welfare-Road government tried to explain the process of lowering it with a memorandum given at the meeting of the National Security Council on 28 February 1997.

Key Words: Military-Political Relations, Coup, Memorandum, Democracy

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1.ASKER VE ORDU KAVRAMLARI	5
1.2.MİLİTARİZM	6
1.2.1.Türkiye’de Militarizm	8
1.3.PRETORYENİZM	10
1.4.LİBERAL ÇOĞULCU MODEL.....	13
1.5.MARKSİST MODEL.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

BAB-I ÂLİ BASKININDAN 28 ŞUBATA KADAR OLAN ORDU SİYASET İLİŞKİSİ

2.1. OSMANLI DEVLETİ’NİN SON DÖNEMİNDE ORDU VE SİYASET İLİŞKİSİ	21
2.1.1. 31 Mart Vak’ası.....	21
2.1.2. Halâskâr-ı Zâbitân	23
2.1.3. Bâb-ı Âli Baskını	24
2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE ORDU SİYASET İLİŞKİSİ	25
2.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi.....	25
2.2.2. 12 Mart 1971 Muhtırası	29
2.2.3. 12 Eylül Darbesi	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT DARBESİ ÖNCESİ SİYASİ DURUM

3.1. TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMCILIK VE PARTİ GELENEĞİ.....	37
3.1.1. Millî Görüş Kavramı ve Partileri.....	39
3.1.1.1. Milli Nizam Partisi.....	39
3.1.1.2. Milli Selamet Partisi.....	40
3.1.1.3. Refah Partisi.....	42
3.1.2. İrtica ve Türkiye’de İrtica Kavramının Ortaya Çıkması.....	45
3.2. 1995 GENEL SEÇİMLERİ VE ANA-YOL KOALİSYON HÜKÜMETİNİN KURULMASI.....	46
3.3. 28 ŞUBAT SÜRECİNE GİDEN SÜREÇ VE REFAH-YOL KOALİSYON HÜKÜMETİ.....	48
3.3.1. REFAH-YOL Koalisyon Hükümetinin Kurulması.....	49
3.3.1.1. Erbakan’ın Yurtdışı Gezileri.....	49
3.3.1.1.1. İran Gezisi.....	49
3.3.1.1.2. Libya Gezisi.....	50
3.3.1.2. Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin Olayı.....	51
3.3.1.3. İslam Şurası.....	52
3.3.1.4. Susurluk Kazası.....	52
3.3.1.5. 10 Kasım 1996’da Refah Partili Şükrü Karatepe’nin Konuşması....	54
3.3.1.6. Taksim Meydanına Cami Projesi.....	55
3.3.1.7. 9 Ocak 1997 Tarihinde Çıkarılan Başbakanlık Kriz Masası Yönetmeliği.....	56
3.3.1.8. 11 Ocak 1997 Başbakanlık Resmi Konutunda Tarikat Liderlerine Verilen İftar Daveti.....	57
3.3.1.9. Kudüs Gecesinde Yaşanan Olaylar ve Tankların Sincan’da Yürütülmesi.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT 1997 MGK KARARLARI VE SİYASETE ETKİSİ

3.4. 28 ŞUBAT 1997 MİLLİ GÜVENLİK KURULU VE ORTAYA ÇIKAN DURUM.....	63
3.4.1. 28 Şubat 1997 MGK Toplanma Süreci.....	63
3.4.2. 28 Şubat 1997 MGK Kurulu Toplantısı.....	65
3.4.2.1. Toplantıda Konuşulan Meseleler.....	65
3.4.2.2. 28 Şubat Basın Bildirisi.....	67
3.4.2.3. MGK Kararları ve İmza Krizi.....	69
3.4.3. 28 Şubat Sürecinde Aktif Olan Çevreler ve Ortaya Çıkan Belgeler.....	72

3.4.3.1. Batı Çalışma Grubu.....	73
3.4.3.2. Emniyet Asayiş Yardımlaşma Birlikleri.....	75
3.4.3.3. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi	77
3.4.3.4. İrtica Brifingleri.....	79
3.4.4. 28 Şubat 1997 MGK Sonrası Yaşanan Siyasi Gelişmeler	81
3.4.4.1. REFAH-YOL Koalisyon Hükümetinin Sona Ermesi.....	81
3.4.4.2. Refah Partisinin Kapatılması.....	84
3.4.4.3. Ansol-D Hükümetinin Kurulması	86
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	92
DİZİN	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: 12 Eylül 1980 Darbesi Öncesi Kapatılan ve Sonrasında Kurulan Partiler....	43
Tablo 3.2: 1987 Genel Seçimleri.....	44
Tablo 3.3: 1995 Seçim Sonuçları	47

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
Bkz.	Bakınız
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
Dz. Kuv. Kom.	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Gnkur. Bşk.	Genelkurmay Başkanı
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HKK	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
HP	Halkçı Parti
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İP	İşçi Partisi
JGK	Jandarma Genel Komutanlığı
KKK.	Kara Kuvvetleri Komutanlığı
Korg.	Korgeneral
M.Ö.	Milattan Önce
MBK	Milli Birlik Komitesi
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Millî İstihbarat Teşkilâtı

MNP	Milli Nizam Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Paktı Örgütü
OHAL	Olağanüstü Hal
Ora.	Oramiral
Org.	Orgeneral
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	Türkiye Birlik Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YAŞ	Yüksek Askeri Şurası
YDH	Yeni Demokrasi Hareketi
YDP	Yeniden Doğuş Partisi
YP	Yeni Parti
yy.	Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bu çalışmada, Refah Partisi (RP) ile Doğru Yol Partisi (DYP)' nin 28.06.1996 yılında kurduğu ve 30.06.1997 tarihine kadar iktidarda kalan REFAH-YOL Hükümeti dönemindeki sivil-asker ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde temel kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde ise Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet dönemindeki) ordu-sivil ilişkileri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde 28 Şubat 1997 öncesi ordu-sivil ilişkileri incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu sonrası sivil-asker ilişkileri anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise konu ile ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır.

Birinci bölümde öncelikle askerlik ve ordu kavramları açıklanmıştır. Bu kavramdan sonra ise militarizm ve pretoryenizm kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar ordu-sivil ilişkilerinin incelenmesi açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda ana akım teorilerine de değinilmiştir. Ana akım teorileri ise "Liberal Demokrasi Modeli" ve "Marksist Model" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu kavramlar ise sivil-asker ilişkilerinin teorisini ve aynı zamanda da çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

İkinci bölümde ise sivil-asker ilişkileri, "Cumhuriyet Öncesi Dönem" ve "Cumhuriyet Sonrası Dönem" olmak üzere iki ana başlıkta incelenmiştir. Cumhuriyet Öncesi Dönem sivil asker ilişkilerine bakıldığında özellikle İttihat ve Terakkicilerin aktif olduğu söylenebilir. Bab-ı Ali baskını ve 31 Mart Vakası İttihatçıların sivil iktidara karşı yapmış oldukları müdahalelerdir. Bunun haricinde bir diğer gelişme İttihatçılara karşı ortaya çıkan Halaskarı Zabitan Grubudur. Bu durumun sebebinin ise askerinin siyasete karışmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Tüm bu gelişmelerden sonra Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyet sonrası ordu-asker ilişkisi ise ikinci ana başlığı oluşturmaktadır. Bu başlıkta ise yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde ordu-siyaset ilişkileri incelenmiştir. Özellikle tek partili hayattan çok partili hayata geçişte ordunun devlet içindeki yeri ve hükümet ile olan ilişkileri incelenmiştir. Bu süreçte Türkiye'de yapılan ilk darbe olan 27 Mayıs 1960 darbesi neden ve sonuçları ile değerlendirilmiştir. Daha sonra 1971 ve 1980 darbeleri sivil asker ilişkileri bağlamında irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 12 Eylül 1980 darbesi sonrası dönem kısaca incelenmiştir. 28 Şubat darbesinin yapılmasının ana nedenleri arasında bulunan siyasi İslamcılığın teorisi açıklanmaya çalışılmıştır. Siyasal İslamcılık kavramından sonra ise Milli Görüş düşüncesi üzerinde çalışılarak, bu düşünceyi savunduğunu açıklayan Refah Partisi ve selefi olan iki partinin (Milli Selamet Partisi ve Milli Nizam Partisi) kuruluş ve gelişim dönemleri incelenmiştir. Aynı zamanda selefi olan partilerin Türk Siyasi Hayatındaki önemi kısaca açıklanmıştır. Daha sonra ise 28 Şubat Darbesinin sebeplerinden biri olarak gösterilen “irtica” kavramı üzerinde durulmuştur. Burada aynı zamanda irticanın Türkiye’deki durumu açıklanmıştır. Bu açıklamadan sonra kısaca 1995 Genel Seçimleri açıklanarak Ana-Yol Hükümeti Dönemi uygulamalarına kısaca değinilmiştir. Ana-Yol Hükümetinin sona ermesinin ardından kurulan REFAH-YOL Hükümeti Dönemi icraatları ile ordunun bu icraatlara bakışı incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise öncelikle 28 Şubat 1987 Milli Güvenlik Kurulunun toplanma süreci incelenmiştir. Daha sonra ise Milli Güvenlik Kurulu Toplantısında konuşulan konular açıklanmış ve hemen ardından da tarihi MGK Kararları incelenmiştir. 28 Şubat 1997 MGK toplantısının önemi ise, tarihin en kapsamlı kararlarının alınmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Siyasetten eğitim politikalarına kadar pek çok alanda etkisi olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu toplantı sonucunda ortaya pek çok irtica brifingleri ortaya çıkmış, pek çok insanın fişlenmesine neden olan Batı Çalışma Grubu kurulmuştur. Bu konular açıklandıktan sonra 28 Şubat 1997 MGK sonrası siyasi gelişmelere değinilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, yapılan çalışma genel olarak değerlendirilmiştir. Türk siyasi hayatına yön veren askeri darbeler sivil asker ilişkisi bağlamında incelenerek sonuçlandırılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’de gerçekleşmiş bulunan askeri darbelerin hepsinin Atatürk İlke ve İnkılâplarına ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin İç Hizmet Kanununa dayandırılarak yapıldığına ulaşılmıştır.

Siyaset Biliminin konularından biri olan ordu sivil ilişkileri geniş bir konu olduğundan bu çalışmada bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Bu kısıtlamalardan ilki Türkiye’deki sivil asker ilişkileri olmuştur. İkinci kısıtlama ise 28 Şubat sürecindeki REFAH-YOL hükümetinin ordu ile olan ilişkileri olmuştur. Ancak 28 Şubat 1997 askeri darbesine gidilen sürecin daha iyi anlaşılması için Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki

önemli olaylar seçilmiş, daha sonra ise sırasıyla 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 darbeleri de incelenmiştir.

Çalışmada yöntem olarak literatür ve kaynak taraması seçilmiştir. Konu ile ilgili pek çok kitap, makale, elektronik yayınlar, gazeteler, ulaşılabilen resmi tutanaklar ve meclis araştırma raporları taranarak 28 Şubat 1997 askeri darbesine gidilen süreç derlenip sonuçları ve etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR

1.1. ASKER VE ORDU KAVRAMLARI

Türk Dil Kurumu sözlüğünde asker ve ordu kavramlarının şu şekilde tanımlandığı görülmektedir: Asker, yurdunu en iyi koruyan, kahramanlık özelliği taşıyan kişidir, ordu ise bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin tamamı olarak tanımlanmıştır. (www.tdk.gov.tr, 2016). Aslında bu iki kavramın kullanımı çok eskilere dayanmaktadır.

İnsanlık tarihinin her döneminde, toplumların ana kaygılarını, ülkelerine karşı gelebilecek iç ve dış tehditler oluşturur. Bu sebeple, her toplumun birinci önceliği topraklarını bu tehlikelere karşı daima korumak olmuştur. Hiçbir devlet, kendi topraklarında, başka bir devletin ya da topluluğun egemen olmasına izin vermez. Çünkü toprakları üzerinde başkasının hâkimiyet kurması, bağımsızlığın ortadan kalkmasına yol açar. Bu da devletin devlet olma özelliğini de ortadan kaldıracaktır.

Uygarlık tarihinde, askerlik ilk olarak M.Ö. 3500’li yıllarda Mezopotamya’da kurulan yerleşik topluluklarda görülmektedir (Gündüz, 2002: 8). Mezopotamya topraklarının verimli olmasından dolayı, toplumlar göçebe kavimlerin saldırılarına karşı topraklarını savunmak için askeri birlikler oluşturmaya başlamışlardır (Sander, 2010: 33). Gılgamış Destanı incelendiğinde savaşın ilk kez Sümerler ile Elamlar arasında görüldüğüne dair kanıtlar bulunmaktadır (Maden, 2015: 50-51). İlk askeri birliklerin Sümerlerde olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Sümer şehri güçlü surlara ve güçlü orduya sahiptir (Tanili, 2015: 47-48; Güven, 2009: 43). M.Ö. IX. yüzyılda tarihte ilk düzenli orduyu kuran toplum ise Asurlulardır (İplikçioğlu, 1994: 54). Asurlular, düzenli orduyu kurmadan önce sezonluk ordu adı verilen bir ordu sistemine sahiptiler. Bu nedenle Asurlular profesyonel ordu sistemine geçmişler ve buna bağlı olarak yeni savaş araçları ortaya çıkarmışlardır. Modern anlamda tankların atası sayılabilecek tekerlekli savaş arabaları yapmışlardır (Pullu, 2008: 24). Bu sayede kendi zamanının en güçlü devleti olmuş ve daha sonra kurulacak olan devletlere örnek teşkil etmişlerdir.

Öte yandan, Romalılar, Asurlular’ın askeri sistemini daha da geliştirerek profesyonel anlamda ilk ordu sistemini kurmuştur. Bu yeni ordu sisteminde ilk kez subaylık ve astsubaylık rütbeleri ortaya çıkmıştır. Rütbeye göre maaş düzenlemesi ise ilk kez yine Romalılarda görülmektedir (Sayar, 2008: 95). Romalılarda askeri birlikler üç bölümden oluşmuştur. Bu birliklerin birincisi lejyonerler, ikincisi yardımcı birlikler ve üçüncüsü ise muhafız alayından oluşmaktaydı. Lejyon ve yardımcı birlikler arasındaki en

büyük fark, lejyonerlerin Roma vatandaşlarından seçilmesidir. Yardımcı birlikler ise Roma’da vatandaşlık hakkına sahip olmayan kişilerden oluşan birliklerdi (Kaya, 2005: 88).

Askerlik ve ordu kavramının Türklerde nasıl bir karşılığı olduğu konusunda öncelikle Hun Devleti’ne bakılmalıdır. Hun hükümdarı Mete Han 10.000 kişiden oluşan en büyük birliği “Tümen” olarak adlandırmıştır. Tümenleri binlik, yüzlük ve onluk birimlere ayırmış, her birliğin başına tümenbaşı, binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı rütbelere sahip komutanları görevlendirerek orduyu emir-komuta zinciriyle birbirine bağlamıştır. Bu bakımdan Türklerde onluk sistem ilk defa Mete Han zamanında uygulanmıştır. Mete Han’ın kurmuş olduğu bu ordu sistemi günümüze kadar ulaşmıştır (KKK, 2016). Mete Han ıslık çalan oku icat ederek, okçu birliğinin bu oklarla eğitim yapmasını sağlamıştır. Orduda disiplini sağlamak için katı kurallar koyarak birliklerin sadakatini akıl almaz sınavlara tabi tutmuştur. Askerin sadakatini ölçmek için kendi atının üzerine hatta kendi eşinin üzerine ok atmış, aynı şekilde askerlerinin de atmasını emretmiştir. Bu emre uymayanları ise şiddetli bir şekilde cezalandırmıştır (Atalay: 2014: 109).

Askerlik ve ordu teşkilatının evrimsel gelişim sürecine bakıldığında, insanlık tarihi boyunca toplumların en önemli sorununun güvenlik sorunu olduğu görülmektedir. Bu sebeple, ordu ve askerlik kurumuna duyulan ihtiyaç her dönemde öncelikli olarak yer almıştır. Askerî gücü zayıflayan devletin başka devletlerin istilasına uğradığı görülmektedir. Bu sebeple her toplum askerliğe önem vermiş ve insanlık tarihi boyunca askerlik ve ordu düzeni gelişerek modern toplumlara kadar ulaşmıştır.

1.2. MİLİTARİZM

Militarizm ordu kavramının Fransızca karşılığı olan ‘militaire’ kelimesinden, Etimolojik olarak ise Latince askerlik ve savaşa dair anlamına gelen ‘militaris’ten gelmektedir (Altınay, 2009; 1246). Militarizmin Türk Dil Kurumu Sözlüğünde iki karşılığı vardır. Birinci anlamı, bir ülkede ordu gücünün aşırı derecede ağır basması; ikinci anlamı ise her türlü sorunu askerî yöntemlere başvurarak çözüme, bundan dolayı silahlı kuvvetlere öncelik tanıma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 18.01.2017). İlk olarak 1860’lı yıllarda Pierre Joseph Proudhon tarafından kullanılmış ve Birinci Dünya Savaşı’ndan önce literatüre girmiştir. Militarizmin en genel tanımını Michael Howard “askeri alt kültüre ait değerlerin toplumun egemen değerleri olarak

algılanması” şeklinde yapmıştır (akt. Altınay, 2005: 1246). Altınay bu kavramı “militarizm, askeri değer ve pratiklerin yüceltilmesi ve sivil alanı şekillendirmesi” olarak tanımlamaktadır (Altınay, 2005: 1246). Murat Belge’ye göre militarizm “...sivilleri, kadınlarıyla toplumun tamamını, çocukluktan başlayarak, askeri değerler ve normlar çerçevesinde eğitmek, bu çerçevede davranmaya çağırmak, askerliği askerliğin dışına çıkarmak ve genel bir yaşama üslubu haline getirmek”tir (Belge, 2014; 150). Bu tanımlardan yola çıkılarak bakıldığında militarizm, askeri değerlerin sivil kesime empoze edilmesidir. Diğer bir ifadeyle toplumun askeri kültürle yetişmesidir. Bu anlamda T.C. vatandaşlarının lisede almak zorunda olduğu “milli güvenlik dersi” militarizmin bir ideoloji olduğunu gösteren en önemli örneklerden biridir. Militarizmin ana amacı aynı dili konuşan, aynı üniformayı giyen, itaatkâr, aynı marşı söyleyen, üretken, milliyetçi ve sadık vatandaşlar yetiştirmektir (Altınay ve Bora, 2008; 140-141). Militarist ideolojinin en tepesinde dışarıdan gelen tehditler yer almaktadır. Dış tehdidin olmaması durumunda da militarizm aynı şiddetle devam eder. Ancak burada en önemli durum militarizmin savaşın olmadığı durumlarda barış anlamında kullanılmamasıdır. Çünkü militarizm somut düşman olmadığı zamanlarda da savaşı unutturmamak, her zaman diri tutmak zorundadır. Bir toplumun militarist olması o toplumda sadece askeri yönetimin olduğu yönetim değildir. Burada bir toplumu militarist yapan en önemli olgu devleti ordunun kurmasıdır. Diğer bir ifadeyle ordunun ulusun doğumunda önemli rol oynamasıdır. Ancak askerin darbe yaparak hükümeti ele geçirmesi o toplumu militarist yapmamaktadır (Belge, 2014; 151). Türkiye’de yapılan 12 Eylül askeri darbesine bakıldığında darbenin halk tarafından ciddi bir destek aldığı görülmektedir. Bunun sebebi ise Türk halkının askeri benimsemesi, askerin kültürü ile yoğrulmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde 27 Mayıs askeri darbesine bakıldığında darbe gerekçesini TSK İç Hizmet Kanununun 35. maddesine dayandırması (ülkeyi iç ve dış tehlikelerden korumak) da ordunun konumunu açıklamaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Türk ordusu kendini, Türkiye’deki bütün kurumlardan üstün sayarak ve ordunun da halkın içinden çıktığını göstererek, iktidarını ülke ve millet adına kullanmaktadır. Ancak bu durum farklı ülkelerin ordularında değişiklik gösterebilmektedir.

Militarizmin ortaya çıkışının daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel sürece değinilmesi gerekmektedir. Fransız İhtilali öncesi Fransız askeri sistemine bakıldığında subaylar soylu kişilerden oluşurken erler çapulculardan oluşmaktaydı. Bu durum

savaşlarda yenilgiye yol açmaktaydı. Bunun nedeni ise soylu olan subayların sefere çıkılırken her türlü lüksü ve ağırlığıyla yola çıkmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda ordunun hızlı hareketi mümkün olmadığı için yenilgiler de peşinden gelmekteydi (Sander, 2010; 168-169). Fransa’da meydana gelen ihtilal sonrasında ülkenin ve devrimin savunulması için eli silah tutan her erkek yurttaşın fiili katılımıyla zorunlu askerlik gündeme gelmiştir (Cora, 2013; 50). Napolyon’un başa gelmesiyle birlikte her erkek yurttaşın asker olduğu ve belirli sürelerle askerlik yaptıkları bilinmektedir. İhtilal sırasında Paris’e giren Marsilyalıların söylediği marşta geçen “Yurttaşlar, silah başına” (Aux armes, Citoyens!) cümlesinden bu durum anlaşılmaktadır (Belge, 2014; 133). Fransa’daki bu gelişmeler diğer devletlere örnek olmuştur. Özellikle, Fransız İhtilalinden sonra bütün Avrupa ülkeleri, Osmanlı Devleti, Japonya ve Rusya da ordularının gücünü arttırmak için gönüllülüğe dayalı uygulamalar yapmışlardır. Ancak bu gönüllü askerlik daha sonra yerini zorunlu askerlik sistemine bırakmıştır. Özellikle XIX. yy’ın yarısında çıkan topyekûn savaşlarda zorunlu askerlik ve gönüllü askerlik kendisini göstermiştir. Bu savaşlarda cephe gerisinde yardımcı olan kadınlar da gönüllü asker olarak kabul edilebilir (Cora, 2013; 51).

1.2.1. Türkiye’de Militarizm

Türk tarihi incelendiğinde asker-millet kavramının ön plana çıktığına rastlamaktayız. Özellikle Asya Hun İmparatorluğu’na bakıldığında asker ile halkın iç içe geçtiğine rastlamaktayız. Her Hun vatandaşı askerlik yapar ve olası bir savaşa karşı hazırlıklı olurdu. Hatta yerleşik hayata geçen Türkler başka mesleklerle uğraşmışlar ancak askerlik bilincini hiçbir zaman yitirmemişlerdir (Altınay, 2009; 145). Ancak XIX. yy’da Fransız İhtilâliyle ortaya çıkan milliyetçilik o dönemin hasta adamı olan Osmanlı Devleti’nde geniş yankı bulmuştur. Çünkü bu akımla Osmanlı Devleti’ni modernleştirerek kurtarma çabasına girilmiştir. Öte yandan Fransız İhtilâlinin getirmiş olduğu milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti’nde farklı etnik yapıların ayrışmalarına sebep olmuştur. Bu durum Osmanlıları da devleti kurtarma çabaları aramaya yöneltmiştir. Bu sebeple bu dönemde Osmanlı toplumunu bir arada tutabilmek için vatan sevgisi, şehitlik gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir.

XIX. yy sonunda özellikle askeri alanda yapılan reformlar, Osmanlı Devleti’nin yeniden ayağa kalkmasını sağlayamamıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nden

ayrılmak isteyen etnik grupların her geçen gün daha güçlendikleri görülmüştür. Başlangıçta, tüm etnik grupları bir arada tutmak için Osmanlı aydınları tarafından savunulan “Osmanlıcılık” düşüncesi yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştır. XX. yy başından itibaren “Türkçülük” ya da “Türk Milliyetçiliğinin” güçlendiği görülmektedir.

Türk milliyetçiliği düşüncesinin gündeme gelmesinde, XX. yy başında Almanya ve Japonya'nın yükselmesinin etkisi çok fazladır. Çünkü her iki devletin yükselmelerinin sebebi militarist yapılarıdır. Bu sebeple ilk olarak milli ordu güçlendirilecek ve halkın da ordulaşması sağlanacaktır. Aynı zamanda topluma da belli disiplinler yerleştirilecektir. Özellikle, Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndan yenik çıkması bir intikam arzusuna yol açmıştır. Bu durum savaşa hazırlıklı olma geleneğini ortaya çıkarmıştır. Vatanın, milletin birliğini ve bütünlüğünü koruma, geleceğe taşıma adına ölüm teması üzerinden kendisini yeniden ortaya çıkarma yolunu seçmiştir. Kan, gözyaşı, ihanet, kahramanlık, gazilik ve şehitlik temaları ön plana çıkmıştır (Öztañ, 2013; 81-82). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki savaşlar incelendiğinde askerlerin millet ile iç içe olduğu görülmekte ve analar erkek evlatlarından vatani bölmek isteyen düşmanları öldürmeleri ya da vatani uğruna şehit olmasını istemektedir. O dönemde gönüllü askerliğin ön planda olduğu görülmektedir. Bundan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Devleti askerinin kurmuş olduğu devlet olarak görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de ordunun konumu ayrı tutulmuştur. Siyasi istikrarsızlıkların olduğu zamanlarda çözüm olarak ordu siyasete müdahale etmiştir. 12 Eylül askeri darbesinin bildirisine bakıldığında devletin organlarının işlemez duruma getirildiği, devleti kurtaracak birlik ve beraberliğin sağlanamadığı ve lüzumlu tedbirlerin alınmadığı görülmektedir. Bunun sonucunda yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmış ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürüldüğü gerekçesiyle ve ülkenin dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikrî ve fiziki haince saldırılar göz önünde bulundurularak darbe yapılmıştır. Örnekte de görüldüğü üzere Türkiye'de askerinin ön planda olması ve siyasette etkili olmasının dayandırıldığı nedenler Türk askerinde bulunan değerlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de asker- millet kültürünün oturması için ilköğretimden itibaren ders kitaplarında asker, vatan, millet, şehitlik gibi temaların ön planda olduğu görülmektedir. Bir diğere örnek, liselerde verilen

Milli Güvenlik Bilgisi¹ dersleridir. Çünkü milli güvenlik dersini diğer derslerden ayıran en önemli özellik, bu dersi MEB tarafından atanan öğretmenler değil en yakın garnizondan atanan muvazzaf subaylar vermektedir. Buradaki diğer önemli husus ise bu subayların sivil değil resmi üniformalı olmasıdır. Aynı zamanda atanacak bu subaylarda aranan ilk özellik; çalışkan ve askeri otoritesi ile tanınmış olması; ikinci özellik ise gençlere örnek olabilmesidir (Altınay, 2003: 140).

1.3. PRETORYENİZM

Pretoryen kavramı, Antik Roma'da ortaya çıkmış ve Antik Roma konsüllerin etrafında oluşan koruma birlikleridir. Komutan çadırının etrafındaki alana, pretuar alan denilir ve o alana girmek yasaktır. Roma'da senato alanına kimsenin girememesi en önemli ilkelerden bir tanesi olmuştur. Ancak bir süre sonra bu pretuar güçler, hassas birlikler olduklarından kimsenin giremediği senatonun alanına girmelerine izin verildi. Pretuar güçlerin M.S. 2. yy.dan sonra güçlü birlikler haline gelmesiyle, pretoryen güçler imparatoru deviren, yerine imparator seçen konuma gelmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bu güçler sınırlandırılmışsa da pretoryen güç tabiri aynen kalmıştır. Pretoryen güç tabiri, seçilerek gelmeyen, kendini iktidarın doğal sahibi olarak gören, bunu darbeye, entrikalarla sürdürmeye kararlı olan bir çevreyi belirtmek için kullanılmaya başlanmıştır. Pretoryenizm sosyal bilimler literatürüne, askerinin fiili olarak güç kullandığı veya var olduğu toplumda bağımsız bir siyasi güç haline geldiği durum olarak geçmiştir. Pek çok durumda sivil; sivil siyasi yapı ve kurumlar işlemediği, siyasi hareketin yönetilmesi için gerekli anayasal araçlar bulunmadığı durumlarda siyasi destek için orduya başvururlar. Bu, pretoryenizmin temel özelliklerindedir. Bu durum demokratik kurumların yerleşmediği ülkelerde daha sıklıkla görülen bir durumdur. Pretoryenizmin sivil-asker ilişkileri üzerinde yoğunlaşan düşünür Perlmutter'dir. Perlmutter'in bu konu ile ilgili tespitlerinden birisi, kurumsallaşmanın pretoryen devletlerde düşük olmasıdır. Kurumsallaşmanın düşük olduğu bu devletlerde anayasal değişiklikler sivil iktidar tarafından değil, ordu tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle ordu sık sık yönetime karışmaktadır. Pretoryen devlette ordu, siyasi kurumların ve yapıların üzerinde bir rol oynamaktadır (Perlmutter, 1969: 380-389).

¹ Milli Güvenlik Bilgisi Dersi 12 Nisan 2012 tarih 24 sayılı karar ile 2012-2013 Eğitim Öğretim yılından itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Karar metni için bkz. <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/finish/76-2012/39-2656-may-s-2012>.

Perlmutter, pretoryen orduları, hakem ve yönetici olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Hakem tipi pretoryen ordu tipinde asker, sivil idareye zaman kısıtı koyar, devleti kabul edilebilir olan bir sivil iradeye devretmek için gereken düzenlemeleri yapar. Hakem ordu modelinde, ordu bir araç olarak görmektedir. Hakem ordu modelinin özellikleri;

1. Mevcut toplumsal düzenin kabul edilmesi,
2. Sivil anlaşmazlıklar çözümlendikten sonra kışlalara dönme niyeti,
3. Bağımsız bir siyasi teşkilatın ya da ordu idaresini en üst düzeye çıkarma girişiminin olmaması,
4. Askeri idareye alternatif ve kabul edilebilir bir sivil rejim kurulana kadar zaman sınırı tanıma,
5. Profesyonelliğe önem verme,
6. Sahne arkasından bir baskı grubu olarak iş görme eğilimi,
7. Düşük ulusal bilinç düzeyi,
8. Sivil misilleme korkusu,

Olarak sıralanabilir (Perlmutter, 1969: 390). İkinci ayırım olan yönetici tip ise iktidarı amaç olarak görmektedir. Bu nedenle askerin yapmış olduğu düzenlemeler kalıcı olarak yapılmaktadır. Yönetici tip ordunun özellikleri ise;

1. Mevcut sistemin reddi ve onun yasallığına meydan okuma,
2. Sivil idareye güvensizlik ve kışlaya dönmeme isteği,
3. Askeri yönetimi en üst düzeye çıkarmaya ve meşrulaştırmaya yönelik siyasi teşkilatlanma,
4. Siyasi düzensizliğe ek alternatifin askeri yönetim olduğu inancı ve profesyonelliğin siyasileştirilmesi,
5. Faaliyetleri açık bir şekilde gerçekleştirme ile yüksek düzeyde ulusal bilinç ve sivil misillemeden korkmama, şeklinde sıralanabilmektedir (Perlmutter, 1969: 397-403).

Huntington, Pretoryenizmin sadece sivil-asker ilişkileri ile ilgili bir terim olmadığını vurgulamıştır. Huntington, pretoryenizmin, geniş bir toplumsal güç ve gruplar yelpazesi ile doğrudan siyasete karıştığı durumları tanımlamıştır. Pretoryen toplumlar, düşük kurumlaşma yapıları ile diğer toplumlardan ayrılmaktadır. Sivil ve askeri alanların,

ilişkilerin sağlıklı olması açısından ayrıştırılması oldukça önemlidir. Ordunun toplumdaki ayrılması, hem sivil kontrol hem de askeri performans açısından önemlidir (Hale, 1996: 255).

Askerin siyasete karışması durumu, sadece asker tarafından belirlenmemektedir. Askerin siyasete karışmasını toplumun durumu da önemli derecede etkilemektedir. Çünkü ordu, zaman içerisinde amaçları ve işlevleri değişimler gösterebilen dinamik yapıdır (Şen, 2000:22). Ordunun bu dinamik yapısı, içinde bulunduğu toplumun yapısına bağlı olarak askerlerin farklı tutumlarda bulunmasına neden olmuştur. Askerin içinde bulunduğu toplum ne kadar geri kalmış ise askerinin tutumu o kadar belirleyici olmuştur. Ancak, toplum ne kadar ileri ise askerinin tutumu da o kadar tutucu olmuştur (Örs, 1996: 21). Burada askerinin tutumu, içinde bulunduğu toplumun gelişmişliği ile ters orantılı olarak değişmektedir.

Ordunun sivil yönetime karışmasının nedeni ve biçimi ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Pek çok toplumda görülen darbelerin nedenleri farklıdır. Siyasal sisteme karşı yapılan bu darbelere yer alan subay kadrolarının sistemden beklentisi, sınıfsal yapısı, toplumdaki konumları ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikler beraberinde askerinin, sivil-asker ilişkilerinde bir takım farklı amaçlarının olduğunu getirmektedir. Bazı kesim statükoyu kabul etme eğiliminde, bazı kesim ise baskı grubu olarak hareket ederken, bir başka kesim ise sisteme karşı durmaktadır (Örs, 1996: 14). Statükoyu kabul etme eğiliminde olan askerler, askeri yönetime belirli bir süre koyup, eski sivil yönetimden ortaya çıkan aksaklıklar giderildikten sonra yönetimi tekrardan sivillere bırakmaktadırlar. Statükoyu kabul etme eğiliminde bulunan kesim üzerine sorumluluk alırken baskı grubu olarak hareket eden kesim ise sorumluluk almaktan kaçınmaktadır. Sistemin karşısında olan grup ise düzene karşı durmakta, bu nedenle sistemi değiştirme eğiliminde olmaktadır. Ordunun siyasete yapmış olduğu darbelerin temelinde de sistemi değiştirme eğilimi yatmaktadır. Ordu siyasete bu nedenle darbe yaparak, sistemde mevcut olan kurumları kaldırarak modernleşme, sanayileşme ve siyasal mobilizasyonu gerçekleştirmek için yeni kurumlar oluşturmak istemektedir. Ancak asker zaman zaman siyasete, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için de darbe yapabilmektedir. Bu konu ile ilgili Nordlinger, askerinin ekonomik ve sosyal statükoyu korumak için sergilemiş olduğu iki dürtünün olduğunu söylemiştir. Bu dürtülerin birincisi askerinin ortak çıkarı; ikinci dürtü ise askeri kadronun içinden gelen sınıfların çıkarlarına

olan bağılıktır (Örs, 1996: 63). Bu etmenler her ne kadar siyaseti etkilemek adına geliştirilen amaçlar olarak verilmiş olsa bile, bu amaçlar ülkeye göre ve hatta aynı ülkenin içindeki zamana göre de değişiklik gösterebilmektedir.

1.4. LIBERAL ÇOĞULCU MODEL

Sivil-asker ilişkilerini açıklayan pek çok çok model vardır. Liberal-Demokrasi modeli de sivil-asker ilişkilerini inceleyen bir modeldir.

Liberalizm ile demokrasi kavramları arasında zorunlu bir paralellikten söz etmek pek mümkün olmamasına rağmen, bu iki kavram çoğunlukla birlikte anılmaktadır. Liberalizm, serbest piyasa ekonomisinin tüm koşullarının oluşturularak, korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan bir ideoloji olarak tanımlanabilirken, demokrasi ise, sosyal eşitliği ve siyasal katılma ideallerini içeren bir siyasal yönetim biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımlara göre, liberal-demokrasi modelinin “demokrasi” ve “liberalizm”in (ideoloji + siyasal yönetim biçimi) sentezlenmesi ile oluştuğunu söylemek mümkündür. Sartori’ye göre, bireyin siyasal özgürlüğünü temel alan liberalizm, bireyin hak ve özgürlüklerinin anayasal devlet vasıtası ile hukuksal çerçevede korunması, uygulanması ve kuramı şeklinde tanımlamıştır (Sartori, 1996: 412). Bu tanımlamaya göre liberalizm, siyasal özgürlüğün güvence altına alınabilmesi için devlet iktidarının sınırlandırılması gerektiğini savunmakta ve “sınırlı iktidarı” oluşturmayı amaçlamaktadır. Raymond Aron ise demokrasiyi, halkın kamu siyasetine ilişkin temel siyasal kararların alınmasına katılımı öngören siyasi bir sistem olarak tanımlamıştır (Aron, 1995: 108). Bu tanıma göre ise demokrasi, iktidar kaynağının sorunlarını ele alarak, iktidarın kaynağının halka dayandırılmasını önermektedir.

İki kavramın birleşimi olan liberal-demokrasi modelini, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya yönelik bir halk yönetimi olarak tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda liberal demokrasi; genel ve eşit oy ilkesini, hukukun üstünlüğünü, sivil ve siyasal özgürlükleri ve siyasi iktidarın düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle el değiştirmesini içermektedir (Köker, 1992: 29). Diğer bir ifadeyle, liberal demokrasi modelinin ideali, iktidarın sınırlandırılması amacı ile halkın iktidara ortak edilmesi şeklinde açıklanabilir. Liberal demokrasi modelinin orduya olan yaklaşımının anlaşılması için öncelikle liberalizmin felsefesinin açıklanması yerinde olacaktır.

Liberal demokrasi modelinin ideolojisini oluşturan liberalizm, bireyi esas almaktadır. Bireyin esas alınmasının sebebi, bireyin ruh ve beden bütünlüğüne sahip rasyonel varlık olmasıdır. Liberalizmin öncülerinden olan Locke'a göre, bireyler eşit haklara sahip olarak dünyaya gelmektedirler. Bu nedenle bireyler, doğa durumunda ortak çıkarlarla birbirlerine bağlıdır. Bireyler doğa durumlarında tam özgür olarak hareket edebilmektedir. Bu nedenle bireyler, doğanın belirlemiş olduğu yasalara göre hareket etmektedirler. Bireyler, başka bir bireye bağlı kalmadan ve izin almadan hareket edebilmektedirler. Ancak bireylerin doğa durumunda, bütün güçlerinin ve yargılama yetilerinin de karşılıklı olarak eşit olduğunu belirtmiştir (Locke, 1969: 4). Bireylerin doğa durumundaki bu güçlerinin ve yargılama yetilerinin karşılıklı olarak eşit olması ise kargaşanın ortaya çıkmasına neden olacağı söylenebilir. Kargaşanın önlenmesi için Locke, siyasi topluluğun kurulması gerektiğini savunmaktadır. Bu siyasi topluluğun kurulması için, bireyler kendilerine ait olan güç ve ceza yetkisini, kendi rızaları ile devretmeleri gerekmektedir.

Liberalizme göre devlet, bireyin doğa durumundaki güvensiz ortamdan çıkabilmesi için, bireyin toplum sözleşmesi ile ortaya çıkan egemen güçtür. Ancak ortaya çıkan bu güç ile birlikte, insanların özgürlükleri ve devletin otoritesi arasında ikilem çıkmış, bu ikilem de liberalizmin en önemli sorunu olmuştur. Liberalizm bu ikilemi, devletin görevini paylaşmıştır. Buna göre devletin görevi dışarıdan gelen tehditlere karşı güvenliği sağlamak, içeride ise piyasa güvenliğini ve hukukun üstünlüğünü sağlamak olmuştur.

Devlet, toplum içerisinde rekabet halindeki insanlar ve gruplar için tarafsız bir ara buluculuk görevi üstlenir. Bu bağlamda devlet, bütün temsil ettiği grupların ve insanların çıkarları doğrultusunda hareket eden, kamu yararı ve ortak menfaat için çabalayan yansız bir varlık olarak görülür. Seçilmiş siyasetçiler görevlerini, her zaman topluma karşı sorumlu olarak yürütürler. Ordu, kolluk kuvveti ve yargı gibi seçilmemiş devlet organları seçilmiş üstlerine sorumlu olacaktır. Liberal düşüncede, yöneticilerin gücü halk ve diğer baskı grupları tarafından sınırlandırılıp, kontrol edilebilmektedir.

Liberal devlet anlayışına göre, devlet, yurttaşların güvenliğini sosyal sözleşme dışındaki aktörlere karşı ise farklı gereçlerle koruma zorunluluğunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple devletler yurttaşlarını sosyal sözleşme dışında kalan dış

tehditlerden korumak üzere bir askerî sistem kurmaktadır. Bu sistem içerisinde ordular, devletlerin güvenliğini dış tehditlere karşı savunmak üzere kurulmuş şiddet aygıtlarıdır. Kolluk güçleri, istihbarat birimleri, özel güvenlik birimleri gibi silah taşıyan diğer unsurlar da, iç güvenliği ve hukukun üstünlüğünü sağlamaya yönelik baskı görevleri için tasarlanmışlardır.

Ordu denilen silahlı koruma sistemi, yurttışlara yönelecek dış tehdidi ortadan kaldırmaya uygun şekilde güçlendirilmiştir. Önemli olan durum ise güçlendirilmiş olan ordunun, amacı dışında kullanılabilme olasılığı olmuştur. Bu nedenle, ordunun kontrol dışı bırakılmaması da gerekmektedir. Çünkü silah taşıyan unsurlar donanımları itibarıyla, tesis edildiği amaç dışında da işlev görebilme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple, güvenliği sağlamak için kurulan ordunun kontrolü ve denetiminin sivil otoriteye bağlılığının garanti altına alınması, liberal devletin önceliği olmuştur.

Bireyin rızasına bağlı bir toplum sözleşmesi ile ortaya çıkan liberal modelde devlet, bireylerin güvenliğini sağlamaya yönelmiş tarafsız bir hakem, meşru güç kullanma tekeli elinde bulunduran bir mekanizmadır. Bu yüzden liberal modelde bireylerin ve grupların haklarının güçlü bir yönetsel yapı karşısında nasıl korunabileceği konusu önem kazanmıştır. Liberalizmde devletin silahlı gücünün bir bölümünü oluşturan askerlerin sivil kontrolünün nasıl sağlanabileceği ve askerlerin siyasal karar verme süreçlerine katılımın hangi esaslarda tanzim edileceği meseleleri ön plana çıkmıştır. Bu durum liberal söylemin sivil-asker ilişkileri meselesini yasal, yapısal ve kurumsal düzenlemelerin neden önemsendiğini de açıklamaktadır. Kısaca liberal sistemlerde asker-sivil ilişkilerinde önemli olan, güvenliği sağlayan ordunun siyasi otoritenin amaçları ile uyumlu bir şekilde yönetilmesidir.

1.5. MARKSİST MODEL

Marksizmde devlet kuramı ile ilgili pek sistematik çalışma yapılmamış olsa da, Marks ve Engels'in eserlerine bakıldığında, Marksist devletin ayırt edici söylemlerini tespit etmek mümkün olabilmektedir. Marksizme göre, devletin ayırt edici söylemlerini üç kategoride özetlemek mümkündür. Bu söylemlerin ilki, "siyasi mücadele bütünüyle bir sınıf mücadelesinden ibarettir" cümlesiyle açıklanabilir. İkinci söylem ise, "herhangi bir üretim tarzında üretim araçlarının özel mülkiyetini elinde tutan sınıf, devlet iktidarını da elinde tutar" söylemi olduğu söylenebilir. Üçüncü ve son söylem ise, "hâkim sınıf

devlet aygıtını diğer sınıflar üzerinde baskı kurmak üzere kullanır” cümlesi ile açıklanabilir. Bu söylemlere göre, Marksizm’e göre devleti, “egemen sınıfın mülkiyetini korumak, yürürlükteki yasaları ve düzeni sağlamak, artı-değer sömürsünü daim etmek için silahlı bir güç tekeli elinde bulundurmaya zorunda olan bir aygıt” şeklinde tanımlamak mümkündür. Özellikle de üçüncü söyleme bakıldığında orduların, devletin sözü edilen bu baskıyı sağlama ve sürdürme aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Marksist devlet kuramları, liberal demokrasi kuramından iki temel farkla ayrılmaktadır. Bu farklardan ilki, liberal demokrasilerdeki devletin hakem rolünün kapitalist üretim mantığına uyumlu olmadığı, ikincisi ise orduların da dâhil (olduğu) sınıf mücadelesinin doğal bir sonucu olarak ülke içi baskı ve şiddet uygulamalarının kullanılabilmesidir. Marksizm’e göre devleti gerekli kılan durum, toplumun tamamının ortak faydasını veya kamu yararını sağlamak değil aksine egemen sınıfın (sınıfların) çıkarlarını korumak olmuştur (Duman, 2013: 191)

Marksist devlet analizi kapsamında, 1960-1980 arasında pek çok çalışmadan söz etmek mümkündür. Poulantzas’a göre yapılan bu çalışmalarda Althusser’ci yapısalcılığın izlerinin görüldüğünü vurgulamıştır. Althusser’e göre yapılar; ekonomik, siyasal ve ideolojik olmak üzere üç seviyeye ayrılmıştır. Althusser belirtmiş olduğu bu seviyelerin herhangi birisini merkezi seviye yapmamış, her toplumsal kuruluşun içerisinde hâkim seviye ve belirli seviyenin var olduğunu öne sürmüştür. Bu varsayıma göre hangi seviyenin hâkim seviye olacağını, belirleyici seviye belirlemektedir (Hay, 2005: 59-62).

1960–1980 arasında Marksist devlet analizi kapsamında değerlendirilebilecek birçok çalışmada, Althusser’ci yapısalcılığın izlerini görmek mümkündür (Poulantzas, 1975). Althusser’e göre yapılar; ekonomik, siyasal ve ideolojik olmak üzere üç seviyeden oluşmaktadır. Seviyelerden herhangi birisini merkezi seviye olarak kodlamak yerine Althusser, toplumsal kuruluş içinde hâkim seviye (dominant) ile belirleyici seviyelerin (determinant) var olduğunu öne sürmektedir. Hâkim seviye farklı toplumsal yapılarda farklılaşabilir. Hangi seviyenin hâkim seviye olacağını ise belirleyici seviye belirlemektedir. Üç seviyeden kaynaklanan birçok çelişki ortaya çıkabilir ve bu üç seviye birbirlerini etkileyebilirlerse de, bu etkileşimde ekonomik seviye belirleyici seviye olmaktadır (Vincent, 2009: 90-92).

Öte yandan Poulantzas, Althusser'in yapısalcılığının izinden giderek, ekonomik seviyenin diğer seviyelerle farklı ilişkilerde bulunabileceğini ancak kapitalist üretim tarzının ise her daim hâkim rol oynayacağını kabul etmektedir. Poulantzas'a göre kapitalist üretim tarzı, özerk biçimde işleyen bir üretim sürecini mümkün kılmaktadır. Bu durumda ise kapitalist devlete düşen görev farklı seviyeler arasındaki uyumu tesis etmektir. Poulantzas, homojen bir hâkim sınıf yerine, belli hâkim sınıfların siyasi iktidarı elinde bulunduran "iktidar-bloğu" içinde yer alabileceğini zikretmiştir. Buna göre kapitalist toplumda son mertebe ekonomik seviye tarafından belirlense de, sınıfsal mücadelenin verildiği siyasal alan hâkim seviye olarak belirlenmektedir (Duman, 2013: 191).

Poulantzas, devleti basit bir araca indirgemıştır. Araçsal devlet analizi ile devlet iktidarını kendinden menkul kabul eden ve devleti toplumsal sınıfları kendisine tabi kılabilen bir özne olarak karşımıza çıkaran analizi eleştirmektedir. Poulantzas, bu eleştirilerinde, Miliband'ı hedef almaktadır. Poulantzas, Miliband'ı burjuva bilimciliğiyle suçlamaktadır. Buna karşın, Miliband'ın çözümlemesi, sermaye-devlet ilişkisini anlama noktasında önemli katkılar sunmaktadır. Miliband'ın çalışmaları, devlet iktidarının sermayedar tutuluşunu olanaklı kılan ve/veya kolaylaştıran kanalları çok düzlemli ve fakat araçsal bir pencereden bakarak ele almaktadır (Jessop, 1990: 30).

Marksist düşünürlerin ana çözümleme çerçevesini; araçsal bakış açısında, "devletin hâkim sınıfın aracı olduğu", yapısalcı işlevselci bakış açısında ise, "kapitalist ekonomik yapılara bağlı nesnel bir yapı olduğu" argümanları belirlemektedir. Bu çözümlemeler ise devletin, hem kapitalist sınıfın bir bütün halinde diğer sınıflar karşısındaki çıkarını, hem de kapitalist sınıfın katmanlarının birbirlerine karşı çıkarlarını temsil etmeye ilişkin bir yapı işlevi görme halinin anlaşılmasına olanak vermektedir.

Marksist modelde ordulara ilişkin çözümlemeleri, daha ziyade, devlete ilişkin çözümlemeler yönetmektedir. En basit tanımla Marksist modele göre ordular, hâkim sınıfın, sınıf ittifakının ya da siyasal düşüncenin çıkarlarını koruyan ve tahkim eden araçlardır.

Marksizm'in felsefi kurgusu, dünyayı anlamaya değil değiştirmeye yönelik olduğu için çatışmacı bir siyasi düşünce biçimidir. Silahlı kuvvet ve unsurlar, kullanılma biçimleri ile zaman ve mekâna bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bu gerecin

siyasi eylemlerde kullanımı, mutlak suretle güç/baskı uygulaması şeklinde olmayabilmektedir. Siyasi otoritenin silahlı gücü siyasi eylemlerin konusu yapması ya da siyasi eylemlerde kullanıyor olmaları, bu gücü kontrol edebildikleri anlamına da gelmemektedir. Ancak siyasi otorite tarafından kontrol edilebilme amacına yönelik olarak küçük tutulan silahlı güçlere, yapı ve büyüklükleriyle uyumlu olmayan görevler verildiğinde, sözü edilen güçler bu görevleri yerine getirememektedirler. Siyasi otoritenin savaşta ve barışta da şiddet araçlarını yönetmesi Marksist ve liberal modellerin uzlaştığı bir konu olduğunu söylemek mümkündür.

Komünist ülkelerin düzenlemelerinde, ordunun siyasi hayata dâhil olmaması gerekliliği, liberal-demokrat devletlerde olduğu güçlü vurgularla yer almıştır. Diğer bir ifade ile orduların siyasi hayata müdahale etmesi “ideolojik yasak” olarak belirtilmiştir. Öte yandan 1980’lerde Polonya’da, 1960’larda Küba’da ve kültür devrimi sırasında Çin’de orduların siyasi hayatın en önde gelen aktörleri olduğu söylenebilmektedir. Ancak buna rağmen Marksist-Leninist sistem ile yönetilen ülkelerin hiçbirinde askeri darbe olmamıştır. LeoGrande, askerlerin siyasetle iç içe olan Marksist sistemlerde sivil-asker ilişkilerine en hâkim dinamiği “üniforma içinde parti” deyimini ile açıklamaktadır. LeoGrande bu durumu kendi ifadesiyle, “Mao’nun da işaret ettiği gibi bütün komünist sistemlerde iktidar namlunun ucundadır, fakat komünizmin namlusu ordusu değil partisidir” şeklinde açıklamıştır (LeoGrande, 1982:778).

Marksist modelin SSCB, Çin ve Küba’daki pratikleri, askerlerin siyasete neden müdahale ettiklerini anlamaya ve bunlara karşı tedbir üretmeye yönelik bir analiz çerçevesi için bazı ipuçlarından söz edilebilmektedir. Bu ipuçları;

1. Sivil-asker ilişki biçimlerinin, askeri müdahaleler üzerindeki etkisinin çok güçlü olmadığıdır.
2. Ordular, hiçbir siyasi sistemde, sınıf ilişkilerinin tamamından bağımsız konumda değildir.
3. Ordular siyaset ile iç içe olsa bile, askeri darbe imkânlarını genişleten durumda değildir.
4. Orduların kontrollerine ilişkin düzenlemeler zaman ve mekân içinde değişim gösterebilmektedir.

5. Marksist sistemde, siyasal hayatta sivilleri askerlere üstün kılan güçlü kurumsal gereçlerin bulunabilmesidir.

6. Askerlerin mutlak anlamda siyasi otoriteye tabi kılınması

Olmak üzere altı maddede özetlenebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BAB-I ÂLİ BASKININDAN 28 ŞUBATA KADAR OLAN ORDU SİYASET İLİŞKİSİ

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE ORDU VE SİYASET İLİŞKİSİ

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri incelendiğinde ordunun devlet yönetiminde daha etkin olduğu görülmektedir. Bu dönemde ordunun, Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan askeri darbelere benzer şekilde yönetimi etkilediği söylenebilir. Ordunun bu etkisi, bazı Osmanlı padişahlarının tahttan indirilmesine hatta öldürülmesine neden olmuştur.

2.1.1. 31 Mart Vak'ası

31 Mart Vak'ası, pek çok nedenin bir araya gelmesiyle ve belli bir zaman aralığında oluşan toplumsal bir olaydır (Alkan, 2011: 51). Bu olayın oluşmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu olayın ilk nedeni, İttihat ve Terakki'nin, Meşrutiyet'in ilanından önce vermiş olduğu vaatlerin yerine getirilememesidir. Bununla birlikte yönetime dahi katılmaması ve halkın geçmişteki sıkıntılarının devam etmesiydi. Bu durumun daha da kötüye gitmesinden dolayı halktan tepkiler gelmeye başladı. Bu tepkiyi kötü amaçlar için kullanmak isteyen farklı gruplarının devreye girmesi toplumsal çatışma ve bölünmenin ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilmektedir (Alkan, 2011: 52-53).

Bu olayın ortaya çıkmasını tetikleyen diğer bir hadise ise; orduda yapılan düzenleme hareketleridir. Bu düzenlemeler alaylı subaylar üzerine yapıldı. Bu durum askerlerin arasında haklarının yenildiği düşüncesini uyandırdı. Bu düzenlemeye göre Harbiye'den mezun olmayanın subay olamayacağı hakkındaki beyanlar askerler arasında ciddi bir memnuniyetsizlik oluşturdu. Bununla birlikte askeri hiyerarşi bozulmaya başlamıştır. Bu durum İttihat ve Terakki'nin orduyu kullanarak siyasete ve idareye müdahale etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler ise ordunun yönetime karışmasını hızlandırmış ve ordu siyasi mücadelenin merkezi haline geldi (Aksun, 2014: 488-499).

31 Mart Vak'asının, ortaya çıkmasının en önemli nedeni Kâmil Paşa Hükümeti oldu. 13 Ocak 1909'da ittifak ile tam bir güvenoyu alan Kâmil Paşa Hükümeti meclisteki bu başarısından güç alarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni hâkimiyeti altına almaya çalıştı. Kâmil Paşa, cemiyetin meclis üzerindeki gizli hâkimiyetini ve askerlerin siyasete sokulmasını önlemek amacındaydı. İlk iş olarak İstanbul'a getirilmiş avcı taburlarını Padişah'a karşı darbe hazırlığında olduğu gerekçesiyle Makedonya'ya geri göndermeye karar verdi. Ordu üzerinde denetimini artırabilmek için 10 Şubat'ta iki adamını Harbiye

ve Bahriye Nazırlığına atadı. Kâmil Paşa'nın bu girişimleri siyasi krize sebep oldu. İttihat ve Terakki'den yana olan nazırlar istifa etmeye başladı. Tanin Gazetesi "hükümet darbesi" başlıklı yayınlar yapmaya başladı. Harekete geçen İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kâmil Paşa Hükümeti'ni bir güven oylaması sonucunda 12 Şubat'ta azlettirdi. Yerine Hüseyin Hilmi Paşa geçti (Georgeon, 2006: 477-478).

Hüseyin Hilmi Paşa'nın hükümetin başına geçmesiyle İttihatçıların hükümet işlerinde ve siyasi yaşam üzerinde nüfuzu arttı. Bu durum hükümete karşı iki güçlü muhalefetin oluşmasına neden oldu. Birinci muhalefet Ahrar Fırkasından geldi. Kâmil Paşa'nın desteğinden yoksun kalan fırka İsmail Kemal önderliğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı sert bir kampanya başlattı. İkinci muhalefet ise bazı dinci çevrelerden gelmiştir. Bu dinci kesim özellikle de alt kademe ulema, medrese öğrencileri (softalar) ile tarikat şeyhlerinden oluşmaktaydı. Bu muhalif kesim İttihat ve Terakki mensuplarını dinsizlikle suçlamışlardır. Yapılan uygulamaların ise tamamen şeriata aykırı olduğunu ve en doğru yolun şeriattan geçtiğini savunmuşlardır. Rejimi şeytani rejim olarak tanımlayarak muhafazakâr kesimi ve alaylı askerleri yanlarına çekmişlerdir. (Georgeon, 2006: 478).

Muhalif grupların, İttihat ve Terakki aleyhine yapmış oldukları bu propaganda sonuç verdi. 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) günü İttihat ve Terakki Cemiyetinin getirdiği birliklerden dördüncü avcı taburu askerleri subaylarını kışlalarına hapsedtiler (Uçarol, 2008: 486). Bunun üzerine subaysız ve silahlı askerler Ayasofya Meydanı'nda toplanarak "şariat isteriz" diye naralar attılar. Meclis-i Mebusan'a ateş ederek etrafını kuşattılar. Harbiye nezaretini ele geçirmeye çalıştılar. İsyancıların başlıca istekleri şunlardı: Öncelikle şeriatın tam olarak uygulanması, diğer istekleri ise, hükümetin istifa etmesi, meclisteki bazı milletvekillerinin uzaklaştırılması, daha önce görevlerinden alınan subayların tekrar yerlerine atanmalarıydı. Bu olaylar esnasında, bazı mektepli subaylar ile bir milletvekili öldürüldü. Olayları engelleyemeyen Hüseyin Hilmi Paşa istifa etti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en güvendiği birliklerin harekete geçmesiyle başlayan olaylar hızla gelişti ve tam bir isyan halini aldı (Uçarol, 2008: 486).

İstanbul'da olan bu gelişmelerde en büyük tepki Makedonya'da oldu. Bu olay İttihat ve Terakkicilerin Meşrutiyetin mahvolduğu yorumlarına neden oldu. Padişaha ve hükümete Rumeli ve çeşitli bölgelerden protesto mektupları gönderildi. Olayı bastırmak

üzere 15 Nisan 1909'da Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu İstanbul'a doğru yola çıktı. 24 Nisan'da şehre hâkim olundu ve isyan bastırıldı. (Uçarol, 2008: 486).

2.1.2. Halâskâr-ı Zâbitân

İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyetin ilân edilmesi ve 31 Mart Vakası ile iktidarı ele geçirmiştir. İktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki cemiyeti ülke yönetiminde tek söz sahibi olmuştur. İttihatçıların yönetimdeki bu etkisi zamanla bir dikta rejimine dönüşmüştür. Özellikle de meclise dayalı bir dikta rejimi uygulamaları ise hızlı gelişen muhalefet cephesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte 1911'de Hürriyet ve İtilâf Fırkası kurulmuştur. Tarihe “sopalı rejimler” olarak da geçen 18 Ocak 1912 seçimlerini baskı kurarak İttihat ve Terakki kazanmıştır. Seçimden galip olarak çıkan İttihatçıların partizanca yaklaşımları daha da artmıştır (Küçük, 1991; 389). Bu yaklaşım ise İttihat Terakkiye olan muhalefeti de güçlendirmiştir.

Öte yandan Arnavutluk'ta Katoliklerin kendilerine ayrıcalık istemesi üzerine çıkan isyanın ödünler verilerek bastırılması üzerine Müslüman Arnavutlar da Katoliklerle aynı hakka sahip olmak istemişler ve ayaklanma çıkarmışlardır. Bu ayaklanmaya İttihat ve Terakkici olmadığı için mebus olamayan eski mebusların ve Arnavut subayların da katılmasıyla isyan büyümüştür. Arnavut subayların katılması ordunun da siyasete bulaşmasına neden olmuştur (Demir, 2007; 293). Bu isyanın bastırılması için gönderilen birlikteki bazı subaylar İttihatçıların politikasını beğenmişlerdir. Bunun üzerine bu subaylar “Halâskâr Zâbitân” (kurtarıcı subaylar) adını verdikleri bir grup kurdular. Bu grubun amacı İttihat ve Terakkicileri yönetimden uzaklaştırmaktı. Dağlara çıkan bu grup İstanbul'daki hükümete isteklerini belirten bir muhtıra göndermişlerdir. Bu muhtıra metninde Meclisi Mebusan'ın fesh edilmesi, Said Paşa hükümetinin istifa etmesini, yerine Kâmil Paşanın başkanı olduğu yeni bir hükümetin kurulmasını istediler. Bu isteklerin yapılmaması durumunda hükümete el koyacaklarını bildirdiler. Bu muhtıra üzerine Said Paşa hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. 16 Temmuz 1912 Gazi Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Ancak bu hükümet İttihatçıların ağırlıklı olduğu mecliste güvenoyu alamadılar ve sadrazamın isteğiyle padişah parlamentoyu lağvetmiştir (Küçük, 1991; 389).

2.1.3. Bâb-ı Âli Baskını

Siyasi ayrılıkların neticesiyle parçalanmış Osmanlı ordusu 8 Ekim 1912’de çıkan Balkan Savaşı’na hazırlıksız yakalandı. Ordunun parçalanmış ve hazırlıksız olmasından dolayı Osmanlı Devleti Balkan Savaşı’nda yenilgi almaya başladı. Bu beklenmedik yenilgi karşısında Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine yeni hükümeti İttihat ve Terakkiciler ile arası iyi olmayan Kâmil Paşa kurdu. Ancak Osmanlı ordusunun savaşlarda aldığı yenilgiler devam ederken Bulgar ordusu Çatalca’ya kadar dayanmış, Selanik ve Makedonya elden çıkmıştı. Edirne ise Bulgarlar tarafından kuşatılmıştı. Büyük devletler Adalar’ın kendilerine Edirne’nin ise Bulgaristan’a bırakılması konusunda Bâb-ı Âli’ye nota vermişlerdi (Afyoncu, 2010; 277-278). Bu nota üzerine Dolmabahçe Sarayı’nda iktidar ve muhalefetin önde gelen isimlerinin katıldığı “Şûrâ-yı Umûmî” toplanarak yeni bir çözüm önerisini sunan cevabın yazılması kararlaştırıldı (Küçük, 1991; 389-390).

Düşman ordularının İstanbul’a yaklaşması ve Osmanlı ordusunun yenilgisi Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa hükümetlerinin saygınlıklarını yitirmesine neden oldu. İttihat ve Terakkiciler bu yenilgiden Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa hükümetlerini sorumlu tuttular (Demir, 2007; 299). Bu nedenle İttihat ve Terakkiciler tekrar iktidarı ele geçirmek hırsıyla uzun süredir tasarladıkları darbeyi gerçekleştirmek için harekete geçtiler. Hükümetin cevabi notayı görüşmek üzere toplandığı gün Enver Bey, Yakup Cemil, Mustafa Necib gibi İttihatçıların ileri gelen sekiz on kişi parti merkezinden Bâb-ı Âli’ye doğru yola çıktı. Talat Bey ise yanına aldığı birkaç İttihatçı subay ile daha önceden Bâb-ı Âli’ye gitmişti (Demir, 2007; 299). Bu arada hükümetin henüz cevabi notayı hazırlamadıklarını bilmelerine rağmen Ömer Naci Bey hükümetin aleyhine halkı coşturacak konuşmalar yapıyor halka hükümetin Edirne’yi terk ettiğini, notaların imzalandığını söyleyerek halkı kendilerine doğru çekiyorlardı. Hükümet aleyhine yapılan bu propaganda hemen karşılık bulmuş ve halk yığınla Bâb-ı Âli’nin önüne toplanmıştı. İttihat ve Terakkiciler kapıdaki nöbetçileri geçip içeri girmişlerdir. Gürültülere dışarıya çıkan Sadret yaveri Nafiz Bey silahını ateşlemiş ancak hedefi tutturamayarak ağır yaralanmıştır. Silah seslerine dışarı çıkan Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Yakup Cemil tarafından öldürüldü (Bayar, 1997; 22-25).

Sadrazam odasına giren Enver ve Talat Beyler sert bir şekilde sadrazama milletin kendisini istemediklerini, bundan dolayı da istifa etmesini bildirdiler. Sadrazam Kâmil Paşa kendisinin istifa etmesi durumunda ortaya çıkabilecek tehlikeleri anlatmak istese de Talat Paşa sözünü keserek istifa etmesi hususunda telkin verir. Bu baskıya dayanamayan Kâmil Paşa istifa mektubunu yazar. İstifa mektubuna “cihet-i askeriye” diye başlayarak yazmaya başlar ancak Talat ve Enver Beyler buna “ahâli” kelimesini de ilave ettirerek “ahâli ve cihet-i askeriye” şeklinde yazdırdılar (Bayar, 1997; 28).

Enver Bey saraya giderek sadrazamın istifa mektubunu Sultan Reşad’a ilettiler. İttihat ve Terakkiciler’in adayları olan Mahmut Şevket Paşa’yı önerdiler. Bunun üzerine Sultan Reşad Mahmut Şevket Paşa’yı hemen sadrazam olarak atadı. Dâhiliye nazırı vekili unvanını kullanan Talat Bey bu yeni iktidarı tüm vilayetlere telgraflarla duyurmuştur. Telgraflarda ise Kâmil Paşa hükümetinin Edirne ve Adalar’ı düşmana bırakmak üzere olduğunu ve bu kararın kabul edilemez olduğunu bu nedenden ötürü hükümetin devrildiğini bildirmiştir (Küçük, 1991; 390).

2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE ORDU SİYASET İLİŞKİSİ

Osmanlı Devleti’nin fiilen sona ermesinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde de tıpkı Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde olduğu gibi ordunun siyasete karıştığı görülmektedir. Ordunun siyasete karışması ise yeni kurulmuş olan Türkiye’de iki klasik darbe ve muhtıranın verilmesine neden olmuştur. Ordu Türkiye’de 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra siyasi yaşama yön veren önemli bir aktör haline gelmiştir.

2.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi

Türkiye, II. Dünya Savaşı’ndan sonra batılı ülkelerle iş birliğini gittikçe arttırmış, batılı ülkeler Türkiye’nin tek partili rejimini eleştirmeye başlamışlardır. 1940 ve 1942 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi iktidara karşı hoşnutsuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1 Kasım 1945 yılında İsmet İnönü başarısızlığının sebebini hükümete karşı muhalif bir partinin olmamasından kaynaklandığını söylemiştir. Bu konuşmasının ardından çok partili hayata geçişi kolaylaştırmıştır. İlk başta 18 Temmuz 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi kurulmuş, daha sonra 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştur (Hale, 1996; 85).

21 Temmuz 1946'da Cumhuriyet Tarihinde çok partili seçimler yapılmıştır. Bu seçim açık oy, gizli sayım şeklinde yapılmıştır (Kili, 1998; 35). DP ilk kez seçime 1946 yılında girmiş, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 456 milletvekiline karşı 64 milletvekili kazanmıştır. Bu sayede DP ilk kez meclise girmiştir (Tepekaya, 2012; 285).

İlerleyen süreçte yapılacak olan, 14 Mayıs 1950 seçimleri öncesinde seçim sisteminde değişikliğe gidilerek gizli oy, açık sayım sistemi getirilmiştir. 14 Mayıs'ta gerçekleşen genel seçim sonunda, DP %53,59 oy oranı ile 408 milletvekili çıkarmıştır. Buna karşın CHP oyların %39,98' ini alarak 69 milletvekili çıkarmıştır. 27 yıllık CHP iktidarı son bulmuştur (Vurgun, 2015; 3-4).

DP'nin iktidara gelmesi halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. DP ilk icraat olarak 16 Haziran 1950 yılında 'Türkçe ezan yasağı' kaldırmıştır. Bu değişiklik tüm illere telgraf yoluyla bildirilmiş, Arapça Ezan kısa zamanda Türkiye'nin her yerinde okunmuştur. Atatürk portresini devlet dairelerine asma kanunu yeniden getirildi. CHP'lilerin tüm itirazlarına rağmen 1951 yılında Birleşmiş Milletler kuvvetlerine bir Türk Tugayı gönderilerek Kore Savaşında yer alınmıştır. (Albayrak, 2004; 87-102). 1932 yılında kurulan halkevleri ve köy enstitüleri kapatılarak öğretmen okullarına dönüştürülmüştür (Çetin, 26.12.17). Ezanın Arapça'ya çevrilmesinden sonra Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik hakaretler ve büst, heykellerine yönelik saldırılar artmıştır. Bu sebeple 25 Temmuz 1951 tarihinde Atatürk'ü Koruma Kanunu çıkarılmıştır (Ertem, 2013; 261-278).

2 Mayıs 1954 tarihinde meclis seçim kararı almıştır. Bu tarihte gerçekleşen seçimde DP'nin %57,50 oy oranı ile 502 milletvekili çıkarmasına karşın CHP %35,29 ile 31 milletvekili ve Cumhuriyetçi Millet Partisi ise %4,85 ile 5 milletvekili çıkarmıştır (Tepekaya, 2012; 324).

Bu seçimlerden sonra DP Kore'ye asker gönderdiği için Türkiye NATO'ya üye olma hakkına sahip olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla birlikte ABD'den Türkiye'ye yardımlar gelmiştir. Az da olsa Türkiye ekonomik olarak rahatlamıştır (Ekici ve Baharççek, 2016; 150-160).

DP kırsal alandaki halkın kalkınabilmesi için yeni tarım alanları açmış, bu alanları ihtiyacı olan kesime dağıtmıştır. Tarımsal alanda kalkınabilmek için tarımda makineleşmeye gitmiştir. DP döneminde, tarımda kullanılan traktör sayısı on kat artış

göstermiştir. Türkiye inşaat alanı haline gelmiştir. Birçok yerde yol, köprü, baraj yapımına başlanmıştır. Elektrik, su gitmeyen birçok yere bu hizmetler ulaştırılmıştır (Sungur, 2016; 9-12).

Bu gelişmeler olurken 6 Eylül 1955'te Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığı haberi büyük bir yankı uyandırdı. Bu haber üzerine Taksim Meydanı'nda bu olayı protesto etmek için miting düzenlenmiştir. Bu mitingin sonucunda gayrimüslimlerin evleri ve dükkânları taşlanmıştır. Müslüman halk ev ve işyerlerine Türk bayrakları asmışlardır. Bunu yapmalarının sebebi hem bombalı saldırıya karşı gösterdikleri protesto hem de kendilerini korumaktı. Bu olaylar sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış Ankara, İzmir, Eskişehir, Bursa ve Adana'da da etkili olmuştur. Özellikle Ankara'da 555K şifresi ile öğrenciler toplanarak bu olayları protesto etmişler. Bu olaylar 7 Eylül sabahına kadar devam etmiştir. Bu olayların büyümesinin sebepleri ise güvenlik güçlerinin olaylara fazla sert davranmamasıdır (Güven, 2005; 18-29).

DP ilk iktidara geldiği yıllarda basın yayın organlarına geniş haklar verirken sonraki yıllarda ise basın yayın organlarını kısıtlamıştır. Bunun nedeni ise Büyük Doğu Gazetesi, Haftanın Sesi Dergisi, Vatan Gazetesi, Ulus Gazetesi gibi yayın organları CHP ile birlikte DP'ye yapmamış oldukları eleştirilerde bulunmalarıdır. Bundan dolayı da gazetecilere hapis ve para cezaları verilmiştir (Yıldız, 1996; 499-503).

DP 18 Nisan 1960 tarihinde CHP'nin bir kısım basın yayın organları hakkında araştırma yapmak amacıyla tahkikat komisyonunu kurmuştur. Bu komisyonun kurulması CHP tarafından tepkiyle karşılanmıştır. CHP bu komisyon hakkındaki görüşünü muhalefeti susturmak olarak belirtmiştir. DP'ye yönelik tepkileri giderek artmıştır. Bu tepkiler yalnız sokak gösterileriyle sınırlı kalmamış, üniversitelere kadar yayılmıştır. Bu nedenle DP pek çok yerde sıkıyönetim ilan etmiştir. Bu komisyonun vermiş olduğu kararlar doğrultusunda CHP'nin bazı malvarlıklarına el konulmuş, bazı basın yayın organları da kapatılmıştır (Esen, 2010; 168-170). Bir diğer olay ise Nisan 1960'ta İsmet İnönü'nün içerisinde bulunduğu trenin Kayseri'de halk tarafından taşlanmasıdır.

DP döneminde 1950-1954 yılları arasında ekonomik olarak özellikle kırsal alanda kalkınma, büyüme görülmektedir. 1950-1954 yılları arasında Marshall planından alınan paralarla özellikle tarım ve sanayi alanında yatırımlar yapılmıştır. 1955'li yıllardan

sonra ekonomide küçülmeler görülmüş, ödemeler dengesi bozulmuş, cari açık gittikçe artmaya başlamıştır (sahipkiran.org, 2017).

DP döneminde gittikçe artan ekonomik sorunlar, CHP'nin mal varlıklarına el konulması, tahkikat komisyonunun kurulması, 6-7 Eylül olaylarının meydana gelmesi, İnönü'nün treninin taşlanması, Kore'ye asker gönderilmesi, Mustafa Kemal'in şahsına hakaretlerin yapılması, Mustafa Kemal'in heykellerine yapılan saldırılar, basına sansür konulması, ezanın Arapçaya çevrilmesi gibi nedenler askerleri son derece tedirgin etmiştir. Bu nedenle askerler yönetime el koymuştur.

27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi üyesi Alparslan Türkeş Ankara Radyoevi'nden Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyduğunu radyodan bildirmiştir. MBK ilk iş olarak TBMM ve Anayasayı feshetmiştir, siyasi faaliyetleri belirli bir dönem durdurmuştur, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Rüştü Erdelhun ile bazı üst düzey kamu yöneticilerini gözaltına almıştır. Bunlardan bazıları idam cezasına çarptırılmıştır. Gözaltına alınanlar yargılanmak üzere Yassıada'ya gönderilmiş, burada yapılan yargılamalar sonucunda Celal Bayar'a yaş haddinden dolayı idam cezası yerine müebbet hapis cezası verilmiştir. Ancak Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu yargılanarak idam edilmişlerdir (Toy ve Elmacı, 2015; 137-149).

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yapılan 1961 Anayasası ile demokratik hayata geri dönülmüş, 10 yıl içerisinde oluşturulan bu yeni düzen ihtiyaçlara cevap verememiştir. 1961'de oluşturulan yeni anayasa ile birlikte üniversitelere özerklik hakkı verilmiştir. 1961 Anayasası öncesinde siyasi partilerin yayın kuruluşlarını kendi lehinde kullanmasından dolayı, bu kuruluşlara özerklik verilerek tarafsız bir şekilde yayın yapması sağlanmıştır (Çavdar, 2004; 105-108). Seçimler öncesinde dini denetim altında tutulmasının gerekliliğine inanılmaktaydı. Bundan dolayı da 1961 Anayasasının 19. maddesinde hazırlanan siyasal partiler kanununda kişilerin veya siyasal partilerin dini, siyasal amaçlarla kullanması yasaklandı (Toprak, 1994; 394-395). Halk idamlara tepkisini 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde gösterdi. Halka yapılan baskılar ve sindirme girişimlerine rağmen DP'nin devamı niteliğinde olan Adalet Partisi oyların % 34,7'sini CHP ise oyların %36,7'sini almıştır (Dursun, 2000; 93-97).

2.2.2. 12 Mart 1971 Muhtırası

Askerin o kadar baskı yapmasına rağmen CHP'nin oyları giderek azalmıştır. Asker bu seçim sonuçlarına rağmen iktidarı halk tarafından seçilmiş kişilere teslim etmek istemiyordu. Bu protokole göre siyasi partileri yasaklamaya, MBK'yi lağvetmeye kadar çeşitli baskı ve tehditlerde bulunuyorlardı (Dursun, 2003; 19-20).

Bu gelişmelerden sonra Cemal Gürsel tüm siyasi parti üst düzey yöneticilerini Çankaya'da toplayarak Çankaya Protokolünü imzalatmaya mecbur bıraktırmıştır. Cemal Gürsel cumhurbaşkanı olacak, İsmet İnönü başbakan olacaktır. MBK'nin emekliye ayırdığı subaylara yeniden görev verilmeyecektir (Kuzu, 2005; 201-209).

Çankaya Protokolünden sonra birtakım askeri kanat bu durumdan rahatsız olmuş, bu protokolü desteklememiştir. Talat Aydemir ve arkadaşları 22 Şubat 1962'de darbe girişiminde bulunmuş, ancak üst düzey komutanlar desteklemediği için darbe girişimi başarısız olmuştur. Başarısız olan bu darbe girişimi sonrası Talat Aydemir ve arkadaşları emekli edilmişlerdir. Bu başarısız darbe girişiminden bir yıl sonra tekrar darbe girişiminde bulunmuşlardır. Ancak gerekli desteği görmedikleri için başarısız olmuşlardır. Aydemir ve arkadaşları idamla yargılanmışlar ve Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idam edilmişlerdir (Demir, 2006; 157-167).

DP gibi başka bir partinin tek başına tekrardan iktidara gelmemesi için seçim sistemi üzerinde değişiklik yapılarak milli bakiye sistemi getirilmiştir. Bu sistem Türkiye için en adil ve uygulaması en zor seçim sistemidir. AP 1965 seçimlerinde beklenilenin çok üzerinde oy alarak (%52,9) 240 milletvekili çıkarmıştır. CHP ise oy kaybına uğramış 143 milletvekili çıkarmıştır (Toy ve Elmacı, 2015; 172).

1965 genel seçimlerinde tek başına iktidar olan AP öncelikle askerler ile ortamı yumuşatmış ve ülke siyasetinde dört yıllık egemenlik kurmuştur. Askerlerle uzlaşan Demirel döneminde ekonomik büyüme %20 oranında düzenli olarak artmıştır. Ancak (1965-1969) Demirel ile askerlere arasının iyi olması nedeni ise askerlere verilen özerkliği. Bu özerklik neticesinde askerlerin hükümete ve kabineye olan bağlılıkları sadece formaliteden ibaret kalmıştı (Zürcher, 1993; 364-365).

Bu dönemde Türkiye ile ABD arasında dış politikada sorunlar meydana gelmiştir. Özellikle ABD Türkiye'nin haşhaş üretimini yasaklamasını istedi, ancak Türkiye ABD'nin bu isteğini kesin olarak reddetti. ABD ile ilgili bir diğer sorun ise;

Türkiye-Soyyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yakınlaşması, Arap ülkelerine yakınlaşması, ABD'nin taleplerine sürekli olarak karşı gelmesi, Türkiye ile ABD arasında gerilime neden olmuştur (Köylü, 2016: 173).

Süleyman Demirel iktidarına karşı ilk ordu içinde örgütlenmeler, müdahale söylentileri 1967 yılında başlanmıştır. Bu süreçte artan öğrenci olayları, köylü ve işçi hareketleri, sokak olayları hava ve deniz kuvvetlerindeki genç subayları derinden etkilenmiştir. Buna en iyi örnek tarihe kanlı pazar olarak geöen 16 şubat 1969'da meydana gelen olaylardır (Sunay, 2010: 157). 1970 yılından sonra gençlik eylemlerinde öne çıkan örgütlerden bir tanesi de Türk Halk Kurtuluş Örgütü'dür. Bu örgütün liderlerinden Deniz Gezmiş ve Hüseyin İnan Balgat'taki ABD radar üssünü basarak 4 Amerikan askerini kaçırmıştır. Bu kaçırma olayı TRT ve birçok ajans tarafından duyurulmuştur. Bu olay öğrenci hareketleri bakımından büyük ses getirmiştir (avdar, 2008: 199).

Bu olaylardan etkilenen genç subaylar 5 Mart'ta harekete geötiler. Müdahale günü olarak ise 9 Mart'ı seçmişlerdi. Ancak kendi aralarında toplanan Muhsin Batur ve Faruk Gürler cuntası bu genç subayların müdahale etmesini önlemişlerdir (İba,1998: 210). Bunun yerine 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin üst düzey kuvvet komutanları olan Memduh Tağma, Faruk Gürler, Muhsin Batur ve Celal Eyiceoğlu'nun imzalamış olduğu muhtıra metninin birer kopyasını cumhurbaşkanına ve meclis başkanına gönderilmiştir. Bu metin aynı zamanda da radyonun 13:00 haberlerinde okunmuştur (Hale, 1994: 230-235). Başbakan Süleyman Demirel Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açık kalması ve demokrasinin devamlılığını sağlayabilmek için muhtırayı kabul ederek başbakanlık görevinden istifa etmiştir (Öztürk, 1993: 81).

Muhtıra sonrasında ülkenin birçok yerinde sıkıyönetim ilan edilmiş, bu şekilde birçok kişi kolaylıkla tutuklanmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemelerinde 3 binden fazla insan yargılanmıştır. İstifa ettirilen Başbakan Süleyman Demirel yerine CHP'den sayılabilecek kişi olan Nihat Erim görevlendirilmiştir (Lewis, 2010: 19).

2.2.3. 12 Eylül Darbesi

1950-1980 yılları arasında Türkiye'de yaşanan ekonomik ve sosyal değişim ile birlikte toplumsal alanda değişiklikler de beraberinde gelmiştir. Bu dönemlerde kırdan kente doğru hızlı göç akımları başlamış, bu akımlar gecekondulaşmayı meydana getirmiş

ve sanayi, teknolojik alanındaki gelişmeler işçi sınıfının meydana gelmesinde en önemli toplumsal etkidir. Kırsal alandaki teknolojik gelişmeler tarımsal alanda kalkınmayı olumlu yönde etkilerken bu alanda çalışan insanları olumsuz etkileyerek göçe zorlamıştır. Bu nedenle kırsal nüfus sürekli olarak azalırken kentsel nüfus bu durumun tersi olarak artmıştır. 1960-1970'li yıllarda kentsel alanlara sürekli göçün olması, bu insanlara yeteri kadar istihdam sağlanamaması işsizliği meydana getirmiştir. Bu dönemlerde işsizliğin olması, Türkiye ekonomisinin gelişiminin iyi olmaması beraberinde toplumsal sorunları getirmiştir. Bu sorunların olması birçok hükümetin el değiştirmesine neden olmuştur.

12 Mart 1971 muhtırasından sonra gerçekleşen ilk seçim 1973 yılında olmuştur. Bu seçimde CHP % 33,3 oy alırken AP % 29,8 oy almıştır. Bu seçim sonrasında CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet bir yıl süresini doldurmadan Ecevit'in istifasıyla son bulmuştur. 1973 yılında dünyada petrol krizinin meydana gelmesi Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu krizle birlikte Türkiye ithalat-ihracatı karşılayamaz hale gelmiş, aradaki fark gittikçe açılmaya başlamıştır. 1974-1975 yılları arasında dünyada meydana gelen enflasyonlar, durgunluklar, ham petrol fiyatlarının artması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin enerji ihtiyaçlarının maliyetlerinin artmasına neden olmuş, ticaret açığı gittikçe artmıştır. Bu açığı kapatabilmek için ürünlerin fiyatlarını artırma yoluna gidilmiştir. Fiyatların artmasıyla birlikte ülkede enflasyon başlamış, toplumsal ortam bozulmuştur. Halk, ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiş, sokaklarda çalışanlar sendikalar aracılığıyla bir araya gelerek grev, lokavt yapmışlardır (TBMM, 2012: 588-589).

1974 yılına gelindiğinde Türkiye'nin dış ilişkilerini önemli ölçüde etkileyecek olaylardan biri de Kıbrıs Barış Harekâtı olmuştur. Ecevit-Erbakan koalisyon hükümeti döneminde Kıbrıslı Rumlar burada yaşayan Türklere saldırılar düzenlemekte ve Türkleri kışkırtmaktadırlar. Türkleri buradan çıkarmak istemektedirler. Ancak Ecevit'in yapmış olduğu harekâtle barış sağlanmıştır. Ecevit Kıbrıs Fatihi olmuştur (Elmacı ve Toy, 2015: 222-225).

1975 yılında ise dış borçlar sürekli olarak yükselmiş, T.C. Merkez Bankasının rezervleri azalmış, bu durum 1980 darbesine kadar devam etmiştir. 1974 yılında 2,9 milyar dolar olan dış borç 1979 yılına gelindiğinde 13,4 milyar olmuştur. Dış borçların önemli bir kısmının da kısa vadeli olması Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. 1974

yılında 1 milyar dolar olan kısa vadeli olan borç 4 yıl sonra 7,2 milyar dolara yükselmiştir. (Kaya, 2016: 99-100). Ekonomik nedenler de darbenin gerçekleşmesine yol açmıştır. 1969 yılından sonra bozulan ekonomi, alınan tüm önlemlere rağmen düzeltilememiş, Türk Lirası defalarca devalüe edilmiş, yeni vergiler getirilmiş ancak ekonomi düzelmemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı ekonominin iyice bozulmasına neden olmuş, ABD yardımları kesmiş, Türkiye dış borcunu ödeyemez hale gelmiş, borçlarını erteleme yönüne gitmiştir. Hatta Yunanistan'a borcunu ödeyemediği için Yunanistan elektriği kesmiştir. Resmi dairelerde elektrik olmadığı için çalışanlar kalın elbiseler ile çalışmaya başlamışlardır. Gaz, yağ gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır. Bu durumdan en çok etkilenen alt gelirli insanlardır (Ahmad, 2006: 166-167).

1 Mayıs 1976'dan itibaren Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu yürütme kurulu tarafından işçi ve emekçi bayramı olarak ilan edilmiş ve kutlanmaya başlanmıştır. Yine 1 Mayıs 1977'de İstanbul, Beşiktaş, Taksim kutlama yeri olarak seçilmiştir. Burada toplanan kalabalığın üzerine binalardan ateş edilmesi üzerine halk paniğe kapılmış, birbirini ezmiş, panzerin altında kalmıştır. Bu eylemin sonunda 34 ölü, yüzlerce yaralanan olmuştur. Tarihe kanlı 1 Mayıs olarak geçmiştir (Köylü, 2016: 192).

Türkiye ekonomisinin sorunlu hale gelmesi, Türkiye'de yaşanan sorunlar seçimlerin erkene çekilmesine neden olmuştur. 5 Haziran 1977'de seçim kararı alınmıştır. Bu tarihte yapılan seçimde CHP % 41,4, AP %36,9, MSP % 8,6 oranında oy almıştır. Fahri Korutürk hükümeti kurma görevini Ecevit'e vermiştir. Ecevit meclisten güvenoyu alamadığı için Fahri Korutürk hükümeti kurma görevini Demirel'e vermiştir. Demirel ise MSP ile anlaşarak koalisyon hükümetini kurmuştur (Kurt, 2010: 228-229).

Türkiye'de kargaşayı körükleyen olaylardan bir tanesi de eski AP vekili olan Hamid Fendioğu'nun evine gelen paketin açılmasıyla patlaması sonucu kendisiyle birlikte gelini ve torununun ölmesidir. Hamid Fendioğu halk tarafından çok sevildiği için, paketi gönderen kişilerin solcular olduğu söylenince ülkücüler sokağa dökülerek taşkınlık meydana getirmişlerdir. Bu olaylarda üç alevi öğrenci öldürülmüştür. Bu taşkınlıklar Malatya'yla sınırlı kalmamış; Muş, Elâzığ, Tokat, Erzurum'da da devam etmiştir. Olay mezhep kavgası haline gelmiş, alevilere ait 500 dükkân, 15 ev yağmalanmış ve

yıkılmıştır. Bu olay alevi Sünni çatışması haline gelmiş bundan sonra sık sık Türkiye genelinde mezhep kavgaları görülmeye başlanmıştır. (Birand, Bila ve Akar, 2006: 59).

Bu olaylar şehirlerle sınırlı kalmamış, üniversitelerde de etkili olmuştur. Üniversitelerdeki sorun sağcı-solcu olaylarıdır. Her iki taraf da birbirlerinin derslerine girmelerine engel oluyor, kendi ideolojilerini diğerlerinden üstün görüyorlardı. 16 Mart 1978 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde çıkan olaylarda sol görüşlü öğrencilerin üstüne bomba atılmış ve otomatik silahlarla taranmışlardır. Bu olaylarda 5 kişi ölmüş, 47 kişi yaralanmıştır (Balbay, 2008: 69).

Alevi-Sünni çatışmalarının devamı niteliğindeki benzer olaylar da Sivas ve Maraş'ta görülmüştür. Sivas'taki olaylar Ramazan ayında başlamış halk, gazeteler ve camilerde provokasyonlar yaparak sloganlar atmışlar, bildiriler dağıtmışlardır. Bu bildirilerde 'aleviler camilere saldırıyor, aleviler ayaklanacak ve alevi öldüren cennete gider' şeklinde haberler yapılmıştır. Alevi dinsizleri öldürürsek devlet bize bir şey yapmayacak, malları mülkleri bize kalacak şeklindeki aldatmacalarla çatışmalar başlamış, alevi mahalleler tespit edilerek buralar basılmış, insanlara saldırılmış; birçok alevi evine, malına-mülküne zarar verilmiştir. Maraş olaylarını körükleyen sebep ise "Güneş Ne Zaman Doğacak" isimli filmidir. Bu filmi sürekli olarak ülkücü gençler izlemektedir. Yine filmin izlendiği sırada sinemada patlama meydana gelmiştir. Buradaki ülkücülere bombanın solcular tarafından atıldığı söylenmiştir. Sinemadan çıkan bir grup, CHP binasını basmış ve alevi vatandaşların gittiği kahve bombalanmıştır. Bu saldırıda 2 öğretmen ölmüştür. Bu öğretmenlerin cenazelerinin kaldırılması sırasında yine ülkücü gençler solcuların, komünistlerin cenazesi kılınmaz şeklinde slogan atarak cenaze törenini basmış, cenaze ortada kalmış, sokaklarda çatışmalar başlamış, bu çatışmalar sırasında 3 kişi ölmüş, birçok kişi yaralanmış ve birçok ev yakılıp yıkılmıştır. Öğretmenlerin cenazesinde 3 ülkücü genç öldürülmüş, bu kişilere cenaze töreni yapılması kararlaştırılmıştır. Bu gelişme bakanlar kurulunun aniden toplanmasına neden olmuştur. Bazı yetkili idareler özellikle CHP il merkezi, önlemlerin alınması gerektiğini yetkili makamlara bildirmiştir. Ancak belediye tarafından komünistlerin 3 Müslümanın öldürüldüğünü ve öldürülenlerin kanlarının yerde bırakılmayacağı şeklinde anonlar yapılmıştır. Ancak bu anonlar sadece belediye hoparlörlerinden yapılmamış cami minarelerinden de yapılarak halk ölen 3 sünni vatandaşın cenazesine çağılmıştır. Bu anonstan sonra galeyana gelen halk silahlarına sarılmış, alevi mahallelerine saldırılmış,

çocuk, genç, yaşlı demeden öldürülmeye başlanmıştır. Güvenlik güçleri yetersiz kalmış, çevre illerden destek istenmiştir. Sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Buna rağmen halk alevi mahallelerini basıp evlerini yakmaya, kapılarını işaretlemeye, ev baskınlarında ev halkını öldürmeye başlamıştır. Bu olaylar sonucunda 107 kişi ölmüş, pek çok insan yaralanmış, yüzlerce ev ve iş yerleri yakılıp yıkılmıştır. Maraş adeta savaş alanına dönmüştür (Evren, 1990: 235-237).

Bu gelişmeler üzerine siyasiler bu sorunları çözecek çare aramak yerine birbirleri arasında ihtilafa düşmüşlerdir. Bu nedenle parlamento çıkmaza girmiştir. Özellikle Maraş olaylarından sonra ordunun üst düzey komutanları sıkıyönetimi görüşmek üzere toplanmışlar, bu toplantılar gizli olarak yapılmış ve giderek darbenin temelleri atılmıştır. Bu toplantılarda komutanların bazıları derhal darbe yapılması gerektiğini savunmuş, Kenan Evren ise darbe taraftarı olmadığını belirtmiş ve siyasilere bir şans daha verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Evren'in bu yolu seçmesinin sebebi ise 27 Mayıs'ta ve 12 Mart'ta ordunun yıprandığını görmesinden dolayıdır (Evren, 1990: 428). Bu gelişmeler sonucunda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bu olayların çözülmesi için hükümeti ve siyasileri uyardıklarını bildirmişlerdir. Bu uyarı mektubunun önemi ise siyasilere darbenin uyarısını yapmasıdır (Arcayürek, 1998: 260-261).

Öte yandan 1970'te Afganistan'da Davuthan hükümeti darbe yapılarak yıkılmış, yerine otoriter cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Bundan sonra gerçekleştirilen darbelerden sonra SSCB darbeleri bahane ederek Afganistan'ı işgal edip kontrolü altına almıştır. Böylece ABD'ye karşı önemli bir adım atmıştır. 1979 yılına gelindiğinde ise İran'da devrim olmuş, Şah Rıza Pehlevi yerine Ayetullah Humeyni gelmiştir. Humeyni ABD'ye karşı tavır almış, bu nedenle ABD Ortadoğu'daki önemli üslerinden birini kaybetmiştir. Bu nedenlerden dolayı ABD Ortadoğu'da kendini tekrardan etkili bir hale getirebilmek için Türkiye üzerinden plan yapmaya başlamıştır. Bunun için de ilk olarak kendisini destekleyen hükümeti başa getirmeye çalışmıştır (Köylü, 2016: 234-238).

1970'li yılların sonunda kötüye giden ekonomik durum, kalkınmanın ve dış ticaret açığının kapanmasının zorlaştığı dönemlerdi. Türkiye'nin ekonomisi bu dönemde bunalıma girmiş durumdaydı. 1979 yılının başlarında Demirel hükümetinde görevli olan Turgut Özal'dan yeni bir ekonomik program hazırlaması istenmiş, IMF'nin de katkılarıyla bu program hazırlanmıştır. 24 Ocak kararları olarak tarihe geçen program,

Türkiye'nin tek yabancı sermayeye tek taraflı olarak açılmasını sağlıyordu. Ayrıca bu program kapsamında dış ticaret serbest bırakılmış, sübvansiyonlar (gübre, enerji ve ulaştırma hariç tutulmuştur) kaldırılmış, ithalat kademeli olarak serbestleştirilmiştir. Ancak siyasi istikrarsızlıklardan dolayı başarılı bir şekilde uygulanamamıştır (Toy ve Elmacı, 2015: 263).

Darbe öncesi yaşanan olaylardan bir tanesi de Kudüs Mitingi olayıdır. 6 Eylül 1980 tarihinde İsrail Kudüs'ü başkent yapma kararı almıştır. Bu kararlar birçok ülke tarafından tepkiyle karşılanmış, kınanmış ve Erbakan, İsrail karşısında sessiz kalınmaması gerektiğini söylemiş, Konya'da miting düzenlemeye karar vermiştir. Otobüsler aracılığıyla Türkiye'nin dört bir yanından insanlar taşınmış, caddeler sokaklar insanlarla dolmuş taşmıştır. Burada yapılan eylemlerde İstiklal Marşı okunurken ayağa kalkmayanlar da olmuştur. Topluluk şeriat yanlısı sloganlar atmış İstiklal Marşının okunmasını istememiş, bunun yerine ezan okunmasını istemişlerdir. Kudüs mitingi amacından çıkmış, şeriat yanlısı miting haline gelmiştir. Darbeci komutanlar bu mitingi darbe yapmadan önce bir gerekçe olarak göstermiştir. Türkiye'nin tekrardan Atatürk ilke ve inkılaplarına dönmesi gerektiğini savunmuşlardır (Güven, 2008: 8-9).

Türkiye'deki ekonomik sıkıntılarının artması, sağ-sol ve mezhep çatışmaları, dış baskıların artması, öğrenci olayları, Kudüs'ü kurtarma mitingi, siyasi istikrarsızlıklardan kaynaklanan sorunların artması gibi nedenler darbeye zemin hazırlamış ve 12 Eylül 1980 tarihinde gece 03:00'da darbe olmuştur. Parti liderleri ve milletvekilleri tutuklanmıştır. 12 Eylül Darbesi tam bir hiyerarşik düzende yapılmıştır. Darbeden sonra ülke yönetimine el koyan 5 General (Kenan Evren ve Kuvvet Komutanları), kendilerinin kurmuş oldukları Milli Güvenlik Konseyi ile Türkiye'yi yönetmeye başlamışlardı (Köylü, 2016: 242-250). MGK 1961 Anayasasını fesh ederek 1982'de yeni bir anayasa hazırlamış ve Kenan Evren cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT DARBESİ ÖNCESİ SİYASİ DURUM

3.1. TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAMCILIK VE PARTİ GELENEĞİ

Türkiye’de siyasal İslamcılığın ortaya çıkış süreci incelenecek olduğunda ilk olarak İslamcılığın ortaya çıkış sürecinin incelenmesi konunun anlaşılması için yararlı olacaktır.

Siyasal İslamcılık, 19. yy’da Batılı devletlerin sömürge haline getirdikleri İslam coğrafyasını tekrar bağımsızlıklarına kavuşmaları için geliştirilmiş siyasi bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır (Kurtoğlu, 2005; 201). İslami inancı, ibadetleri, ahlak ve eğitim görüşünü birleştirerek hayata egemen kılma arzusu, bütün Müslüman toplumları birleştirerek sömürge olmaktan kurtarmak amacıyla ortaya çıkmış ilmi, siyasi bir harektir (Yıldız, 1995; 5). İslamcılığın bir diğer tanımı ise, Batı’nın düşünce yapısı ile geleneksel İslami değerlerin yoğrulması ile İslamiyet’in ideoloji formu içinde yeniden sistemleştirilerek ortaya çıkması olarak da tanımlanabilmektedir (Türköne, 1991: 25). İslamcılık, ideoloji olarak ilk kez Osmanlı Devleti’nde “Yeni Osmanlılar” tarafından gündeme getirilmiştir. Bu ideoloji sultan II. Abdülhamid döneminde savunulmuş aynı zamanda çok yönlü bir şekilde yürütülmüştür. II. Abdülhamid’in bu ideolojiyi savunmasının nedeni hem Batıdan gelen Panislamizm akımını durdurmak, hem de siyasi muhaliflerin halkın üzerindeki etkisini yok etmek istemesidir. İslamcılığın bir ideoloji olarak yürütülmesinin örneği ise “padişah”, “sultan” unvanları kullanılmayıp “halife” unvanının kullanılmasına ağırlık verilmesidir (Kara, 1995; 25). Burada padişah, sultan unvanlarının yerine halife kullanılmasının nedeni ise İslam dininde halifelik makamının önemine dikkat çekmek ve bu makamın itibarı üzerinde durmaktır.

Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine girdiği bu dönemde Batıyı savunan aydınlar, ülkenin içinde bulunduğu bu kötü durumun İslamiyet’ten kaynaklandığını savunmaktadırlar. Ancak, İslamcılar ise Batıcı aydınların aksine İslamiyet’in bilime açık olduğunu, demokrasinin ve özgürlüklerin İslamiyet’in özünü oluşturduğunu, bu nedenle Osmanlı’nın gerileme nedeninin İslamiyet’ten kaynaklanmadığını belirtmişlerdir.

İslamcılığın en önemli düşünürlerinden biri olan Cemaleddin Afgani, Müslümanların Kur’an’ı izlemelerini ve insanları Kur’an’ın göstermiş olduğu gerçeklerden uzaklaştıran felsefi akımlardan ve yazılı eserlerinden uzak durmalarını istemektedir (Abdülhamid, 1991; 38). Aynı zamanda Afgani Müslümanlara yetersiz ve güvensiz olarak nitelendirilen dönemde İslamcılık düşüncesine hayat veren bir

düşünürdür. Hatta bu nedenle İslamcılığın fikir babası Afgani olduğu söylenebilir. Afgani'nin talebesi olan Mehmet Akif hocası için, doğunun yetiştirmiş olduğu ender kişilerden olduğunu aynı zamanda Afgani'nin pek çok insan tarafından isminin duyulduğunu belirtmiştir (Seleş, 2013; 253). Afgani, Mehmet Akif'in düşünce yapısını etkileyen en önemli isimdir.

İslamcılar, halkın büyük bir kesiminin Müslüman olduğu gerçekliğiyle, demokrasinin İslam ile uyuşmadığını kanıtlayarak insanları şeriat sistemine çekmek istemektedirler. Diğer bir ifadeyle, Müslümanların içinde olduğunu düşündükleri şeriat bilincini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Buna karşın aşırı laik kesim ise insanların din ile olan ilişkilerini bir hobi olarak değerlendirmekle beraber insanların gündelik hayatını belirleyen Batılılaşma projesinin olduğunu düşünmektedirler. Bu düşünceleri ile İslamcılar ile Laikler aynı görüşü paylaşmaktadırlar (Çakır, 1994; 108).

İslamcılığın ortaya çıkma nedenini Akyol şu şekilde açıklamıştır. İslamcılık, İslam dininden ortaya çıkmış siyasi ve tepki ideolojisidir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ilerleyen sürede daha sert şekliyle Araplarda ortaya çıkmıştır (<http://mustafaakyol.org/index.php/blog/turkce-yazilar/497-trk-slam-nasl-modernleti-14,08.02.18>).

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulduğu tarihten (1924) itibaren modernleşme karşıtı İslamcılığın olmadığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte kurulan iki parti olan Halk Fırkası ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na bakıldığında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırka'nın daha modernleşmeci, daha az devletçi ve dinle daha barışık olduğu görülmektedir. Ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ömrü sadece altı ay olmuştur. Bununla birlikte 1925 ile 1950 arasında cemaatler sıkı takibe alınmış, tarikatlar ise tamamen yasaklanmıştır.

Demokrat Parti iktidara geldiği zaman Nurculuk, Süleymancılık gibi akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde siyasal İslam yükselişe geçmiştir. DP'nin devamı olan 1960'lı yıllarda kurulan Adalet Partisinin de bu akımlarla iç içe olduğu görülmektedir (Manaz, 2008; 76-88).

1977 genel seçimlerinde Milli Selamet Partisi'nin adayı olan Turgut Özal'ın da İslamcı olan çevrelerle uzak olmadığı görülmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından Anavatan Partisi henüz meclisten güvenoyu almadan İslamcı kesimlerin itibar

ettiği özel finans kurumlarına izin vermiştir. Aynı zamanda ANAP'ta bulunan birçok kişi ilerleyen zamanda İslamcı partiler içinde bulunmuşlardır (Manaz, 2008; 91-94).

3.1.1. Millî Görüş Kavramı ve Partileri

Millî Görüş'ün düşünsel temelleri ilk olarak 1967'de atılmıştır. Uygulanma safhasına geçişi ise 1969 genel seçimlerinde, başında Necmettin Erbakan'ın olduğu bir grup bağımsız kişilerin aday olmasıyla başlamıştır. Bu bağımsızların uygulamaya koyduğu bu düşünce hareketi sırasıyla; Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve halen siyasi yaşamı devam eden Saadet Partisini kurmuştur. Erbakan tarafından kurulan Millî Görüş hareketinin iki temel unsuru vardır: Bu unsurlardan birincisi millilik (yerlilik), diğeri ise diniliktir. Bu bağlamda Millî Görüş hareketi, dış politikada, sanayileşmede, eğitimde yerli bir bakış açısı sağlama ve bunu dine dayandırma amacı gütmektedir (Çakır, 2005; 544-555).

Erbakan'a göre Millî Görüş ise; milletin maddi ve manevi alanda kalkınmasıdır. Bu kalkınma için, milletin milli değerler etrafında toplanması ve milli beraberliğin sağlanması, insan haklarının teminat altına alınması, ülke içinde barışın sağlanması, ahlaka dayalı toplum düzenini kabul eden ve maneviyatçı görüşün esas alınması taklitçilikten uzak olunması, israfın kaldırılması, istismar ve tefeciliğin kaldırılması gibi değerlerin ön plana çıkması gerekmektedir (Erbakan, 1975; 26-27). Erbakan bu savunduğu görüşleri, yaşadığı süre boyunca siyasi partiler kurarak uygulama alanına taşımaya çalışmıştır.

3.1.1.1. Milli Nizam Partisi

Millî Görüş Hareketi'nin temellerini atan Erbakan 1969 seçimlerine parti kurma çalışmalarını yetiştirememesi nedeniyle siyasi hayata ilk olarak AP'ye başvuruda bulunarak başlamıştır. Erbakan'ın bu başvurusu AP tarafından reddedilmiştir. AP'ye başvuru yapılmadan önce Osman Bölükbaşı'nın Millet Partisinden seçimlere girmeyi düşünen Erbakan bu başvuru düşüncesinden vazgeçmiştir. Bu olayın üzerine Erbakan Konya'dan bağımsız aday olarak seçimlere girmeye karar vermiştir. 1969 seçimlerinde bağımsız milletvekili seçilerek siyasete başlamıştır (Akın, 2000; 25-26). 1969 seçim sonucunda AP 256, CHP 143, Cumhuriyetçi Güven Partisi 15, Türkiye Birlik Partisi 8, Millet Partisi 6, Yeni Türkiye Partisi 6, Türkiye İşçi Partisi 2, Milliyetçi Hareket Partisi

1 ve Erbakan'ında içinde olduğu bağımsızlardan ise 13 kişi Meclis'e girmiştir (TÜİK, 2018).

Seçim sonrasında meclise giren Erbakan milletvekili olduktan sonra parti kurma çalışmalarına başlamıştır. Erbakan kuracağı bu yeni partinin adını sembolünü açıklamak üzere bir basın toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıda parti isminin Milli Nizam Partisi olduğu, sembolünün ise sağ elin şahadet parmağının havada olması şeklinde olduğu açıklanmıştır. Bu açıklamalardan sonra ise kurucuları ve partinin programı açıklanmıştır. Parti kurucuları ise Necmettin Erbakan, Ahmet Tefik Paksu, Ali Haydar Aksay, Süleyman Arif Emre, Hasan Tahsin Armutçuoğlu, Ömer Çoktosun, Ekrem Ocaklı, Ömer Faruk Ergin, Saffet Solak, Hasan Aksay, Ali Oğuz, İsmail Müftüoğlu, Nail Sürel, Fehmi Cumalıoğlu, Hüsamettin Fadiloğlu, Bahattin Çarhoğlu, Mehmet Satoğlu ve Rıfat Boynukalın'dan oluşan 18 kişiden oluşmaktaydı. MNP Partisinin programı ise "Milletimizin fitratında mevcut olan yüksek ahlak ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve cemiyetimizi nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmesi" olarak açıklanmıştır (Akın, 2000; 29-30 ve Sarıbay, 2001; 61). MNP'nin 1. Büyük Kongresi 24 Ocak 1971'de Ankara'da yapılmış, bu kongrede Erbakan MNP Genel Başkanlığına getirilmiştir. Bu büyük kongreden iki ay sonra 15 Mart 1971'de Anayasa Mahkemesi Siyasi Partiler Kanununun 4. Maddesine dayanarak MNP hakkında kapatma davası açmıştır. Partinin kapatılmasına sebep ise Bursa Gençlik Kolunun broşüre bastırması olduğu MNP'nin marşdır. Anayasa Mahkemesi bu marşın suç teşkil ettiğini belirterek partiyi kapatmıştır (Akın, 2000; 30-31).

3.1.1.2. Milli Selamet Partisi

12 Mart 1971 Muhtırası sonucu kapatılan Milli Nizam Partisinin ardından onun devamı niteliğinde olan Milli Selamet Partisi 11 Ekim 1972 tarihinde resmen kurulmuştur. Partinin amblemi anahtardır. MSP'nin kurucu kadrosu Hüsamettin Akmumcu, Hasan Aksay, Şener Battal, Korkut Özal, Tahir Büyükkörükçü, Necmettin Erbakan, Recai Kutan, Fehim Adak, Hüseyin Erdal, Salih Özcan ve Fehmi Cumalıoğlu olmak üzere 11 kişiden oluşmaktaydı. Parti Genel Başkanı ise Süleyman Akif Emre seçilmişti. 1973 seçimlerinde partinin başına Erbakan geçmiştir (Yücel, 2006; 46). Erbakan'ın parti kuruluşunda genel başkan olmayıp 1973 seçimlerinden sonra genel başkan olmasının nedeni ise MNP'nin kapatılmasından kaynaklanmaktaydı. MSP'nin

amaçları ise milletin maddi ve manevi olarak kalkınması, insan hak ve hürriyetleri teminat altına alınması, Türkiye’yi ileri medeniyetler seviyesine çıkarmak ve zümresel ve coğrafi dengesizliği gidermek olarak açıklanmıştır (MSP Program ve Tüzük, Madde 1-7, 1973; 4-6).

12 Mart Muhtırası sonrasında 1973 yılında ilk genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimin sonuçlarına göre; CHP 185, AP 149, MSP 48, DP 45, CGP 13, Bağımsızlar 6, MHP 3 ve TBP 1 kişi ile meclise girmiştir (TÜİK, 2018). Seçim sonucuna göre hiçbir parti tek başına iktidara gelemeyince koalisyon gündeme gelmiştir. Ancak ordu AP’nin zayıflamasını istediğinden dolayı, MSP-CHP koalisyon hükümetine sıcak yaklaşmış ve siyasal islamın temsilcisi olan MSP ilk koalisyon hükümeti ile iktidara gelmiştir (Çakır, 2005; 547). Bu koalisyon döneminin önemli olaylarından biri olan Kıbrıs Barış Harekâtıdır. Bu harekâtı MSP-CHP Koalisyon Hükümeti ortaklaşa yapmıştır. Ancak bu koalisyon hükümetinin görüş ayrılıklarından dolayı ömrü kısa sürmüştür ve ilk koalisyon dağılmıştır (Akın, 2000; 34-35). Daha sonraki dönemde ise 1975 yılında 1. Milliyetçi Cephe Hükümet Koalisyonunda yer almıştır. Bu koalisyon AP, MSP, MHP, CGP tarafından kurulmuştur. Ancak 1. M.C. koalisyonun ömrü sadece 55 gün sürmüştür. Bu koalisyon hükümeti dağıldıktan sonra 2. M.C. hükümeti kurulmuştur. Bu koalisyon ise AP, MHP ve MSP tarafından kurulmuştur. Bu koalisyonun da ömrü 30 gün sürmüştür. MSP son koalisyon hükümetine de 1977 yılında 2. M.C. Hükümeti ile girmiştir. Bu hükümet dağıldıktan sonra ise 1979’un sonlarında Demirel tarafından kurulan azınlık hükümetini desteklemiştir (Yücel, 2006; 46).

Bu gelişmelerin ardından İsrail 1980 yılında Kudüs’ü başkent ilan etmiştir. İsrail’in bu tutumu 119 ülke tarafından kınanmıştır. MSP ise İsrail’in bu tutumu karşısında diplomatik ilişkiyi kesmeyen Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkında meclise gensoru sunmuştur. Bu gensoru ile Hayrettin Erkmen’in bakanlığı düşürülmüştür. Bu gensorunun önemi ise 60 yıl boyunca ilk defa bir bakanın gensoru ile düşürülmesidir. Bu gensorudan bir gün sonra İsrail’i kınamak için Konya’da bir miting düzenlemeye karar vermiştir. MSP bu mitinge tüm siyasi parti liderleri ve Müslüman ülkelerin temsilcilerini de davet etmiştir. Miting İstiklal Marşının okunmasıyla başlamıştır. İstiklal Marşı coşkulu bir şekilde okunmuş ancak arka sıralarda 20 kadar kişinin oturduğu görülmüş ve polisin uzaklaştırmasına rağmen mitingi provoke etmek isteyenler kalabalığın arasına karışarak yasa dışı pankart taşımışlardır. Bu gelişmeler

neticesinde miting hakkında Konya Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmıştır. Bu miting 12 Eylül Darbesinin nedenlerinden biri haline gelmiştir (Akın, 2000; 63-65).

12 Eylül 1980 Darbesinin ardından bütün siyasi partiler kapatılmış, Erbakan başta olmak üzere tüm parti yöneticileri tutuklanmış, Ankara Sıkıyönetim Mahkemeleri tarafından yargılanmıştır. Bu yargılamalar 5 yıl sürmüş ve 1985 yılında ise MSP'liler serbest bırakılmıştır (Yücel, 2006; 46-47).

3.1.1.3. Refah Partisi

12 Eylül Darbesinin ardından Türkiye'de tüm siyasi partiler kapatılmış, yöneticileri siyasetten menedilmiş ve gözaltında tutulmuşlardır. 1983 yılına kadar Türkiye Milli Güvenlik Konseyi tarafından idare edilmiştir. 1983 yılına gelindiğinde ise MGK siyasi partilerin faaliyetlerinin denetimli olarak serbest bırakılmasına karar vermiştir. Bu uygulamayı yaparken iki önemli aracı vardı. Bu araçlar veto ve seçim barajı olmuştur. Veto yoluyla partiler kurulma safhasında sınırlanmaktaydı. Ancak seçim barajı sistemi ise ülke genelinde %10 oranında oy almak üzerine kurulmuştu (Sarıbay, 2001; 64-65). Amaç hem ufak (marjinal) partilerin meclise girmesini engellemektir. Aynı zamanda tek partili bir hükümetin kurulmasını sağlamaktır.

1983 yılında kurulan ilk parti Turgut Sunalp'ın kurmuş olduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi olmuştur. Parti kurucuları emekli askerler ve yasaklı olmayan sağ partilerin politikacılarından oluşmaktaydı. Ancak bu partinin kurucularından da 4 kişi MGK tarafından veto edilmiştir. Seçimlere katılma şansını kazanan ilk parti olmuş ve askerlerce de destek görmüştür. MGK'nin izin verdiği ikinci parti ise Necdet Calp tarafından kurulan Halkçı Partidir. Bu partinin de 32 kurucusundan 7'si veto edilmiştir. 20 Mayıs 1983 tarihinde ise Turgut Özal tarafından Anavatan Partisi kurulmuş, 37 kurucusundan 7'si veto edilmiştir. 1983 seçimlerine MDP, HP ve ANAP katılmıştır (Çavdar, 2004; 271-272).

Tablo 3.1: 12 Eylül 1980 Darbesi Öncesi Kapatılan ve Sonrasında Kurulan Partiler

12 Eylül Döneminde Kapatılan Partiler	1983 Yılında Kurulan Partiler
Adalet Partisi	Milliyetçi Demokrasi Partisi
Cumhuriyet Halk Partisi	Anavatan Partisi
Cumhuriyetçi Güven Partisi	Büyük Türkiye Partisi
Demokratik Parti	Halkçı Parti
Türkiye Birlik Partisi	Doğru Yol Partisi
Milliyetçi Hareket Partisi	Sosyal Demokrat Partisi
Milli Selamet Partisi	Refah Partisi
Türkiye Sosyalist İşçi Partisi	Muhafazakâr Parti
Sosyalist Devrim Partisi	Yeni Doğu Partisi
Nizam Partisi	Yüce Görev Partisi
Vatan Partisi	Bizim Parti
Türkiye İşçi Köylü Partisi	Huzur Parti
Sosyalist Vatan Partisi	Yeni Düzen Partisi
Türkiye İşçi Köylü Partisi	Fazilet Partisi
Sosyalist Vatan Partisi	Bayrak Partisi
Hürriyetçi Millet Partisi	Islahatçı Demokrasi Partisi
Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi	
Millet Partisi	
Hür Demokratlar Partisi	

Kaynak: Sarıbay, 2001; 66.

Bu siyasi ortamda kurulan bir diğer parti de Refah Partisiydi. RP 19 Temmuz 1983'te Şevket Kazan önderliğinde 33 kişi tarafından kurulmuştur. Kurulan bu yeni partinin kimliği, ideolojisi ise selefi MSP'den farklıdır. MSP'ye göre daha az dini kavramlar kullanan ve söylemi daha demokrat olan bir parti haline gelmiştir. RP'nin ideolojisi ise muhafazakâr, milliyetçi ve dini kavramlardan oluşmaktaydı. Erbakan RP'nin dünya görüşü olarak Millî Görüşü benimsediklerini belirtmiştir. RP milliyetçi aynı zamanda da İslamcı bir parti durumundadır. RP 12 Eylül Darbesiyle kapatılan MSP'nin devamı niteliğindedir. Ancak MGK MSP'nin devamı niteliğinde olan bu partinin seçimlere girmesini istememesinden dolayı kurucuların 27'sini veto etmiştir. Bu nedenle RP 1983 seçimlerine girememiştir (Sarıbay, 2001; 63-64, Özdemir, 2015; 169-170).

1984 yılına gelindiğinde ise Refah Partisi 25 Mart 1984 yerel seçimlerine katılmış ve oyların toplamda %4,4'ünü almıştır. Bunun yanında RP Van ve Şanlıurfa'da 5 ilçenin belediye başkanlığını da kazanmıştır. 1987 referandumuyla siyasi yasağı kalkan Erbakan 11 Ekim 1987 yılında yapılan RP 2. Olağan Kongresinde genel başkanlığa getirilmiştir. 1987 genel seçimlerinde RP %7,7 oy almış ancak %10 olan seçim barajını geçemediği

için meclise girememiştir (Poyraz, 2010; 318). 1987 seçim sonuçları tabloda görülmektedir.

Tablo 3.2: 1987 Genel Seçimleri

Partiler	Oy Oranı	MV Sayısı
ANAP	% 36.31	292
DSP	% 8.53	-
DYP	% 19.14	59
IDP	% 0.82	-
MÇP	% 2.93	-
RP	% 7.26	-
SHP	% 24.74	99
Bağımsızlar	% 0.37	-

Kaynak: Tanör, 2005, 77

Oy oranlarına bakıldığında seçime 7 parti girmiş, bu partilerden ANAP, DYP ve SHP % 10'luk barajı geçmiştir. En yüksek oyu ANAP alırken en düşük oyu ise DYP almıştır. Ancak DSP, RP, IDP ve MÇP %10 seçim barajını geçemediklerinden dolayı meclise milletvekili gönderememişlerdir. Bu seçimlerden %36,31 oy alan ANAP hükümeti kurmuştur.

Öte yandan, Turgut Özal'ın ailesinin skandallarda adının geçmesi hızla ANAP'ın yıpranmasına neden olmuş, bu durum RP'nin de seçim propagandası haline dönüşmüştür. Aynı zamanda, Erbakan ANAP, DYP ve SHP gibi partilerin hepsinin "Batı Kulüpçü" partiler olduğunu belirtmiştir. Bu durum, Özal'ın partisindeki bazı oyların RP'ye kaymasına neden olmuştur. 1989 yılına gelindiğinde RP'nin ilk siyasi başarısı gerçekleşmiştir. 26 Mart 1989 yılında yapılan yerel seçimlerde ise %9,8 ile 15 ilçede ve Konya, Sivas, Van, Kahramanmaraş'ta belediye başkanlığını kazanmıştır. RP'nin bu başarısı bir sonraki genel seçimlerde %10'luk barajın geçileceğini düşündürmüştür (Duman, 1997; 104-105).

RP 1990'lı yıllara gelindiğinde oy oranlarını arttırmış ve iktidara gelmiştir. Ancak 1990'lı yıllar koalisyon yıllarını tekrardan başlatmış, RP bu yıllarda ordu tarafından pek de sıcak bakılmayan bir parti olmuştur.

Bu süreçte, Refah Partisini ifade etmek için en çok kullanılan kavram "irtica kavramı" olmuştur. Refah Partisi'nin Türkiye için tehlike arz ettiğini belirtmek için bu kavram muhalif partiler, basın v.b. gruplar tarafından sık sık kullanılmıştır.

3.1.2. İrtica ve Türkiye’de İrtica Kavramının Ortaya Çıkması

İrtica kavramı Arapça kökenli bir kelimedir. Rucu kelime kökünden gelmekte ve geri dönüş anlamına gelen bir sözcüktür. Geriye dönme eylemini yapanlar birden çok ise, ricat sözcüğü kullanılmıştır. Aynı şekilde irtica kelimesi de geriye dönme anlamına gelmektedir (Yetkin, 1994; 7). Yani diğer bir ifadeyle irtica geriye dönme, eskiyi isteme, eski sisteme dönme anlamına gelmektedir. İrtica kelimesi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte çoğu zaman ön planda olan bir kavram haline gelmiştir. Türkiye’de irtica olaylarının anlaşılması için bu kavramın literatüre girdiği zamanın incelenmesi gerekmekte ve bu irtica kavramının öneminin daha iyi anlaşılması için Türkiye’nin kuruluşundaki uygulamaların da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti II. Viyana kuşatmasından sonra almış olduğu yenilgiyle birlikte art arda gelen askeri başarısızlıklar gelmesi üzerine Osmanlı aydınları Batının üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Batı toplumunun ileri gitmesine karşın Osmanlı Devleti’nin geri kalması Osmanlı aydınlarının Batının üstün olduğu kanısına varmasına neden olmuştur. Bunun sebebi olarak ise Şeriatın kanunlarına bağlı kalınmadığı gösterilmektedir (Yıldız, 2002; 13-14).

İrtica kavramı yoğun olarak II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkmış ve Türk siyasi literatürüne girmiştir. II. Abdülhamid’in tekrar başa gelmesi için çaba gösteren kişiler, o dönemin İslamcılarının da içinde olduğu Meşrutiyet yanlıları tarafından irticai grup olarak tanımlanmışlardır. İrtica kavramı ilk kez bu dönemde kullanılmıştır. Bu olay dışında meydana gelen Kabakçı Mustafa ayaklanması Patrona Halil isyanı gibi olaylarda irtica kavramı kullanılmamış olması ise bu kavramın yeni olduğunu göstermektedir (Sitembölükbaşı, 2000; 458-459).

Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla beraber halifelik kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırılması pek çok kişiyi rahatsız etmiş ve bu durum bazı çevrelerin tepkisine neden olmuştur. Bunun neticesinde ise bazı irticai ayaklanmalar çıkmış, ancak bu ayaklanmalar bastırılarak olaya karışan kişiler idama mahkûm edilmişlerdir. Bu olaylardan sonra çok partili hayata geçilmesi için çalışmalar başlamış ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak irticai gruplar boş durmamış, ayaklanmalar çıkarmışlardır. Bu ayaklanmaların en önemlisi ise Şeyh Sait’in çıkarmış olduğu ayaklanmadır. Bu ayaklanma sonucu Şeyh Sait ve arkadaşları idam edilmiştir. Bu

olay TCF'nin kapatılmasına neden olmuştur. İsmet İnönü başbakan seçilmiş ve meclise Takrir-i Sükûn yasa tasarısını getirmiştir. Bu yasanın önemi irticayı, ülkeyi karıştırmaya ve halkı isyana teşvik etmeye yönelik eylemlerden biri olarak tanımlayan kanun olmasıdır. Bu kanun tasarısına göre ülkenin düzenini, güvenliğini ve asayişini bozmaya yönelik olan tüm örgütler ve yayınlar cumhurbaşkanının onayı ile hükümet tarafından yasaklanabilecektir. Aynı zamanda bu suçu işleyenler ise İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanacaktı (Kırçak, 1994; 223-239).

İlerleyen süreçte, çok partili hayata geçildikten sonra kurulan DP'nin CHP'ye yapmış olduğu muhalif tutum irticacılık olarak adlandırılmıştır. CHP'liler DP'nin de Serbest Fırka gibi gerici bir parti olduğunu söylemişlerdir. DP iktidara geldikten sonra ilk icraat olarak Türkçe ezan konusunu meclise getirmiş ve 17 Haziran 1950'de Arapça ezan okuma yasağı kaldırılmış, ezanın Türkçe ya da Arapça okunması ise din adamlarına bırakılmıştır. Türkçe ezan zorunluluğu kaldırılmasına karşın bazı yörelerde ezan Türkçe olarak okunmuştur. Ancak bu durum Arapça ezan okumak zorunlu hale geldiği iddia edilerek propaganda haline getirilerek huzursuzluk ortamı oluşturulmuştur. Arapça ezan yasağının kaldırılmasının eleştirilmesinin nedeni ise Atatürk ilke ve inkılaplarının kaldırılması, fes giyilmesi ve Arap alfabesinin tekrardan gelmesinden duyulan endişe idi. DP iktidarında dini özgürlük havası esmeye başlamış ancak bu durum bazı çevreler tarafından irtica olarak adlandırılmıştır (Yıldız, 2002; 188-189).

DP döneminden sonra kurulan hükümetlerde de zaman zaman dinin ön plana çıkarılarak toplum huzuru bozulmaya çalışılmış, bu hareketler ise irtica olarak adlandırılarak bazı dönemlerde askerinin siyasete el koymasına yol açmıştır. Aslında dönemlerde de (1960, 1970, 1980'ler) irtica söylemi Türkiye'nin gündemini meşgul eden bir konu olmaya devam etmiştir. Ne var ki, irticanın en çok bahsedildiği dönem olan 28 Şubat'ta bunlara benzer bazı olaylar yaşanmış ve bu durum da ordunun REFAH-YOL Hükümetine muhtıra vererek devrilmesine neden olmuştur.

3.2. 1995 GENEL SEÇİMLERİ VE ANA-YOL KOALİSYON HÜKÜMETİNİN KURULMASI

1995 yılına gelindiğinde anayasada seçimler ile ilgili değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler; seçmen yaşının düşürülmesi, yurtdışında ikamet eden TC vatandaşlarına gümrüklerde oy kullanma hakkının verilmesi, milletvekili sayısının 550'ye çıkarılması,

kontenjan adayı ve tercihli oy uygulamalarının kaldırılması, tutuklulara oy kullanma hakkının tanınması gibi maddelerden oluşmaktaydı (www.byegm.gov.tr,69). 24 Aralık 1995 tarihinde seçimler yapılmıştır. Bu seçimlere ANAP, CHP, DSP, DYP, HADEP, İP, MHP, MP, RP, YDH, YDP ve YP katılmışlardır.

Tablo 3.3: 1995 Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları	MV Sayıları
RP	% 21.4	158
ANAP	% 19.7	132
DYP	% 19.2	135
DSP	% 14.6	76
CHP	% 10.7	49
MHP	% 8.2	-
HADEP	% 4.2	-
YDH	% 0.5	-
MP	% 0.5	-
YDP	% 0.3	-
İP	% 0.2	-
YP	% 0.1	-
Bağımsızlar	% 0.5	-

Kaynak: Çavdar, 2004; 331-332

Seçim sonuçlarına bakıldığında RP birinci gelen partidir. Ancak, tek başına hükümeti kuracak sayıya ulaşamadığından hükümeti kuramamıştır. RP'nin 1995 seçimlerine girerken yapmış olduğu İslami propaganda bazı çevreleri rahatsız etmiştir. Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurma görevini parlamentoda en çok milletvekiline sahip olan RP lideri Erbakan'a vermiş ancak DYP ve ANAP, RP ile koalisyona yanaşmamışlardır. Erbakan, hükümeti kuramayınca Demirel'e görevi iade etmiştir. Bunun üzerine hükümeti kurma görevini mecliste milletvekili sayısı bakımından ikinci çoğunluğa sahip olan DYP Genel Başkanı Çiller'e vermiştir. Çiller RP ile hükümeti kurmayacağını açıklamıştır. Çiller'in amacı, kendi başbakanlığında ANAP ile hükümeti kurmaktı. Ancak Yılmaz, Çiller'in bu teklifine olumlu yaklaşmamıştır. Bu nedenle Çiller de hükümeti kuramamış ve görevi iade etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Demirel hükümet kurma görevini mecliste milletvekili sayısı bakımından üçüncü parti olan ANAP'a verdi. Bu görevi alan Yılmaz, hükümeti Çiller ile kurmak istiyordu, hatta kamuoyunun genel kanaati de ANAYOL hükümetinin kurulmasıydı. RP'nin iktidara gelmesini hem bazı medya kuruluşları hem de askerler istemiyordu. Ancak, Yılmaz Çiller'e olumsuz cevap verdiği için dolaylı olarak Çiller'i ikna etmesi çok zordu. Bu nedenden Yılmaz Çiller'i ikna edebilmenin yolunu bulmuş ve

hemen harekete geçmiştir. İlk adımda RP'ye hükümeti kurmak için teklif götürmüş, bu teklife RP nazlanarak da olsa yeşil ışık yakmış ve görüşmeler başlamıştır. Koalisyonun kurulacağı haberlerinin ortaya çıkması ise DYP'yi telaşlandırmış, bunun üzerine RP'nin nasıl bir parti olduğuna dair propagandaya başlamıştır. Hatta Yılmaz'a RP ile koalisyon kurduğu takdirde Türkiye'yi karanlığa iteceğini bu nedenle RP ile hükümeti kurmaması gerektiğini söylemiştir. Bu gelişmeler ile Yılmaz, Çiller'i ikna edebileceğine inanmış ancak ikna edebilmek için TSK'nin de desteğini alması gerektiğini düşünmüş ve TSK'nin de desteği gelmiştir. Çiller ile görüşen Genelkurmay Başkanı Org. İ. Hakkı Karadayı, Çiller'den özverili davranmasını istemiş ve bu görüşmenin ardından askerinin de desteği ile ANAYOL hükümeti kurulmuştur (Çavdar, 2004; 332; Tutar, 2007; 336-338). ANAP ile DYP, 6 Mart 1996'da ortak bir protokol imzalayarak koalisyonu kurmuşlardır. Bu protokole göre bu koalisyon 5 yıl süreli bir hükümet olacak ve başbakanlık 1996 yılında ANAP, 1997 ve 1998 yıllarında ise DYP ve 1999 tekrar ANAP tarafından icra edilecekti (Neziroğlu ve Yılmaz, 2015; 2162-2178).

Hükümetin güvenoyunu almasından kısa bir süre sonra TEDAŞ, TURBAN gibi yolsuzluk iddiaları ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Tansu Çiller'in mal varlığı da tartışılmaya başlamıştır. Bu tartışmalar neticesinde RP TBMM'ye hükümete yönelik pek çok soruşturma önergesi vermiş ve güvenoyunun iptali için anayasa mahkemesine başvurmuştur. Anayasa mahkemesi bu başvuruyu kabul ederek güvenoyunun iptal edildiğini açıklamıştır. Bir başka olay ise Çiller'in görevi Yılmaz'a devretmeden önce örtülü ödenekten 500 milyar çektiği ileri sürülmüş ve bu konuyla ilgili medyada belgeler yayınlanmıştır. Bu boyuta gelen tartışmalar neticesinde Yılmaz hükümeti istifa etmiştir (Çavdar, 2004; 332).

3.3. 28 ŞUBAT SÜRECİNE GİDEN SÜREÇ VE REFAH-YOL KOALİSYON HÜKÜMETİ

28 Şubat 1997 Post Modern Darbeye giden sürecin en önemli dönüm noktası REFAH-YOL hükümetidir. Çalışmanın bu kısmında REFAH-YOL Hükümeti döneminde yapılan icraatlar ele alınmış, bu icraatların askerler tarafından nasıl karşılandığı ve REFAH-YOL Hükümetinin askerlerle olan ilişkisi açıklanmıştır.

3.3.1. REFAH-YOL Koalisyon Hükümetinin Kurulması

ANAYOL Hükümetinin dağılmasının ardından Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurma görevini tekrardan Erbakan'a vermiştir. Ancak diğer partiler Erbakan ile koalisyon kurmak istemiyorlardı. Bunun sebebi ise RP'nin İslami propaganda yapmasıydı. Mecliste her türlü yol denenmişti. Ancak RP ile koalisyon kurmayacağına dair seçmenine söz veren Çiller'i ikna etmek zorundaydı Erbakan. DYP ile görüşmelerin başlaması DYP'li milletvekillerinin bazılarını çok rahatsız etmiş ve bu rahatsızlıklar beraberinde istifaları da getirmiştir. İstifa eden kişiler ise Yaşar Dedelek, Şinasi Altınal, Tevfik Diker ve İrfan Köksalan idi. Bu isimler daha sonra ANAP'a geçmiştir. Bu gelişmelerin ardından ANAYOL hükümetine karşı gensoru veren RP'li milletvekilleri Çiller hakkında mecliste görüşülmesi için sunulan örtülü ödenek iddiaları oylamaya sunulmuş ancak RP'liler bu oylamanın Çiller'in lehine çıkmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde 28 Haziran'da Çiller ile Erbakan anlaşmış ve hükümet resmen kurulmuştur. 8 Temmuz 1996 tarihinde REFAHYOL hükümeti güvenoyu aldı ve göreve başlamış oldu (Tutar, 2007; 347-352).

REFAHYOL hükümetinin kurulmasının ardından Başbakan Erbakan, Başbakan Yardımcısı ise Çiller oldu. RP 18 bakanlık DYP ise 20 bakanlık almıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2015; 2350-2351). REFAHYOL hükümeti başbakanlığı (2+2) olarak tasarlanmıştır. Bu sisteme göre iktidarı ilk iki yıl RP sonraki iki yıl da DYP bu görevi üstlenecekti (Özdemir, 2015; 176). REFAHYOL hükümeti kurulduktan sonra yapmış olduğu icraatlardan dolayı askerinin dikkatini çekmiştir.

3.3.1.1. Erbakan'ın Yurtdışı Gezileri

Erbakan, hükümeti kurup başbakan olduktan sonra ilk tartışmaları başlatan olay doğu ülkelerine yapılan geziler olmuştur. Erbakan'ın yapmış olduğu bu geziler hem iktidar ortağı olan DYP'lileri hem de askerleri rahatsız etmiştir. En büyük rahatsızlık ise Libya gezisinde ortaya çıkmıştır. Bu başlıkta önemli iki gezi olan İran ve Libya gezisi ele alınacaktır.

3.3.1.1.1. İran Gezisi

İran gezisi krizi başlatan ilk gezi olmuştur. ABD; İran ve Suriye'yi terörist devlet ilan etmiştir. Geziden önce ABD dışişleri sözcüsü Nicholas bu tür girişimlerin bir yarar sağlamayacağını bildirmiştir. Sivas Milletvekili Temel Karamollaoğlu ABD'nin bu

kararına karşılık, İran ve Suriye'yi terörist devlet olarak tanımlamadıklarını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Millî İstihbarat Teşkilâtı Müsteşarı Sönmez Köksal İran'ın PKK'ya destek verdiğini bir raporla Erbakan'a sunmuştur. Bu raporun verildiği gün Genelkurmay Başkanlığı tarafından Erbakan'a İran ile ekonomik anlaşma yapılmaması için bir rapor sunulmuştur (Yetkin, 27.02.2007).

İran gezisi Erbakan için ayrı bir önem arz etmekteydi. Bunun nedeni ise gezinin hazırlık aşamasında yaşanan dışişleri bakanlığının dışlanması ve İran Cumhurbaşkanı Rafsancani ile yapılan ikili görüşmelerdi.

Erbakan'a TSK tarafından ekonomik iş birliği yapılmaması gerektiğine dair rapor verilmesine karşılık, Erbakan bu raporun aksine hareket ederek İran ile 25 yıldır imzalanamayan doğalgaz boru hattının yapımına ilişkin anlaşmayı imzalamıştır. Bu anlaşmaya ek olarak da iki ülke arasında Savunma Sanayisi ve İş birliği anlaşması da imzalanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Rafsancani Erbakan'a MİT'in CIA ve Mossad'ın etkisinde kaldığını bildirmiştir (TBMM, 2012: 961, Akdevelioğlu, Kürkçüoğlu, 2002: 561). Rafsancani'nin Erbakan'a MİT'i şikâyet etmesi Ankara'yı ayağa kaldırmıştır. İmzalanan anlaşmalar ise bazı güçleri rahatsız etmiştir. Erbakan'ın ilk olaylı gezisi olmuş, bu gezi nedeniyle de askerlerin eleştirilerine maruz kalmıştır. İlk gezi olan İran Gezisi 28 Şubat sürecinin önemli kilometre taşından biri olmuştur.

3.3.1.1.2. Libya Gezisi

Siyasi gerilimi artıran bir diğer önemli gezi ise Libya gezisidir. Çünkü Libya, ABD ve batı tarafından ambargo uygulanan bir ülkedir. Libya gezisi yapılmadan evvel, gerilimi tırmandıracak, faydasız tartışmaya sebep olacak her türlü davranıştan uzak durulması yönünde Erbakan, Abdullah Gül tarafından uyarılmıştı. Bu uyarıların sebebi ise dış tepkiler ve Türkiye'deki kamuoyunun ayakta olması idi. Bu nedenle Libya'ya düzenlenecek olan bu gezinin gerekçesi olarak da Türk Müteahhitlerine ödeme yapılmaması gösterilmiştir (Çelik, 2004: 79,80).

Libya'ya uçuş yasağı olduğundan dolayı öncelikle Tunus'tan Cerbe Adasına havayolu ile gidilmiş, daha sonra ise kara yolculuğuyla Trablus'a ulaşılmıştır. Ancak bu seyahatte Türk heyetine tahsis edilen uçak bakımsız olmakla birlikte havaalanında da uzun süre bekletilmiştir. Gezinin başında başlayan bu muameleler gezi bitene kadar devam etmiştir (Çakır, 2015).

Trablus'a giden Türk heyeti bir otele yerleşip Kaddafi'nin kendilerini davet etmesini beklemişlerdir. Kaddafi'den beklenen davet gelmiş, 6 Ekim 1996'da öğleden sonra Kaddafi ile görüşme yapmak üzere yola çıkmıştır. Görüşme öncesinde Kaddafi Türk heyetini sıcak karşılamıştır. Ancak görüşmeler başladıktan sonra Kaddafi'nin Türk heyetine karşı PKK'yı savunması, Osmanlı Devleti'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ağır ithamlarda bulunması, bu ithamlar karşısında Erbakan'ın sessiz kalması gezinin seyrini değiştirmiştir (Çelik, 2004: 79,80; Çakır, 2015).

Bu bakımdan, Libya gezisi Türkiye'yi ayağa kaldıran bir gezi olmuştur. Bu durum muhalefet tarafından bir gensoru önergesi ile meclise taşınmıştır. Ancak bu durumdan en çok rahatsızlık duyan kurum ise TSK olmuştur. Bu olay zaten RP'yi istemeyen ordunun gözünden iyice düşmesine neden olmuştur.

3.3.1.2. Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin Olayı

RP'nin iktidara gelmesi ile irtica konusu gündeme gelmiştir. RP'nin İslamcı bir kimliği olmasından dolayı, Aczmendi tarikatının yapmış olduğu eylemlerle de irtica ön plana çıkmıştır. RP iktidara geldikten sonra bazı radikal gruplar tarafından özellikle cuma günlerinde bazı camilerin önünde zikir çekip, laikliği reddederek şeriatı isteyen sakallı ve cübbeli gruplar ortaya çıkmıştır. Bu şekilde ortaya çıkan Aczimendiciler bu gösterilerin zamanlamasını da Erbakan'ın Libya gezisine denk getirmişler ve 20 Ekim'de Atatürk'e hakaret eden bazı Aczimendiciler gözaltına alınmışlardır (TBMM, 976). Bu olaylar ile ortaya çıkan Aczimendiciler, uzun süre televizyonlarda kalmışlardır. Askerlerin 28 Şubat Muhtrasını vermelerinin sebeplerinden de birisi olmuşlardır.

Aczimendi mensubu sakallı, kara cüppeli bir grup Kocatepe Camii'nde Atatürk'ü, Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyeti ve laik sistemi hedef alan gösteride bulunmuşlar ve bu gösterilerin sonucunda güvenlik güçleri tarafından pek çoğu tutuklanmıştır. Tutuklama esnasında ve emniyette göstermiş oldukları tavırları, basın tarafından şeriatın geldiğine yönelik haberlerin yayılmasına neden olmuştur (Akpınar, 2001: 120)

Bu gelişmelerin ardından Erbakan bu olaylarla ilişkilendirilmiştir, Erbakan'ın laikliğe karşı olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda hükümet ortağı olan DYP'den de muhalif grubun çıkmasına neden olmuştur.

28 Şubat muhtırasını haklı kılmak için yapılmış olan bu olaylardan birisi de Aczmendi tarikatı lideri Müslüm Gündüz ile Fadime Şahin olayıdır. Burada Müslüm

Gündüz bir tarikat lideri iken Fadime Şahin ise tesettürlü genç bir bayandır. Baskın yapıldığında tarikat lideri Müslüm Gündüz ile Fadime Şahin yarı çıplak bir vaziyette yakalanırlar. Bu baskın kamuoyuna tarikatların kadınlara cinsel tuzak kurduğu yönünde yansıtılır. Fadime Şahin, nasıl kandırıldığını anlatarak kamuoyunun gözünde tarikatların amaçlarının kadınları kandırmayı hedeflediğini anlatmıştır (Cemal, 2010: 227).

3.3.1.3. İslam Şurası

21-24 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da II. Avrasya İslam Şurası toplantısı yapılmıştır. Şura'ya 32 ülke ve 58 dini irade temsilcisi katılmıştır. Şura'da her kesime hitap edilmiş, bilimsel araştırmalar ile desteklenen dini yayınların rolü, günümüz din eğitiminin nasıl verileceği ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek din görevlilerinin nasıl yetiştirileceği, misyonerlik faaliyetlerine karşı alınması gereken tedbirler konuşulmuştur. Şura kararları ise kamuoyuna duyurulmuştur (Avrasya İslam Şurası, 2018).

İslam Şurası Toplantısına Çiller'in başörtüsüyle katılması, Erbakan'ın ve Çiller'in konuşmalarına besmele çekerek başlaması muhalefetin, kamuoyunun ve TSK'nin dikkatini çekmiş ve tepkiye neden olmuştur. Aynı zamanda Çiller'in Şura'da Said Nursi'ye ait olduğu söylenen sözü (Siyaset dinin hizmetindedir) söylemesi laikliğe aykırı bulunmuş ve Çiller laik kesimden büyük tepki almıştır. Çiller'in bu hareketleri hükümet ortağı olarak Erbakan'ı memnun ederken laik kesimi rahatsız etmiştir. Çiller'in bu hareketleri tepki karşısında yok olmamış, TBMM Genel Kurulu'nda Kur'an okumuş, tespih çekmiştir (Akpınar, 2001: 125).

İslam Şurası ilk olarak 23 Ekim 1995 tarihinde yapılmıştır. Öte yandan REFAH-YOL hükümeti döneminde yapılan şura kadar ön planda olmamıştır. REFAH-YOL Hükümeti döneminde irticanın ön planda olması ve İslam Şurasında yapılan bazı konuşmalar bazı kesimleri rahatsız ettiğini söylemek mümkündür.

3.3.1.4. Susurluk Kazası

Susurluk kazası 28 Şubat sürecine gidilen dönemde ülke siyasetini derinden sarsan olaylardan biri olmuştur. Nitekim ülkenin koalisyonlarla idare edildiği dönemde özellikle de REFAH-YOL hükümetinin toplumda irtica ve buna bağlı olarak hassasiyet oluşturduğu olaylar tartışılırken, meydana gelen bu kaza siyasette yeni bir açmazı ortaya çıkarmıştır.

Balıkesir'in Susurluk ilçesinde meydana gelen kaza Türk siyasetinin en önemli olaylarından biri haline gelmiştir. 3 Kasım 1996 tarihinde saat 19.15'te Hüseyin Kocadağ yönetiminde 06 AC 600 plakalı Mercedes marka bir araç, Hasan Gökçe yönetimindeki 20 RC 721 plakalı kamyonla çarpışmıştır. Kazada araç içerisinde bulunan kişiler şunlardır; İstanbul Polis Okulu Müdürü Hüseyin Kocadağ, Mehmet Özbay kimliği ile Abdullah Çatlı, Melahat Özbay kimliği ile Gonca Us ve DYP Şanlıurfa Milletvekili aynı zamanda Bucak Aşireti Lideri Sedat Bucak olmak üzere dört kişi bulunmaktaydı. Bu kazadan Sedat Bucak ağır yaralı olarak kurtulmuş, Gonca Us, Abdullah Çatlı ve Hüseyin Kocadağ olay yerinde hayatlarını kaybetmişlerdir. Kaza sonrası araç içinde yapılan aramalarda ise pek çok silah ve cephane bulunmuştur (TBMM, 1997: 253-254).

Bu kazanın olduğu zamanda İçişleri Bakanı Mehmet Ağar idi. Mehmet Ağar'ın adının bu olaya karışması ise Sedat Bucak aracılığıyla olmuştur. Sedat Bucak'ın aşireti olan Bucak aşireti PKK'ya karşı Güneydoğu'da devletin yanında saf tutmuştur. Bu nedenle Mehmet Ağar bu birliktelik için, suçlular güvenlik güçlerine teslim edilmek üzere bu kişilerin bir arada olduklarını belirtmişse de kamuoyunu bu açıklamalar tatmin etmemiştir.

Refahiyol hükümetinin başa gelmesiyle birlikte pek çok olay yaşanmış, bu olaylar en çok RP tarafını etkilemiştir. Ancak Susurluk Kazası ise bir skandal olarak DYP'yi yıpratmıştır. Bu olayın medya tarafından duyulmasından itibaren kamuoyunda bir Susurluk algısı oluşturulmuş, uzun bir süre kazanın gerçek görüntüleri ve canlandırma görüntüleri birleştirilerek yayınlanmaya başlanmıştır (Arikan, 2010: 92-93).

Bu olayla birlikte basın-yayında derin devlet ve devlet-mafya-siyaset üçgeni iddiaları ortaya atılmış ve bu iddialar uzun bir süre tartışılmıştır. Bunun yanında Tansu Çiller'in bu olaydan yaralı kurtulan DYP Milletvekili Sedat Bucak'ı ziyaret etmesi, Abdullah Çatlı için "devlet için kurşun atan da kurşun yiyen de bizim için şerefli" demesi tartışmaları alevlendirmiştir (TBMM, 2012: 950-951). Bu gelişmelerle Türkiye'de siyasetin tansiyonu iyice yükselmiş, hükümete karşı muhalefetin baskısı artmış ve muhalefet, Erbakan ve Çiller'in devlette yapılan bu kirli işleri açıklamasını istemiştir (Arikan, 2010: 93). Bu gelişmeler üzerine Erbakan bu haberlere karşı "fasa fiso" demiş ve medyanın olayları abarttığını söylemesi RP'nin eleştirilmesine neden olmuştur (TBMM, 2012: 951).

Bu olaylar üzerine kamuoyundan, medyadan ve muhalefetten gelen baskılar sonucu Çiller, bu skandala adı karışan İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın (eski Emniyet Genel Müdürü) istifasını istemiş, 8 Kasım 1996 tarihinde Mehmet Ağar istifasını sunmuş, yerine Meral Akşener atanmıştır. Bu gelişmenin ardından 13 Kasım 1996 tarihinde Susurluk Kazasını Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon Mehmet Elkatmış başkanlığında 3 ay görev yapmış ve bir rapor hazırlamıştır. Raporun sonucuna göre Susurluk'ta meydana gelmiş olan kazanın JİTEM (Jandarma İstihbarat Terörle Mücadele) tarafından yapılmış olabileceği ifade edilmiş ancak Başbakanlık Teftiş Kurulu bu raporun bir bölümünün devlet sırrı olduğunu iddia ederek açıklamamıştır (TBMM, 2012: 951).

Türkiye'de siyasal gerilim arttığı bir noktada, 9 Ocak 1997 tarihinde Başbakan Erbakan Cumhurbaşkanı Demirel ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Başbakan Erbakan, Susurluk kazasıyla ilgili Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından hazırlanan raporu Süleyman Demirel'e sunmuş, Susurluk Kazası ile ilgili orduya dönük açıklamalarda bulunan Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Vekili Hanefi Avcı mahkeme kararıyla tutuklanmıştır. Bu gelişmeler üzerine Başbakan Erbakan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'yı ziyaret etmiş, Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın 10 Ocak 1997'de düzenlemiş olduğu basın toplantısında Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun hazırlamış olduğu Susurluk Raporu hakkında bilgi vermiştir. Başbakan Necmettin Erbakan aynı zamanda Susurluk Kazasını araştırmak üzere MİT'e bir rapor hazırlatmıştır. Bu rapor ise sadece mecliste grubu bulunan parti başkanlarına verilmiştir (TBMM, 2012: 951).

3.3.1.5. 10 Kasım 1996'da Refah Partili Şükrü Karatepe'nin Konuşması

İrtica ile birlikte anılmaya başlayan RP, 10 Kasım Atatürk'ü anma gününde farklı bir skandal ile tekrardan gündeme gelmiştir. 10 Kasım 1996'da RP Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin yapmış olduğu konuşma uzun süre gündemde kalmış ve muhalefetin ağır eleştirisine neden olmuştur.

Şükrü Karatepe 1994 yerel seçimlerinde Kayseri Belediye Başkanı olmuş, başkanlığı sırasında da Kayseri'deki bütün askeri erkânla ilişkileri iyi tutmuştur. Karatepe'ye göre şehir bir bütün olup sivil ve asker diye ayırt etmediğini, her kesime hizmet etmiş olduğunu TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonunda söylemiştir. Hatta yapmış olduğu çalışmalardan dolayı Askerî Fabrikaları Genel Müdürü

Ankara'dan gelerek bir törenle plaket vermiştir. Ancak REFAH-YOL hükümeti kurulduktan sonra ise askerlerle irtibatı kesilmiştir (www.tbmm.gov.tr, 2018).

REFAH-YOL hükümetinin kurulmasıyla askerlerle ilişkileri bozulan Karatepe, 10 Kasım 1996'da Atatürk'ü anma törenine katılmış, ardından da partililerine yapmış olduğu konuşma muhalefet tarafından tepkiyle karşılanırken, aynı zamanda da askerleri son derece rahatsız etmektedir. Karatepe partililerine yapmış olduğu açıklamada içinde bulunduğu durumun inancına saygı duyulmadığı için 10 Kasım törenine içi kan ağlayarak katıldığını, bu durumun bir zulüm olduğunu ve bu zulüm düzenin yıkılması gerektiğini, Müslümanların bu düzeni yıkmak için kin ve nefreti eksik etmemeleri gerektiğini söylemiştir. Bu sözler günlerce basında ve medyada yayınlanmış, bu durum da muhalefetin laikliğin, laik rejimin ve vatanın elden gittiği şeklinde hükümete yüklenmesine neden olmuştur. Bu suçtan dolayı Şükrü Karatepe görevinden alınmış, 1 yıl hapis cezası ile 420.000 para cezasına çarptırılmıştır. Bu olay laikliğin elden gitmesi olarak yorumlandığından dolayı bütün RP'li belediyeler gözetim altında tutulmuştur. Bazı RP'li belediye başkanları hakkında soruşturma açılmıştır (TBMM, 2012 952-953).

RP'lilerin bu tutumu ve söylemleri karşısında Tansu Çiller, bu konuşmaların içeriklerine katılmadıklarını, RP'den önce söylenen bazı sözlerin sanki bugün söylenmiş gibi yansıtılmasının yanlış olduğunu vurgulayarak iktidar ortağını savunmaya çalışmışsa da bu konuda pek başarılı olamamıştır (Birand ve Yıldız, 2012, 192).

3.3.1.6. Taksim Meydanına Cami Projesi

İstanbul / Taksim Meydanı İstanbul'un en çok bilinen merkezlerinden biridir. Ancak Taksim Meydanı'nın akıllardan çıkmamasının nedeni ise Cumhuriyet'in kuruluşundan beri pek çok olaya ev sahipliği yapmasıdır. 1977 yılında meydana gelen 1 Mayıs eylemlerine de ev sahipliği yapmış aynı şekilde 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı Olayına da ev sahipliği yapmıştır. Taksim Meydanı toplumu derinden etkileyen pek çok olaya sahne olmuştur. 2013 yılında meydana gelen gezi parkı olaylarına Taksim Meydanı'na yapılmak istenen yayalaştırma projesi kapsamında yıkılan duvar ve sökülen ağaçlar neden olurken, Erbakan Hükümetinin yer aldığı dönemde ise her ne kadar Taksim'de küçük mescitler olmasına karşın büyük bir cami bulunmamasından kaynaklanmıştır. Taksim'e yapılmak istenen Cami Projesi nedeniyle olaylar çıkmıştır.

Taksim'e cami projesi ile ilgili ciddi çalışmalar 1977 yılında Demirel'in başkanı olduğu Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde yapılmıştır. Taksim'e cami yapımı için dönemin Kültür Bakanlığı, Anıtlar Yüksek Kuruluna başvurmuştur (Arikan, 2010: 85). 1977 yılında yapılmak istenen bu proje o dönemde yapılamamış, ancak bu projeyi hayata geçirmek her zaman akıllarda kalmıştır. 28 Şubat sürecinde tekrardan ortaya çıkan bu projenin böyle bir geçmişi bulunmaktadır.

Erbakan'ın Taksim'e cami yaptıracığını açıklaması yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Taksim'e cami yapılması konusu ülke gündemini sarsmış ve bu proje büyük tartışmalara yol açmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Anıtlar Yüksek Kurulunun karşı çıkmasına rağmen RP'li olan Kültür Bakanı projeyi onaylamıştır (Donat, 1999: 368). Bu gelişmelerin ardından 1997 Ocak ayında Taksim Cami projesi haricinde türban yasağının kaldırılması ve karayolu ile hacca gidiş tartışmaları da ortaya çıkmış ve Türkiye'nin gündeminde yer almış ve uzun süre tartışma konusu olmuştur.

Taksim Cami Projesi ile Türkiye'de tansiyon oldukça yükselmiş ve bu ortamda laik kesim ve İslamcılar olmak üzere kutuplaşma başlamıştır. Bunun neticesinde ise toplumda derin ayrılıklar oluşmaya başlamıştır. Bu durum ise en çok TSK'yi rahatsız etmiştir. TSK tarafından dile getirilen laikliğin ve Atatürk İlkelerinin yok edilmeye çalışıldığı tezi iyice güç kazanmıştır.

3.3.1.7. 9 Ocak 1997 Tarihinde Çıkarılan Başbakanlık Kriz Masası Yönetmeliği

Erbakan'ın Başbakanlığında çıkarılan önemli yönetmeliklerden birisi de Kriz Masası Yönetmeliği olmuştur. Bu yönetmelik 30 Eylül 1996 tarihinde kararlaştırılmış olup 9 Ocak 1997 (İnsel, 1997) tarihinde de Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

Bu yönetmeliğin amacı ise birinci maddede belirtilmiştir. Buna göre çıkacak olan bir krizde Başbakanlık Kriz Masası Merkezinin nasıl örgütleneceğini, en az zararlar ve milletin çıkarlarının doğrultusunda atlatılması için yapılması gereken iş birliği ve koordineyi sağlamak olarak belirtilmiştir. Bu yönetmeliğin kapsamı oldukça geniş tutulmuş, yangından seferberliğe kadar pek çok kriz durumunu belirtmiştir (BKMY, m.1).

Bu yönetmeliği önemli kılan olaylardan biri ise üçüncü madde de belirtilen ifadedir. Çünkü bu ifadeye göre kriz çıkması durumunda ilgili bakanlıklar Genelkurmay Başkanlığı ile iş birliği yapacak ve bu kriz masasına ise MGK (yani askerler) başkanlık edecektir (BKMY, m.3). Bu durum ise TSK'nin gücünü pekiştirmesine neden olmuş ve

bu yönetmelik ile başlayan bu süreç 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı, 1997 Haziran ayında TSK'nın irtica brifingi ve Milli Güvenlik Siyaseti Belgesinin ortaya çıkması ile devam edecek bir süreç olmuştur (Sevinç, 2000).

Bir diğer önemli nokta ise krizin tanımındaki tehdit unsurlarıdır. Bu tanımda ön plana çıkan kriz unsurları, devletin ve milletin bölünmezliği, milli hedefe ve milli çıkarlara yönelik davranışlar, Anayasa ile sağlanmış olan hak ve hürriyetlerin kaldırılması için oluşturulan şiddet hareketleri olarak belirtilmiştir (MKBY, m.4/b). Bu tehdit unsurlarına bakıldığında önemli olan konu şu olmuştur, bu tehditler hükümet açısından değerlendirilmiş ve irticanın önüne geçilmek için bu maddeler ortaya konmuştur.

Bu yönetmeliğe göre koordinasyon ve inisiyatif ile ilgili başbakanın yetkileri MGK genel sekreterliğine devredilmiş, bu da karar ve uygulamada askerin otoritesinin yetkisini iyice artırmıştır. Aynı zamanda da bu yönetmelik ile Genelkurmay Başkanlığı gerekli gördüğü yerde kriz merkezi kurma yetkisini kazanmış, bu ise askerin bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla doğrudan ilişki kurmasını sağlamıştır (Bayramoğlu, 2001: 92-93). Bu durum ise askeri otoritenin sivil otorite üzerinde daha çok söz sahibi olmasına neden olmuştur.

3.3.1.8. 11 Ocak 1997 Başbakanlık Resmi Konutunda Tarikat Liderlerine Verilen İftar Daveti

Türkiye'yi 28 Şubat sürecine önemli olaylardan birisi de Erbakan'ın Başbakanlık Resmi Konutunda vermiş olduğu iftar yemeğidir. Aczimendi Lideri Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin'in basılmasından sonraki en önemli olaylardan biri olmuştur. Erbakan 11 Ocak 1997 Cumartesi günü Diyanet temsilcileri, Diyanet İşlerinin eski başkanları, İlahiyat Fakültelerinde görev yapan öğretim üyeleri ile tarikat ve cemaat liderlerini Başbakanlık Resmi konutuna davet etmiştir. Bu davete pek çok tarikat lideri de katılmıştır. Erbakan'ın bu davetle amacı tarikat liderlerini bir araya toplayarak devletin üst kademesi tanıtmak olmuştur (www.milliyet.com, 1997). Aynı zamanda, RP'nin diğer bir amacı da bütün tarikatları ve cemaatleri aynı çatı altında toplamak, hükümetin bütün dini cemaatlere ile tarikatlara eşit mesafede olduğunu, hiçbirinin birbirinden ayrıcalıklı olmadığını göstermek istemesidir.

Ancak bu iftar davetinde kişilerin Başbakanlık Konutuna girişleri dikkati çekmiş, sarıklı, sakallı ve cübbelilerin görüntüleri günlerce yer almış ve bu olay irtica kalkışması

olarak yansıtılmıştır (TBMM, 2012: 959). Bu olay medyada günlerce bir skandal olarak yansıtılmıştır.

Bu iftar daveti laik kesimi, TSK'yı ve yargı çevresini oldukça rahatsız etmiştir. Laikliğin sorgulandığı bir dönemde tarikat ve cemaatlara verilen bu iftar yemeğinin büyük bir hata olduğu dile getirilmiştir (www.sabah.com, 1997). Aynı zamanda, bu olay TSK'nın irtica brifinglerini sunmasına neden olmuştur. Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı Çankaya'ya çıkararak Demirel'e bu iftar davetinden ordunun rahatsızlığını iletmış ve irtica tehdidinden de ciddi anlamda endişe duyduklarını belirtmiştir.

İftar daveti ile ilgili olarak CHP Genel Sekreteri ile 33 CHP Milletvekili Başbakan Erbakan'ı Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına şikâyet etmişlerdir. Bu şikâyet ise başsavcı tarafından RP'yi kapatma davasına konulmuştur (TBMM, 2012: 985).

Tüm bu gelişmelere karşın RP tarafından yapılan açıklama ise dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'ten gelmiştir. Çelik iftar davet listesinin Başbakanlık Protokol Müdürlüğü tarafından hazırlandığını söylemiştir. Ancak, bu açıklama Başbakanlık Protokol Müdürlüğü tarafından yalanlanmıştır. Bir başka açıklama ise Başbakan Erbakan'dan gelmiştir. Erbakan bu açıklamasında davet listesinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlandığını bildirmiş ancak Diyanet İşleri Başkanlığı ise bu açıklamayı yalanlamıştır (Çelik, 2004: 71). RP'nin bu davet ile yapmış olduğu açıklamaların yalanlanması da TSK'yı ve laik kesimi ciddi anlamda rahatsız etmiştir ve hükümetin yıpranmasına neden olmuştur.

3.3.1.9. Kudüs Gecesinde Yaşanan Olaylar ve Tankların Sincan'da Yürütülmesi

Refahyol hükümeti döneminde yaşanan bir diğer önemli olay ise Kudüs Gecesi etkinliğidir. Bunun nedenlerinden birisi de 1980 Darbesinin gerekçelerinden biri olarak sayılan MSP'nin İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesine karşın düzenlemiş olduğu mitingdir ki Kudüs Gecesi etkinliği de akıllara MSP'nin yapmış olduğu mitingi getirmiştir. İran İslam Devrimi Lideri Ayetullah Humeyni işgal altındaki Kudüs'ü anma geleneği başlatmıştır. Türkiye'de ise bu gelenek ilk kez 31 Ocak 1997 tarihinde RP Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından uygulanmaya başlamıştır (Akpınar, 2001, s.152).

31 Ocak 1997 akşamı Ankara, Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın düzenlemiş olduğu Kudüs Gecesi Programına ev sahipliği yapmıştır. Bu programın dışında ise ilçe meydanında bulunan Atatürk Büstünün karşısına Kudüs'te bulunan Kubbetüssahra'yı temsil için çadır kurulmuştur. Kudüs Gecesi Programının onur konuğu ise İran'ın Ankara Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri olmuştur (Özgan, 2008, s.69). Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın, ilçenin meydanındaki Atatürk Büstü'nün tam karşısına kurduğunu olduğu bu çadır ise uzun süreli tartışmalara neden olmuştur.

Kudüs Gecesi Programı Sincan Belediyesi'ne ait bir salonda düzenlenmiş, ancak salona Türk Bayrağı asılmamış ve bunun haricinde de Filistin Hizbullah örgütünün liderinin posterleri asılmıştır. Programa yaklaşık bin kişi katılmış ve bu program Radikal İslamcı, Hamas ve Hizbullah örgütlerinin de desteğini almıştır. Katılan kişilerin önemli çoğunluğunu genç siyasi İslamcılar oluşturuyordu. Salona Türk bayrağının asılmamasına karşın Hamas ve Hizbullah liderlerinin posterlerinin asılı bulunması ise hassas günlerden geçen Türkiye için yeni bir siyasi krizin başlamasına neden olmuştur (Akpınar, 2001, s.153).

Kudüs Gecesi Programı Kuran okunarak açılmış, çeşitli şiirler okunmuş, İsrail'in Filistin'de yapmış olduğu baskı ve zulüm tiyatroya aktarılarak canlandırılmıştır. Bu gecede en önemli olan olay ise İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı baskıyı canlandıran tiyatro ve Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın konuşması olmuştur.

Gecede gösterilen tiyatrodaki oyuncular Filistinlilerin direnişini canlandırırken, İsrail'i simgeleyen asker rolündeki diğer oyuncular ise taşlanmışlardır. Sahnedeki bu manzara başta İran Büyükelçisi olmak üzere pek çok kişinin takdirini kazanmış, oyun uzun süre ve ayakta alkışlanmıştır (Akpınar, 2006: 153).

Bu tiyatro gösterisinin ardından ise Sincan Belediye Başkanı İsrail'in Filistin'e uyguladığı baskı ile ilgili konuşma yapmıştır (TBMM, 2012: 54). Bekir Yıldız yapmış olduğu konuşmada ise laik kesimi hedef alarak sert bir üslupta konuşmuş aynı zamanda da rejim olarak Humeyni'yi örnek aldığını söylemiştir. Bekir Yıldız'dan sonra kürsüye çıkan İran Büyükelçisi Rıza Bagheri ise açıkça Hizbullah ve Hamas'ı savunmuştur (Öztürk, 2006: 79). Türkiye'de bu konuşma 1 Şubat'ta gazete ve televizyonlara yansımış ve bu durum da ülke gerilimini artırmıştır. Bu konuşmalar ise akıllara Türkiye'nin İran gibi olup olmayacağı sorusunu getirmiştir.

Kudüs Gecesi ile ilgili olarak CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Rıza Bağleri'nin söylemiş olduğu sözleri Türkiye'nin iç işlerine karışması olduğunu belirterek Dışişleri Bakanlığına görev çağrısında bulunmuş ve bu konuda Türkiye'nin sessiz kalmaması gerektiğini belirterek derhal bu konuşma ile ilgili gereken tavrın konulması gerektiğini söylemiştir (www.haberkazani.com, 1997). Aynı zamanda Rıza Bağleri'nin sarf etmiş olduğu bu sözler sadece CHP tarafından değil bütün muhalif kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Aynı zamanda bu konuşmalar laik kesimi rahatsız etmiştir.

Bu olaylar karşısında, Dışişleri Bakanlığı harekete geçmiş ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ali Tuğgun, Kudüs Gecesinde yapmış olduğu konuşmadan ötürü İran Büyükelçisi Rıza Bağleri'yi Bakanlığa çağırarak görüşmüştür. Bu görüşmeden sonra yapılan yazılı açıklama ile İran Büyükelçisi Rıza Bağleri'nin Kudüs Gecesinde yaptığı konuşmanın Türkiye'nin içişlerine müdahale niteliği taşıyan cümleler olduğu, sarf edilen bu cümlelerin bazı müttefiki olan ülkelere karşı da uygun olmadığı ve bu konuşmaların protesto edildiği ifade edilmiştir. Bu olaylardan ötürü hükümet İran Büyükelçisi Rıza Bağleri'yi sınır dışı etmemiş ve bu durum da Genelkurmay Başkanlığı tarafından tepkiyle karşılanmış, 3 Şubat 1997 tarihinde Kudüs Gecesi etkinliği için Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından inceleme başlatılmış ve İçişler Bakanı Meral Akşener soruşturmanın selameti için Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın görevinden uzaklaştırıldığını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Ankara DGM de Bekir Yıldız hakkında gözlem altında olması gerektiği talimatını vermiştir. Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız Kudüs Gecesinde yapmış olduğu bu konuşmadan ötürü 17,5 yıl hapis cezası almış ve Kudüs Gecesi etkinliği 28 Şubat'ın en önemli ve en çok tartışılan konularından biri haline gelmiştir (TBMM, 2012: 953-954). Kudüs Gecesi laik kesimi ve TSK'yı çok rahatsız etmiş, bu rahatsızlık ise kışlaların kıpırdanmasına neden olmuştur.

Kudüs Gecesine ilişkin pek çok tepki gelmiştir. İlk tepki Tansu Çiller'den gelmiştir ancak bu tepkilerden en önemlisi ise Eski Genelkurmay Başkanı olan DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş tarafından yapılan eleştiridir. Doğan Güreş, Sincan'da yapılan Kudüs gecesini rezalet olarak nitelendirmiş, Türkiye'nin İran olmadığını, bu gecenin laikliğe aykırı olduğunu ve Türkiye'nin laikliğe bağlı olduğunu ve bunun dışına kesinlikle çıkılamayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda Doğan Güreş tansiyonu düşürecek açıklamalarda bulunmamış aksine Türkiye'yi "6 milyar adam eline bez alsa bile gene de

sarsılmayacağını”, Türkiye’nin laik bir devlet olduğunu vurgulamıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 199). Bu gelişmeler ile birlikte Türkiye’deki siyasi tansiyon daha da yükselmiştir.

Erbakan parti grup toplantısında Kudüs Gecesi’ni değerlendirmiş, demokratik bir ülke olan Türkiye’de bu tür etkinliklerin normal olduğunu ancak Türkiye’nin yapmış olduğu atılımlardan rahatsız olan çevrelerin Türkiye’de huzuru barışı bozmak, kardeşliği engellemek istedikleri yönünde açıklama yapmıştır. Aynı zamanda Şevket Kazan bu olayla ilgili olarak 3 RP’li milletvekilini görevlendirmiştir (TBMM, 2012: 953-954). Kudüs Gecesi etkinliği kapsamında Atatürk Büstünün karşısına Kudüs’te bulunan Kubbetüssahra’yı temsil için kurulan çadırın kaldırılması sırasında haber yapmakta olan gazetecilerden Star Muhabiri Işın Gürel’in tokatlanması ayrı bir rahatsızlık uyandırmış, bu konuda Jandarma Genel Komutanı Org. Teoman Koman “orada olsaydım kendimi tutamazdım” diyerek askerlerin rahatsızlığını dile getirirken aynı zamanda da Işın Gürel’i tokatlayanı ise yobaz olarak değerlendirmiştir (www.uzumbaba.com, 2018).

Bu gelişmelerden sonra 4 Şubat 1997 tarihinde Ankara/Sincan’da Lale Mahallesinden hareket eden tank ve zırhlı araçlar ağır ağır Sincan’ın merkezine doğru ilerlemeye başlamışlardır. Tankları gören halk ise darbe olduğunu zannetmiş ve yol kenarına dizilerek tankları alkışlamışlardır (Akpınar, 2006: 160-161). RP bu ortamda askerlerin tavrını değiştirmenin imkânsız olduğunu ve hükümetin manevra alanının daraldığı bir dönemin başladığını anlamıştır. Tankların geçişi ile TSK Kudüs gecesinde rahatsızlık duyduğunu göstermiştir. Gazete manşetlerine ise “Tanklar Sincan’da” şeklinde yansımıştır. Genelkurmay Başkanlığı tankların geçişinin her 6 ayda bir yapılan tatbikat olduğunu söylemiş ancak tesadüfen 4 Şubat tarihine geldiği yönünde açıklamada bulunmuştur. Ancak Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir daha sonra yapmış olduğu açıklamada “demokrasiye balans ayarı” verdiklerini açıklamıştır (Bölügiray, 1999: 91). Erbakan Kudüs Gecesi sonrası yaşanan gelişmeleri değerlendirmiş, tankların Sincan’da geçişi için ise Cumhuriyet Bayramı’nda da 240 tankın geçtiğini söylemiştir (www.tarihtebugun.org, 2018).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT 1997 MGK KARARLARI VE SİYASETE ETKİSİ

3.4. 28 ŞUBAT 1997 MİLLİ GÜVENLİK KURULU VE ORTAYA ÇIKAN DURUM

Türkiye'nin yakın siyasi tarihinin önemli kilometre taşlarından biri de 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu olmuştur. 28 Şubat 1997 MGK'yı önemli kılan durum ise, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'deki gibi Türkiye'nin siyasi hayatı, siyasilerin değil apoletlilerin kararı ile yeniden şekillendirilmiştir. Türkiye'de yapılan askeri darbelerden farklı olarak, 28 Şubat'ta MGK kararlarıyla hükümet düşürülmüş ve askerinin istediği kişilere hükümeti kurma izni verilmiştir.

3.4.1. 28 Şubat 1997 MGK Toplanma Süreci

28 Şubat süreci aynı gün ortaya çıkmış olan bir süreç değildir. Türkiye bu sürece adım adım yaklaşırken pek çok tartışmalı konu ortaya çıkmış ve REFAH-YOL Hükümeti denildiğinde akıllara irtica gelmeye başlamıştır. TSK'da irticai faaliyetlerden rahatsızdı, bu rahatsızlıkları da her fırsatta belirtmişlerdir. Bu rahatsızlıkları ise Dnz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya tarafından dile getirilmiştir. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu öncesi Demirel gazetelere verdiği açıklamalarında "Varlığını Cumhuriyete borçlu olan her kuruma sesleniyorum. Cumhuriyete, demokratik, laik rejime sahip çıkın" diyerek yaklaşmakta olan tehlikeyi sezerek bazı kesimleri uyarmıştır (TBMM, 2012: 1032).

28 Şubat 1997 MGK öncesi duruma bakıldığında askerlerin Refahiyol hükümetinden rahatsızlıklarını her fırsatta belirttiği görülmektedir. Bu duruma örnek olarak emekli Org. Kemal Yavuz'un 1996 yılında katılmış olduğu televizyon programında TSK'nın partilere olan yakınlığından bahsetmiştir. Bu konu ile ilgili olarak, Atatürk ilkelerine, Cumhuriyete ve Demokratik ilkelere olan bağlılığı ne kadar yakınsa TSK da o partiye o kadar yakın olduğunu aynı şekilde hangi parti bu ilkelere uzaksa TSK'nın da o partiye uzak olduğunu belirtmiştir (Cevizoğlu, 2001: 57). Bu açıklama askerlerin Refah Partisine olan bakışının anlaşılması açısından önemlidir.

Bir diğer örnek ise 27 Ağustos 1996 günü yapılan Yüksek Askeri Şura toplantısı sonrası yenilen yemekte alkollü içki ikramı yapılmaması idi. Bunun üzerine Güven Erkaya masasına rakı istemiş, ikramlar arasında rakının olmadığını öğrendiği anda ise dışarıdan rakı getirtilmesini istemiştir. Erkaya'nın rakısı medya çekimler yaparken gelmiş ve gazeteler ertesi günü bunu manşetlerle kamuoyuna duyurmuştur. Güven Erkaya'nın bu davranışı üzerine Gnkur. Bşk. Org. Karadayı da şarap istemiştir. Ancak, Org.

Karadayı'nın şarabı medyanın yemekten çıkmasından sonra gelmiştir (Baytok, 2001: 243-244). Bu örnekten de anlaşıldığı gibi askerler REFAH-YOL hükümetini istemedikleri için her fırsatta yıpratma politikası gütmüşlerdir.

Bu gelişmelerin dışında 28 Şubat'a gidilen sürece bakıldığında; RP'nin kamu kurumlarında türbanı serbest bırakması, kurban derileri, cami krizi, karayolu ile hacca gidilmesi gibi olaylar kamuoyuna duyurularak krizler çıkarılmış, bu süreç bu şekilde daha da tırmandırılmıştır. Basında yapılan haberler, yorumlarda ise şeriat, tarikat, şeyh gibi başlıklar atılarak 28 Şubat MGK'sının toplumsal zemini oluşturulması için işlenmiştir (TBMM, 2012: 76).

Bir diğer önemli konu ise medya ve basın-yayın organlarının tutumu idi. Çünkü en tartışmalı konulardan birisi de 1995'te REFAH-YOL hükümetinin kurulmasından 28 Şubat MGK'sına kadar medya ve basın organlarının tutumu olmuştur. Bu süreçte basın TSK'nın yeni silahı haline gelmiştir. Medya ve basın organları bu dönemde TSK'nın siyaseti yönlendirme çabasını, demokrasiyi güçlendiren bir girişim olarak değerlendirmiş ve bu durumu alkışlayarak gündeme getirmiştir. TSK, tarihinde ilk defa bu kadar medya ile yoğun ilişki kurmuştur (Başkaya, 1999: 353).

Medya, 28 Şubat'a gidilen süreçte etkili bir rol üstlenmiştir. Bunun sebebi ise bu zamana kadar yapılmış olan MGK toplantılarının medya tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmamış olmasıdır. 28 Şubat MGK toplantısı medya tarafından büyük ilgiyle karşılanmış, aynı zamanda bu toplantı için İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerden pek çok ulusal kanal ve televizyonların canlı yayın arabaları, yerli ve yabancı medya çalışanları köşke gelmiş ve adeta köşkün bahçesine kamp kurmuştur. MGK toplantısından önce yapılan haberler ile kamuoyunda MGK'nın uzun süreceği havası oluşturulmuştur (Kazan, 2013: 266). Bu haberlere örnek olarak gazetelerin manşetleri verilebilir.

- “En kritik MGK” (18 Şubat 1997 Sabah)
- “Erbakan MGK'da terleyecek” (24 Şubat 1997 Radikal)
- “Tarihi MGK Toplantısı” (28 Şubat 1997 Akşam)

Bu haber başlıkları 28 Şubat MGK Toplantısından önce gerek kamuoyu ve gerekse siyasi atmosferin nabzını göstermesi açısından önemlidir. Bu haber başlıkları medyanın ve basın yayın organlarının 28 Şubat MGK toplantısına olan ilgisini

göstermekle birlikte medyanın 28 Şubat sürecinde oldukça etkili bir rol oynadığını göstermektedir.

27 Şubat 1997 tarihinde MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç, Demirel'i ziyaret etmiş ve ertesi gün yapılacak olan MGK toplantısına askerlerin 18 maddelik bir hazırlıkla geleceğini bildirerek bu hazırlığın bir kopyasını Cumhurbaşkanı Demirel'e vermiştir. Demirel ise bu 18 maddelik hazırlık metnini Başbakan yardımcısı Tansu Çiller'e vermiştir. Bunun üzerine Tansu Çiller MGK toplantısı öncesinde ordunun komuta kademesini emekliye sevk edilmesini istese de, hükümet ortağı olan Erbakan buna yanaşmamış ve uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir (Özgan, 2008:75).

28 Şubat 1997 tarihli MGK "Güvenlik Faaliyetleri", "Özel Takdimler" ve "Özel Müzakereler" olmak üzere 3 saatlik bir toplantı olarak tasarlanmıştır (TBMM, 2012: 1033). 28 Şubat MGK'sı böyle gergin bir atmosferde toplanma hazırlıklarını tamamlamıştır.

3.4.2. 28 Şubat 1997 MGK Kurulu Toplantısı

28 Şubat 1997 tarihinde MGK, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Başkanlığında toplanmıştır. Toplantıya Başbakan Erbakan, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Meral Akşener, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, Gnkur. Bşk. Org. İsmail Hakkı Karadayı, KKK Org. Hikmet Koksal, Dz. Kuv. K. Ora. Güven Erkaya, HKK. Org. Ahmet Çörekçi, JGK Org. Teoman Koman ve MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç katılmıştır. Ayrıca MGK gündeminde bilgisine başvuru alan diğer kişiler ise şunlardı; MİT Müsteşarı Sönmez Köksal, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen, Emniyet Genel Müdürü Alaaddin Yüksel, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Necati Bilican, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz, Gnkur. İstihbarat Bşk. Korg. Çetin Taner ve MGK Genel Sekreter Başyardımcısı Korg. Necdet Timur katılmış, kendileri ile ilgili olan konularda bilgilerini bildirmişlerdir. Toplantı üç saat olarak tasarlanmış, ancak 9 saat sürmüştür (Akın, 2000: 99-100).

3.4.2.1. Toplantıda Konuşulan Meseleler

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı başlamadan evvel Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Erbakan, Başbakan Yardımcısı Çiller ile Genelkurmay Başkanı Org. Karadayı 10 dakikalık kısa bir toplantı yapmışlardır. Yapılan bu ön toplantı sonrasında Cumhurbaşkanı Demirel MGK öncesi üyelere kısa bir konuşma yapmış ve ardından

toplantı salonuna girilmiştir. Toplantı öncesinde basın ve medya çalışanları çeşitli fotoğraf kareleri almış ve ardından salondan çıkarılmışlardır. Basının çıkması üzerine toplantı saat 15.10'da başlamıştır (Kazan, 2013: 267).

Cumhurbaşkanı Demirel'in konuşmasıyla MGK toplantısı başlamıştır. Bu konuşmanın sonrasında 9 ilde OHAL'in 4 ay daha uzatılması, PKK terör örgütü ile mücadele konuları konuşulmuştur. Bu konular görüşüldükten sonra Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından hazırlanan irtica raporları okunmuş, daha sonra ise Emniyet Genel Müdürlüğü ve Dışişleri Bakanlığının hazırlamış olduğu iç ve dış güvenlik raporları okunmuştur. Okunan bu rapordan sonra ise Genelkurmay İstihbarat Dairesi tarafından hazırlanan irtica ile ilgili ayrıntılı rapor MGK'ya sunulmuştur. Sunulan bu raporun ardından Gnkur. Bşk. Org. Karadayı söz alarak kısa bir konuşma yapmıştır. Org. Karadayı bu konuşmasında, TSK'nın demokrasiye inandığını vurgulamış, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin sınır komşularıyla olan ilişkilerde bir düşman çemberi içinde olduğunu bunun için Cumhuriyet'in temel ilkelerinde toplum içerisinde bir tartışma ortamı çıkarıldığını belirtmiştir. Bu açıklama ile Org. Karadayı Türkiye'de irtica sorunu olduğunu belirtmiş, bunun için Türkiye'de laik demokratik Cumhuriyetin gerekli olduğunu anlatmıştır (Öztürk-Yurteri, 2011, s.180).

Gnkur. Bşk. Org. Karadayı'nın konuşmasının ardından diğer Kuvvet Komutanları söz alarak konu ile ilgili konuşmalar yapmış ve irtica raporlarına atıfta bulunarak REFAH-YOL hükümetinin faaliyetlerinden örnekler verilerek konuşmalar yapılmış, aynı zamanda laik ve demokratik cumhuriyete vurgu yapılmıştır. Yapılan bu konuşmaların içeriği ise şu şekilde özetlenebilir. Son dönemlerde açılan cami, kuran kursları ile okul sayısı arasındaki fark, bazı hükümet üyelerinin laikliğe, Atatürk İlkelerine aykırı davrandığı (özellikle Kayseri ve Sultanbeyli belediye başkanlarının Atatürk, laiklik ile ilgili açıklamaları) gibi icraatlar konuşulmuştur (Gülmez, 2014: 152-153).

Bu konuşmaların ardından saat 15:00'da başlayan MGK Toplantısı yoğun ve tartışmalı gündemlerle birlikte 9 saat sürmüş ve toplantı 24:00'da basının yoğun ilgisi ile sonra ermiştir. MGK'nın inanç ve ibadet özgürlüğü başta olmak üzere basın özgürlüğü, ifade ve düşünce özgürlüğü gibi konulara yönelik tartışmalar kamuoyu gündemine oturmuştur (Öcal, 2009: 16)

3.4.2.2. 28 Şubat Basın Bildirisi

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı sonucunda ortaya çıkan aşağıdaki Basın Bildirisi, MGK Genel Sekreterliği tarafından hazırlanmış ve basın kuruluşlarına fakslanmıştır. Bu bildiriye göre;

1. *MGK, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı başkanlığında; Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve MGK Sekreteri'nin iştirakleriyle Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkünde aylık olağan toplantısını yapmıştır.*
2. *Kurul'un bu toplantısında; bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, bu mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın, devletin bütün kurum ve kuruluşları ve milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleriyle çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahede edilmiştir. Elde edilen bu sonuçların bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yaşamına olumlu olarak yansımaları için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dâhilinde süratle yürürlüğe konulması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Alınacak olan bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen 9 ilde devam etmekte olan Olağanüstü Hal uygulamasının 30 Mart 1997 tarihinden itibaren 4 ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.*
3. *Toplantıda, Kıbrıs Sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirilmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.*
4. *Toplantıda bilhassa, Anayasa ile Atatürk Milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı, çağ dışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetler de gözden geçirilmiştir;*

- *“Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını, Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,*
- *Anayasa’nın tanımladığı, Cumhuriyetin Demokratik, Laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkân sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,*
- *Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların laik ve anti-laik ayrımı ile demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,*
- *Türkiye’de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,*
- *Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,*
- *Türkiye’nin 1997 yılı içinde, AB’ne tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşlar bu sürece katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; Demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye’nin yurt dışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek, her türlü spekülasyona son vermek gerektiği, Türkiye Cumhuriyeti’nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk Devleti olduğu yönündeki temel ilkelerinin Anayasamızın ve Devletimizin teminatı altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye’ye yarardan çok zarar verdiği,*
- *Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş, bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu*

tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.” (TBMM, 2012, s.1039-1041).

Bu basın bildirisinde son maddeye bakıldığında, bildirin aksî yönündeki davranışların, toplumun huzur ve güven ortamını bozduğu belirtilmektedir. Toplumun güven ortamının bozulduğu durumda ise yaptırımların ortaya çıkacağı açıkça yazılmıştır. Bu maddede bir diğer önemli konu ise askerlerin, hükümete karşı yaptırımdan söz etmeleridir. Medyada bu madde, REFAH-YOL Hükümetine karşı bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

3.4.2.3. MGK Kararları ve İmza Krizi

9 saat süren MGK Toplantısı sonrası 18 maddelik bir karar metni oluşturulmuştur. Türk Siyasal Hayatına “28 Şubat Kararları” olarak tarihe geçmiştir. Alınan bu kararlar şu maddelerden oluşmaktadır.

28 Şubat 1997 tarihli 406 sayılı MGK Kararları (Yüksel, 2004: 75-78):

1. Anayasamızda cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.
3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:
 - a- 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.
 - b- Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık, aydın din

adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.
6. 677 sayılı yasa ile menedilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.
7. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.
8. İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK' dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkân verilmemelidir.
9. TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.
10. Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan rejim aleyhtarı, faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konmalıdır.
11. Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.
12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Beled

iyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13. Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltmek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.
14. Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.
15. Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.
16. Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.
17. Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.
18. Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

Toplantıdan sonra alınan bu kararların imzalanacak hale getirildikten sonra MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç tarafından kurul üyelerine gönderilerek imzalanması kararlaştırılmıştır (Yüksel, 2004: 78).

MGK toplantısı sonrasında 18 maddelik bildiri bakanlar kuruluna gönderilmiş ancak bu bildiri Başbakan Necmettin Erbakan tarafından üzerinde çalışılması gerektiği belirtilerek hemen imzalanmamıştır (Birand-Yıldız, 2012: 214). Bu durum askerleri kendi arasında anlaşmazlığa sokmuştur. Aynı zamanda MGK Toplantısının tavsiye kararlarının

yazılmasında da hükümet ve asker arasında bir anlaşmazlık çıkmıştır. Hükümet, hazırlanmış olan bu tavsiye kararlarının bazılarının yumuşatılmasını bazılarının ise çıkarılması için çaba göstermiştir (Kazan, 2013: 272). Öte yandan, medya ve basın ise yapmış oldukları haberler ile siyasetin ve kamuoyunun tansiyonunun iyice artmasına neden olmuştur. Yapılan bu haberlere örnekler aşağıdaki gibidir;

- “MGK Gn. Sekr. Org. İlhan Kılıç, Başbakan Erbakan’ın İtirazları Üzerine Tedbirler Paketini Çankaya Köşkü’ne Götürerek Demirel’le Görüştü.” (5 Mart 1997 Sabah)
- “Askeri Yetkililer: “Baraj Kapağı Açıldı, Sular Akıyor, Geriye Dönüş Yok” dedi. (5 Mart 1997 Gözcü).

Bu tartışmalar devam ederken Erbakan’ın bildiriye imzalayıp imzalamayacağı merak ediliyordu. Erbakan bu tartışmalı ortamda ortamı yatıştırmak için açıklamalarda bulunmuşsa da bu açıklamalar ortamın tansiyonunun düşmesine yetmemiştir. Bu gerginlik devam ederken MGK Genel sekreterliği beklenmeyen bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada hükümetin kararları uygulamaması durumunda yaptırımların da geleceğini bildirmiş, hükümete karşı adeta meydan okumuştur. Başbakan Erbakan bu açıklama üzerine bildiriye imzalamak üzere diğer parti liderlerinden yardım istemiş, demokrasi adına bu bildiriye karşı çıkılması gerektiğini vurgulamış, aynı zamanda demokrasilerde seçimle iş başına gelmiş hükümete askerin dikte etme hakkının olmadığını bildirmişse de aradığı desteği bulamamıştır (Birand-Yıldız, 2012: 216).

Bu ziyaretlerin ardından MGK Bildirisinin imzalanması askeri kanatta sınırların iyice gerilmesine neden olmuş, bu gerginliğin sonucunda Genelkurmaydan Başbakan Erbakan ile uyumlu olmadığı şeklinde açıklama yapılmış, bu açıklama da tansiyonun iyice yükselmesine neden olmuştur. Bu açıklamaların ardından basın yayın organlarının da hükümetin aleyhine haber yapmaları üzerine Erbakan 5 gün direnebilmiş ve 5 gün sonra bildiriye imzalamıştır (Kazan, 2013: 273)

3.4.3. 28 Şubat Sürecinde Aktif Olan Çevreler ve Ortaya Çıkan Belgeler

28 Şubat 1997 MGK Toplantısının gündemi “irtica” idi. Bu nedenle MGK kararlarından sonra ortaya bazı çalışma grupları ve bazı belgeler ortaya çıkmıştır. Bu

çalışma grupları ve belgeler ise şunlardır; Batı Çalışma Grubu, Emniyet Asayiş Yardımlaşma Birlikleri, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesidir.

3.4.3.1. Batı Çalışma Grubu

Batı Çalışma Grubu (BÇG) 28 Şubat'ın simge olan oluşumlarından biridir (Arikan, 2010: 111). BÇG bu süreçte tüm kişi ve kurumların üzerinde tam bir disiplin ve denetim sağlamak için kurulmuştur. BÇG, Dz. K. K. Ora. Güven Erkaya tarafından Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde kurulmuştur. Ancak BÇG adıyla kurulan bu birim illegal olarak kurulmuş ve bu birimin karar alma, bilgi işleme ve çalışmasına dair bir program hazırlanmıştır (Komisyon, 2012: 1187-1188).

28 Şubat'a gidilen süreçte REFAH-YOL Hükümetinin "irtica ve laiklik" konusunu gündeme getirmemesi askerleri rahatsız etmiş, bu rahatsızlık kamuoyunda da gerilime neden olmuştur (Gürses, 2009: 132). Askerlerin bu rahatsızlığının diğer bir sebebi ise irtica tehdidinin büyük boyutlara ulaşması olmuştur. Bu durum da askerleri sürekli olarak hükümete uyarı yapmak zorunda bırakmakta ve hükümetin gerekli önlemleri almadığı takdirde irtica tehdidini önlemek askerlerin üzerine kalacaktır (Bölügiray, 1999: 149).

BÇG, TSK'nın irtica ile mücadelede en önemli halkalarından biri olmuştur. BÇG'nin önemli halkalardan biri olmasının nedeni ise 28 Şubat MGK Toplantısında alınan kararlara dayandırılarak kurulmuş olmasıdır. TSK, BÇG'nin irticai faaliyetlerin iç tehditle ve bölücü terör ile bir tutulmasından dolayı kurulduğunu açıklamıştır (Bölügiray, 1999: 149-150). BÇG, çalışma planında öncelikle tehlikeleri sıralamış hemen ardından ise TSK'nın değerlendirmeleri yer almıştır. Bu çalışma planında TSK'nın irtica ile mücadele esasları açıklanmıştır. Açıklanan bu esaslar başlıca şu şekildedir (Özakıncı, 2005: 550-557).

- T.C.'nin temel niteliklerinin korunması,
- Tüm ülke genelinde irticai yayın organlarının yıpratıcı faaliyetlerine karşı tepki uyandıracak projelerin geliştirilmesi,
- İrtica ile savaşmak, ancak irtica ile savaş edilirken din düşmanlığı yapmamak,
- Emekli TSK personelinin yapmış oldukları açıklamaların engellenmesi ya da kontrol altına alınması,

- TSK siyasetten uzak durabilmesi için laik kesimlerin siyasette ön plana geçmesini sağlamak,
- Atatürkçü kurum ve kişilerin harekete geçirilmesi,
- Devletteki irticai yapılanmanın izlenmesi ve yargıya intikal edilmesi,
- İrtica ile mücadelede kullanılacak en etkili yöntemin psikolojik harekât olduğu, bu doğrultuda da BÇG'nin kurulduğu şekilde özetlemek mümkündür (Özakıncı, 2005: 550-557).

Ora. Güven Erkaya tarafından kurulan BÇG'nin merkezi Genelkurmay Başkanlığında bulunmaktaydı. BÇG'nin TSK'nın her kademesinde bir bürosu bulunmaktadır. BÇG içinde araştırma, inceleme ve değerlendirme birimleri bulunmakla birlikte hukuk, psikolojik harekât ve istihbarat birimlerinin de bulunduğu bilinmektedir. İstihbarat için oluşturulan bu raporlar komutanların bilgisine sunulmuş komutanlar ise bu raporları MGK toplantılarına ve Genelkurmayda verilen brifinglerde kullanmışlardır. BÇG irtica ile ilgili TSK'dan gelen bilgiler, emniyet ve MİT'ten alınan bilgiler değerlendirilmekte ve komuta kademesine sunulmaktadır. Bunun haricinde BÇG irtica ile aynı zamanda psikolojik harekât çalışmaları yürütülmüş ve bu konuda irtica ile ilgisi olduğu öngörülen kişiler ve kurumlar hakkında istihbaratlar toplanmıştır (Tuna, 2009: 20). Bu istihbaratlar sık sık değerlendirilerek irticaya karşı alınacak tedbirler görüşülmekteydi.

Bununla birlikte BÇG, sadece Genelkurmay Başkanlığında değil taşrada da faaliyet göstermekteydi. Bu faaliyetleri, taşradaki subay ve astsubaylar tarafından yürütülmekteydi. Taşrada görevli subay ve astsubaylar irtica ile ilgili bilgi toplamış ve toplanan bu bilgiler BÇG'ye gönderilmiştir (Bölügiray, 1999: 151).

BÇG'nin kurulmasının bir diğer nedeni de 28 Şubat MGK kararlarının uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için kurulmuş bir yapıdır. BÇG birçok kişiyi gözetim altına almış ve aynı zamanda da pek çok insanı fişlemiştir. BÇG'nin fikir babalığını ise Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir yapmıştır. BÇG 28 Şubat sürecinde 6 milyona yakın insanı fişlediği iddia edilmektedir (TBMM, 2012: 1188). Çevik Bir tarafından 16 Nisan 1997 tarihinde bütün askeri birimlere bir emir gönderilmiştir. Bu emre göre, laiklik aleyhine faaliyetlerin arttığı vurgulanarak camilerin gözetim altına alınması gerekmekte ve bu konuda askeri personelin camilere giderek laiklik karşıtı söz ve fiillerin derhal

garnizon komutanlıklarına bildirilmesi emredilmektedir. Çevik Bir'in imzalamış olduğu bir diğer belgede ise her ildeki yurtlara, kuran kurslarına, imam hatiplere ve bu kurumlara giden kişilerin sayısının ve kimliklerinin tespit edilerek komutanlıklara bildirilmesi istenmekteydi (Özer, 2011: 72-73). BÇG toplumu dini, siyasi, ailevi yapısı ve dünya görüşü bakımından kategorize ederek fişleme yapmış, bu fişlemelere göre de gerek TSK personeli gerekse diğer kamu kuruluşlarından pek çok insan işten atılmıştır (TBMM, 2012: 1188). BÇG, aynı zamanda REFAH-YOL Hükümetini de takibe almış, aynı şekilde Başbakan Erbakan'ı da sıkı bir şekilde izlenmiştir (TBMM, 2012: 1188).

Genel olarak BÇG, TSK tarafından kurulmuş illegal yapıdır. BÇG bölücülük ve irtica olmak üzere iki önemli tehdide yönelik hareket etmiştir. Bu tehditlere karşı tüm siyasi kişiler ve kurumlar hakkında istihbarat toplanmıştır. BÇG'nin temel çalışmalarının ve planlarının kapsamı laik ve demokratik cumhuriyetin tehlikeye girmesi anında, bu duruma engel olmak üzere çalışmıştır.

3.4.3.2. Emniyet Asayiş Yardımlaşma Birlikleri

28 Şubat'ın bir diğer önemli simgelerinden biri de EMASYA (Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolüdür). EMASYA Protokolü 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 11/D maddesinde dayandırılarak ortaya çıkmıştır. EMASYA Protokolü 7 Temmuz 1997 tarihinde İçişleri Bakanlığı adına Teoman Ünüsan ile Genelkurmay Başkanlığı adına 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan tarafından imzalanmıştır (Özer, 2011, 76). 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan 28 Şubat sürecinde sadece EMASYA Protokolünde değil, BÇG'de de aktif rol oynamıştır. EMASYA Protokolü genel olarak valiliklerin lüzum gördüğü takdirde askeri birliklerden yardım istemesinin önünü açan bir protokoldür. Bu nedenle TSK'da özel askeri birlikler oluşturulmuştur. Bu askeri birliklerin ne şekilde hareket edeceği ile ilgili planlar oluşturulmuştur (Arikan, 2010: 113).

EMASYA Protokolü'nün amacı, protokol metninin ilk maddesinde şu şekilde açıklanmıştır: "Bu protokolün amacı, bir veya birden fazla ilde çıkan veya çıkabilecek olaylarla ilgili olarak valilerin isteği üzerine askeri birlik tahsis edilmesi durumunda, güvenliğin, asayiş ve kamu düzeninin sağlanması ve terörle mücadelede, askeri birlikler ile kolluk kuvvetleri arasında; kuvvet kullanılması, kuvvet kaydırılması, emir komuta ilişkileri, işbirliği ve koordinasyon ve gerekli görülen diğer hususları, belirlemek,

uygulanacak yöntem ve alınacak tedbirleri ortaya koymaktır” (<http://www.haberkanal.net>, 2018).

07 Temmuz 1997 tarihinde imzalanan EMASYA Protokolü toplam 27 madde ve 8 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, genel hükümler açıklanmıştır. İkinci kısımda, askeri kuvvetin hangi durumlarda kullanılacağı, hangi durumlarda kullanılmayacağı açıklanmıştır. Üçüncü kısımda, askeri kuvvetin nasıl kaydırılacağı açıklanmıştır. Dördüncü kısımda, emir-komuta zincirinin nasıl olacağı açıklanmıştır. Beşinci kısımda, askeri kuvvetler ile iş birliği ve bu birliklerin nasıl koordine edileceği açıklanmıştır. Altıncı kısımda, tamamlayıcı hususlar açıklanmıştır. Yedinci kısımda, mali hususlar açıklanmıştır. Sekizinci ve son kısımda ise protokolün yürütülmesine ilişkin hususlar açıklanmıştır (<http://www.haberkanal.net>, 2018).

EMASYA Protokolü'nün nasıl uygulanacağı ve hangi adımların takip edilerek icra alanına koyulacağı şu şekilde özetlenebilir:

1. Askeri ve sivil birimler yardım talebinde bulunmadan önce ortak görev ve tabikat yapacaklar.
2. Mülki idare amirler kuvvet talebinde bulunmadan önce EMASYA Bölge ve Tali Bölge Komutanlıklarına kademeli hazırlık yapmak üzere bilgi vermek zorundadır.
3. Vali yardım istemeden önce durumu İl Güvenlik Koordinasyon Komisyonu'na sunacaktır
4. Vali başka bir ildeki askeri birlikten yardım isteyecekse bunu EMASYA Tali Bölge Komutanı vasıtasıyla yapacaktır.
5. Mülki idari amirleri talebi olmadan da EMASYA komutanlıkları gerekli gördükleri takdirde olaylara müdahale edebilecektir.
6. Vali tarafından görevlendirilip, görevlendirilmediklerine bakılmaksızın bütün kolluk güçleri yardıma gelen askeri birlik komutanının emrine girecektir.
7. Mülki amirlerden yardım talebi geldiği anda jandarma ve polis EMASYA komutanlıkları nezdinde oluşturulan Asayiş Harekât Merkezi'nde irtibat personeli bulunduracaktır (Özer, 2011, s.77-78).

EMASYA Protokolünün önemi yukarıda da belirtildiği üzere askerin doğrudan toplumsal olaylara da müdahalesinin önünü açmasıdır. Bu protokole göre bazı durumlarda askerin valinin üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bu durumda askerin sivil irade üzerinde olan etkisini göstermektedir.

EMASYA protokolü imzalandığı 7 Temmuz 1997 tarihinden itibaren 13 yıl yürürlükte kalmıştır. Yürürlükte kaldığı süre boyunca askerlere önemli yetkiler vermiştir. EMASYA Protokolü 4 Şubat 2010 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır (<https://www.cnnturk.com>, 2018).

3.4.3.3. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi

Milli güvenlik kavramı 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanununun 2. maddesinde açıklanırken bu konu ile ilgili görevleri MGK'ya vermiş, aynı zamanda da milli güvenlik siyaseti ile ilgili açıklamada bulunulmuştur. Bu açıklamaya göre Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB), milli güvenliğin sağlanması için MGK'nın belirlemiş olduğu görüşler içinde, Bakanlar Kurulunca tespit edilen içte ve dıştaki savunma hareket tarzlarına ait siyaseti belirlediği ifade edilmektedir (Bölügeray, 1999: 54).

MGSB ilk olarak 1963 tarihinde hazırlanmıştır. Bu tarihten itibaren MGSB her beş senede bir tekrar hazırlanmıştır. Bu belge REFAH-YOL hükümeti kurulmadan evvel 1992 yılında yazılmıştır. REFAH-YOL hükümeti döneminde MGSB'nin yenilenmesine sıra gelmiş, ancak bu belgedeki yenilik ANASOL-D Hükümeti döneminde yapılmıştır (Özer, 2011: 75 ve Kazan, 2013: 212).

MGSB, Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli ve gizli belgelerinden birisidir. MGSB iç ve dış tehditlerin durumuna göre değişmekle birlikte ani gelişen olaylar karşısında ise belge yeniden güncellenmektedir. Ayrıca MGSB basın yayın organlarında kırmızı kitap ya da gizli kitap olarak geçmektedir (Özer, 2011: 76). MGSB temelini oluşturan tehlikeler dönemden döneme farklılıklar arz etmiştir. İlk hazırlandığı dönemde komünizm tehlike olarak görülmüştür. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra bu belge köklü değişikliklere uğramıştır. 1992 yılında SSCB dağılmış ve dağılması ile ortaya çıkan gelişmeler neticesinde belgenin güncellenmesi zorunlu hale gelmiştir. Yapılan bu güncellemede dış tehdit olarak İran ve Yunanistan ilk sırayı almıştır. REFAH-YOL hükümetinin başa gelmesiyle ülkede bir iç tehdit görülmeye başlamıştır. Bu tehdit ise

irtica, ülkücü mafya ve organize işler olmuştur. Bu tehdit üzerine 31 Ekim'de yeniden güncellemeye tabi tutulmuş, bu güncelleme ise tarihinin en köklü değişimi olmuştur. Bu değişimin önemli maddesi ise irticai faaliyetlerinin bölücü faaliyetlerle eşit sayılması olmuştur. 31 Ekim 1997 tarihinde güncellenen MGSB'nin önemli maddeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Bölücü ve irticai faaliyetler, eşit ve birinci derecede önceliklidir.
2. Siyasal İslam Türkiye için tehdit unsuru olmaya devam etmektedir.
3. Türk milliyetçiliği bazı kesimlerce ırkçılığa dönüştürülmek istenmektedir. Ülkücü mafya bundan yararlanmak istemektedir. Bu da bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.
4. Aşırı sol yine tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Ancak bir yumuşama içinde olduğu görülmektedir.
5. Yunanistan'la ilişkilerde tehdit algılanmasına dikkat edilmelidir. Türkiye'nin bir tercihi olmamasına karşın, Yunanistan ile bir çatışmanın çıkabileceği gözden kaçırılmamalıdır.
6. Yunanistan ile çıkabilecek bir çatışma halinde, Suriye de Türkiye ile çatışmaya girebilir.
7. Türkiye'nin komşusu olan ülkelerle ilgili önceki değerlendirmeler aynen korunmalıdır.
8. Kamusal alana kaymamak koşuluyla mahalli ve kültürel özelliklerin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
9. Adalet ve devletin yönetim sistemindeki eksiklik ve aksaklıkları acilen giderilmelidir.
10. Türkiye'nin Batı'ya dönük yüzünde hiçbir değişikliğe gidilmemelidir.
11. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik konusundaki hedefi korunmalıdır. Ancak bazı Avrupa ülkelerinin bu konudaki olumsuz tutumları göz ardı edilmemelidir.
12. Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesine yönelik, özelleştirme de dâhil ekonomik çabalar arttırılmalıdır.
13. Türk Cumhuriyetleriyle ilişkiler daha da güçlendirilmeli ve bu ülkelerin yönetimlerinin gücünün korunmasına destek olunmalıdır.

(<http://www.hurriyet.com.tr>, 2018).

MGSB, 28 Şubat sürecinin unutulmayan vesikalarından biridir. MGSB'ye ihtiyacın gerçekten var olup olmadığına dair sorulan soruya şu şekilde cevap vermek mümkündür. MGSB'ye devlet faaliyetlerinin yürütülmesinde devamlılığın esas olmasından dolayı ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebepten hükümetlerin en temel görevi devletin faaliyetlerini planlı ve belirlenmiş esaslara göre yürütülmesini sağlamaktır. Bu görevlerden birisi de milli güvenliğin sağlanmasıdır. MGSB bu amaçla hazırlanmıştır (Arikan, 2010: 116).

3.4.3.4. İrtica Brifingleri

İrtica brifingleri, 28 Şubat sürecinin önemli sembollerinden biri olmuştur. Bu brifingler ülkenin önemli kurumlarına ve kişilerine TSK tarafından verilmiş, irtica ile mücadelede bu kesimleri harekete geçirmeyi amaçlamıştır (Özer, 2011: 91). İrticanın tehlike oluşturduğuna dair ilk toplantı Cumhurbaşkanı Demirel'e verilen brifing ile başlamıştır. Bu ilk toplantı Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı'nın Cumhurbaşkanı Demirel'i Genelkurmay Başkanlığına daveti ile başlamış ve yaklaşık 2 saatlik bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu toplantının önemi ise, toplantıya hiçbir iktidar parti üyesinin davet edilmemesidir. Basın bu toplantının içeriğini ise Kuzey Irak, Kıbrıs ve TSK'nın ihtiyaçlarının oluşturduğunu açıklamıştır (Özer, 2011: 91). Basında bu brifing toplantıları her ne kadar gerçeği yansıtmasa da bu dönemde yapılan bu toplantılar irtica brifingleri idi.

Bu brifinglerin nedeni olan irtica, Genelkurmay Başkanlığı tarafından Türkiye için bir numaralı iç tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle REFAH-YOL koalisyonun ortakları başta olmak üzere, RP ve DYP Milletvekillerine karşı psikolojik baskıda bulunulmuştur (Tayyar, 2009: 95).

28 Şubat 1997 MGK kararlarından sonra yapılan brifinglere göre, REFAH-YOL Hükümetinin MGK kararlarını uygulamada yavaş olduğu için irtica ile mücadelede medyaya, yargıya, sivil toplum kuruluşlarına, meslek odalarına, üniversitelere, hâkim ve savcılara çeşitli brifingler verilmiştir. Bu brifinglerin temel amacı irtica ile mücadele için kullanılacak yöntemleri içermekte idi. Bu yöntemler şu şekilde sıralanabilmektedir;

1. Kamuoyunu irtica tehlikesi karşısında uyararak, aydınlatarak ve bilgilendirerek irtica ile savaşıma halkın da katkısının ve kamuoyu baskısının sağlanması.

2. Aynı amaçla medyanın irtica ile savaşıma destek vermesi, öncelikler saptaması
3. İrtica ile savaşımdan sorumlu olan ve yıllardır yetkilerini kullanmayıp olaylara seyirci kalan kamu görevlilerine ve yetkililere görevlerini anımsatarak onları harekete geçirmek,
4. Bilgi noksanlığı nedeni ile harekete geçememiş olan kamu görevlilerine ve yetkililere gerekli bilgileri aktarmak (Bölügiray, 2000: 236-237).

Adalet Bakanı Şevket Kazan, Genelkurmay Başkanlığında yapılan bu brifinglere katılan hâkim ve savcılar hakkında soruşturma başlatacağını belirtmiş, bu durum karşısında TSK'ya yakın olan hâkim ve savcılar ise Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın bu hamlesine sert tepki göstermiştir. Ancak her ne kadar Adalet Bakanı Şevket Kazan soruşturma açılacağını söylese de hiçbir hâkim ve savcı hakkında soruşturma açılmamıştır (Tayyar, 2009: 96).

Türkiye'de irticanın bir numaralı iç tehdit olarak tespit edilmesinin ardından "Siyasal İslam'ın Yayılması" adı altında ilk brifing medyaya verilmiştir. Bunun ardından Genelkurmay Başkanlığı tarafından medyaya ikinci bir brifing daha verilmiştir. Bu brifingde ise Türkiye'de yaşanan krizin boyutunun farklılaştığı vurgulanmıştır. Bu brifinge göre, TSK İç Hizmet Kanunu, 85/1 maddesine göre Cumhuriyet'i içte ve dışta koruma görevi çerçevesinde silaha başvurabileceği açıklanması sürecin ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir (Bayramoğlu, 2007: 269).

Brifingler genel olarak değerlendirildiğinde otaya çıkan sonuç şu şekilde açıklanabilir.

- Bu brifingler Türkiye'de İslam'ın siyasileştiği ve bunun da Millî Görüşçü kesim tarafından yapıldığını,
- Nüfusun %85'i eğitimsiz olduğundan kolaylıkla kandırılıp sömürülmekte olduğu,
- Halkın dini duygularının, gelenek ve göreneklerinin sömürülmekte olduğu,
- İrticanın uzun ve kısa vadeli devlet politikaları ile önüne geçileceği,
- Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak için irtica ve bölücü terör odaklarının iş

birliği içinde olduğu,

- Bazı tarikat ve cemaatlerin yurtdışında açtıkları okulların Milli Eğitim tarafından denetlenemediği, bu okulların amacı ileride din devletine destek olacak sempatanları yetiştirmek olduğu (Bölüğiray, 2000: 237-239)

şeklinde brifingler verilmiştir.

3.4.4. 28 şubat 1997 MGK Sonrası Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Milli irade, demokrasilerde dokunulmaz kabul edilmiştir. Türkiye’de 1960, 1971 ve 1980’de milli irade yok sayılarak demokrasi işlevsiz hale getirilmiş, bu durum da Türkiye’nin kanun devletinden hukuk devletine dönüşmesini engellemiştir. Demokrasi, insan haklarını çiğnemek, milletin temsil hakkını tehlikeye düşüren her türlü müdahale anlamına gelmektedir. Temsili demokrasinin temeli ise milletin iradesinin sürekliliği ve aksatılmamasıdır (Komisyon, 2012: 193).

Milli iradeyi yok sayan bir diğer önemli faktör, hiç şüphesiz ki 28 şubat sürecidir. Bu sürecin önemli unsurları ise milli iradeyi temsil eden REFAH-YOL Hükümeti ve TSK’dır. TSK irticai faaliyetleri ve şeriat kurallarının getirilmesi tehlikesini önleme amacını güderken, hükümet ise 28 şubat kararlarını uygulamamak için direnmiştir. Bu süreçte tartışılan en önemli konu REFAH-YOL Hükümeti’nin iktidardan gitmemesi durumunda, TSK’nın bir darbe yapıp yapmayacağı olmuştur. BÇG, kamu görevlilerinin siyasi eğilimlerini tespit edilmesini sağlamak üzere birtakım talimatlar hazırlamıştır. Bu talimatların hazırlanmasının nedeni ise şeriatçı grupların sokağa dökülerek kanlı eylemler gerçekleştirme olasılığı olmuştur. Bu talimatlar çerçevesinde TSK’nın kitlesel olaylara karşı hangi kesimlerden destek alacakları ve hangi çevrelere karşı dikkatli olması gerektiğine dair hazırlanmış bir planlamadır. (Özgan, 2008: 98).

3.4.4.1. REFAH-YOL Koalisyon Hükümetinin Sona Ermesi

Türkiye’de yaşanmış olan askeri darbeler incelendiğinde, darbelerin nedenleriyle ilgili pek çok siyaset bilimci çeşitli yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu yaklaşımlara göre bazı siyaset bilimciler; TSK’nın fiziksel gücü ve verilen eğitim bakımından müdahaleye hazır olduğunu savunurken; diğer siyaset bilimciler ise, bu faktörlerin yetersiz olduğunu, toplumun siyasal kültürünün, sosyo-ekonomik yapı ve

siyasal yönetimin başarısızlığı sonucu oluşan meşruiyet sorunu, modernleşmenin etkileri ve ordunun yapısı olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır (Örs, 1996: 42 akt. Güler, 2006: 27). 28 Şubat sürecinde bu unsurlar başta olmak üzere siyasi muhalefet, basın yayın ve medya organları, kamuoyu, sivil toplum örgütleri ve sendikalar bu süreçte aktif rol oynamışlardır.

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeler hükümetin ömrünü kısaltmıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine hükümetin diğer ortağı olan DYP’de istifalar artmış ve artan bu istifalar hükümeti zor duruma sokmuş ve hükümetin yoğun olarak eleştirilmesine sebep olmuştur. RP, bu durumu idare ederek iktidarını seçimlere kadar sürdürmek istemiş, gelişen olayları görmezden gelerek her şeyin yolunda olduğu yönünde tavır takınarak hükümeti sürdürmek istemiştir (Özer, 2011: 96). RP’de olan bu sorunlar ve kriz karşısında, hükümet ortağı olan DYP lideri Tansu Çiller eleştirilerin azalması ve hükümetin devam edebilmesi için Erbakan’dan başbakanlığı kendisine devretmesini talep etmiştir. Bu durum, o dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik, Tansu Çiller’in RP’nin zor durumundan faydalanarak Erbakan’dan sürekli olarak başbakanlığı talep ettiğini bildirmiştir (Çelik, 2003: 165). Türkiye’nin bu gergin ortamdan çıkabilmesi için hükümette değişikliğe gidilmesine, Erbakan ile Çiller’in yer değiştirerek bu kez Çiller’in Başbakan olarak yeni bir REFAH-YOL Hükümeti’nin kurulması gündeme gelmiştir (Özgan, 2008: 98).

Yaşanan bu siyasi kriz her geçen gün artmış ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu durum karşısında hükümet ortağı Çiller, Başbakan Erbakan ile yapmış olduğu görüşmede, Erbakan’dan Başbakanlığı resmen istemiş, DYP milletvekillerinin tamamının başbakanlıkta değişiklik istediklerini belirtmiş ve partiyi kontrol edemediğini ifade etmiştir. Ancak, Erbakan başbakanlığı Çiller’e devretmek istemiyordu, bu durumu da başbakanlık devredildiğinde RP’nin imajının zedeleneceğini ileri sürerek temellendirmiştir (Aksoy, 2000: 221).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken muhalefet partileri ve ordu hep birlikte REFAH-YOL hükümetinin üzerine gitmekte ve muhalefet gensoru vermekteydi (Özer, 2011: 96). Bu gensorular hükümetin ömrünün kısaldığını göstermektedir.

Öte yandan, hükümet kanadında bunlar yaşanırken, TSK’nın tavrı ve eleştirileri artmakta idi. Genelkurmay 2. Başkanı Org. Çevik Bir New York Times

gazetesine, TSK'nın hükümet ile mücadelede kesin kararlı olduğunu ve bu mücadelenin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına bağlı olarak hareket ettiğini, ABD ve İngiltere'de siyasi sistemin savunulmasında askerin görevli olmadığını ancak Türkiye'de siyasi sistemin savunulmasının yasayla TSK'ya verildiğini açıklayan bir demeç vermiştir (Tayyar, 2009: 91).

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Çiller başbakanlık konusunda Erbakan'a baskı yaparak, başbakanlığın kendisine devredilmesi konusunda ısrarını sürdürmüştür. Çiller'in bu baskısı ve gensoru tehlikesi karşısında Erbakan başbakanlığı devretmeye ikna olmuştur. Ancak, Erbakan protokolde seçime gitmek şartı ile Çiller'e devretmeye razı olmuştur (Özer, 2011: 97). Erbakan bu olaylar neticesinde başbakanlığın el değiştirmesi ile ilgili "Havada İkmal" adı altında plan oluşturmuştur. Bu dönemin önemli aktörlerinden biri olan TSK pek çok irtica brifingleri vermiş, medyada yoğun şekilde irtica temaları işlenmiştir. Öte yandan, TSK'nın ve REFAH-YOL Hükümeti karşıtı cephenin baskıları sonucunda DYP'de istifalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu istifaların sayısı her geçen gün artmış ve hükümetin bittiği şeklinde değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Buna rağmen, Erbakan ve Çiller'in üzerinde anlaşmaya vardıkları başbakanlığın devrinin hayata geçirilmesi için dışarıdan da desteğe ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bu desteği ise BBP sağlamıştır. BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu ile beraber liderler 17 Haziran'da Başbakanlık Konutunda yeni hükümet modeli üzerinde anlaşmışlardır (Tayyar, 2009: 101). Yapılan bu görüşmenin ortak amacı başbakanlığın önemli olmadığı, demokrasinin zarar almaması, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbe dönemlerinde olduğu gibi demokrasinin kesintiye uğramaması için yeni hükümet modelinin desteklenmesi gerektiği olmuştur (Kazan, 2013: 421-422).

17 Haziran 1997 tarihinde Başbakanlık Resmi Konutunda yapılan görüşmeden sonra liderler, 18 Haziran 1997'de bu konu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Demirel'e haber vermek üzere Çankaya Köşküne çıkmışlardır (Özer, 2011: 97). Çankaya Köşkünde Başbakan Erbakan üç partinin milletvekillerinin imzaları ve istifa mektubu ile Cumhurbaşkanı Demirel'e hükümete destek deklarasyonunu sunmuşlardır (Tayyar, 2009: 104). Çankaya Köşkünde gerçekleşen bu görüşmeler sonunda Cumhurbaşkanı Demirel böyle bir anlaşmanın olamayacağını iki lidere açıklamıştır (Özer, 2011: 98). Cumhurbaşkanı Demirel ile yapılan bu görüşmenin ardından Başbakan Erbakan istifasını sunmuş, Demirel Başbakan Erbakan'ın istifasını kabul etmiş ardından hükümeti kurma

görevini 20 Haziran 1997 tarihinde ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. (Akpınar, 2006: 299). Mesut Yılmaz'ın hükümeti kurmakla görevlendirmesiyle Çiller'in başbakanlık hayali suya düşmüş ve REFAH-YOL Hükümeti sona ermiştir. REFAH-YOL hükümetinin sona ermesi ve hükümeti Mesut Yılmaz'ın kurmak ile görevlendirilmesi askeri kanadı memnun etmiştir.

3.4.4.2. Refah Partisinin Kapatılması

Başbakan Erbakan'ın istifa etmesiyle REFAH-YOL Hükümeti dağılmıştır. Ancak REFAH-YOL Hükümetinin dağılma sürecindeki yaşanan sorunların üzerine RP'nin kapatılması için gerekli çalışmalar başlamıştır. RP'nin kapatılmak istenmesinin sebebi ise artık irticai faaliyetlerle ilişkilendirilmesidir (Özer, 2011: 100).

22 Mayıs 1997 tarihinde, RP'nin iktidarda olduğu dönemde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, RP'nin "Laik Cumhuriyet İlkesine" aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır (TBMM, 2012: 1080). Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından açılan davanın gerekçesi ise Anayasa'nın 68. Maddesi'nin 4. Fıkrasına aykırı hareket ettiği ve laiklik ilkesine aykırı davranması olarak belirtilmiş ve temelli olarak kapatılması istenmiştir. Bu davanın iddianamesinde ise parti Başkanı Erbakan ve diğer üst düzey parti görevlilerinin yapmış oldukları pek çok konuşmalara da yer verilmiştir. Bu konuşmalarda yurttaşlar arasında inanıp, inanmayanlar olarak ayırım yapıldığına yer verilmiştir. Ayrıca laikliğe aykırı davranıldığına ve parti üst yönetiminin ise bu laikliğe aykırı davranışlar karşısında herhangi bir disiplin işlemi yapılmayarak parti yönetimi tarafından da benimsendiği belirtilmiştir (Arikan, 2010: 128).

Anayasa Mahkemesinin RP'yi kapatacağına pek çok milletvekili ve RP'li milletvekili inanırken, Erbakan böyle bir konunun söz konusu olamayacağını dile getirmiştir. Bu nedenle, pek çok RP'li milletvekilleri kendilerine siyasi yasak getirileceğinden dolayı istifa etmek istemişler ancak Erbakan bu istifalara izin vermemiştir. Bunun nedeni ise Erbakan'ın dava sonucunun beklenmesini istemesidir (Aksoy, 2000: 244). RP'de bu gelişmeler olurken bazı RP milletvekilleri nabız yoklamak üzere DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş ile görüşmüşlerdir. Doğan Güreş ise bu konu ile ilgili olarak, RP'nin kesin olarak kapatılacağını ve bu konuda kesin olarak kararlı

olunduğunu belirtmiştir. Doğan Güreş aynı zamanda bu bilginin kendisine Dnz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya tarafından verildiğini söylemiştir (Tayyar, 2009: 118).

22 Mayıs 1997 tarihinde RP'ye açılan kapatma davası 16 Ocak 1998 tarihinde sonuçlanmıştır. Yaklaşık 8 ay süren kapatma davasını basına, o dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer ilan etmiştir. Ahmet Necdet Sezer'in, Erbakan ve arkadaşlarının siyasi hayatını sona erdiren açıklamaları şu şekildedir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 21.5.1997 günlü, 5P.13.Hz.1997/109 sayılı iddianamesiyle RP'nin Anayasa'nın 69. maddesinin 6. fıkrası göndermesi ile 68. maddesinin 4. fıkrası gereğince kapatılması istenilmekle, gereği görüşülüp düşünüldü:

1. Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendi ve 103. maddesinin 1. fıkrası gereğince RP'nin kapatılmasına, Haşim Kılıç ile Sacit Adalı'nın karşı oyları ve Oy çokluğuyla,
2. Beyan ve eylemleri ile Parti'nin kapatılmasına neden olan, Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Ankara Milletvekili Ahmet Tekdal, Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İ. Halil Çelik'in milletvekilliklerinin Anayasa'nın 84. maddesinin son fıkrası hükmü gereğince, gerekçeli kararın Resmi Gazete 'de yayımlandığı tarihte sona ermesine, Oy birliğiyle,
3. Beyan ve eylemleri ile Parti'nin kapatılmasına neden olan üyeleri Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Haşan Hüseyin Ceylan, 1. Halil Çelik ile Şükrü Karatepe'nin Anayasa'nın 69. maddesinin 8. fıkrası gereğince gerekçeli kararın Resmi Gazete 'de yayımlanmasından başlayarak 5 yıl süre ile bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacaklarına, Oy birliğiyle,
4. Davalı Parti'nin tüm mallarının 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine, Oy birliğiyle,
5. Bir trilyon iki yüz otuz altı milyar lira devlet yardımının Parti'ye ödenmemesine ilişkin 12.1.1998 günlü, E. 1997/1 (Siyasi Parti-Kapatma) sayılı tedbirin, gerekçeli kararın Resmi Gazete 'de yayımlanmasına kadar devamına, Oy birliğiyle,

Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, TBMM Başkanlığı'na, Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine, Oy birliğiyle, 16.1.1998 gününde karar verildi (www.belgenet.com, 2013).

Bu açıklama ile RP'nin sonu DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş'in dediği gibi olmuş ve kapatılmıştır. RP'nin kapatılmasıyla bir koalisyon hükümetinin daha tarihe

karışmıştır. RP'nin kapatılması başta Erbakan olmak üzere pek çok milletvekilinin de siyasetten yasaklı hale gelmesine neden olmuştur. RP'nin kapatılması askeri kanadı da memnun etmiştir.

3.4.4.3. Anasol-D Hükümetinin Kurulması

Erbakan'ın "Havada İkmal" planı tutmamış, Başbakan Erbakan'ın istifasından sonra Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Meclis aritmetiğine göre, TBMM'de hükümeti tek başına kuracak bir siyasi partinin olmaması üzerine yeni koalisyon hükümeti için arayışlar başlamıştır. Bu süre içinde pek çok milletvekili partilerinden istifa etmiş ve bu nedenle siyasi partilerin milletvekili sayıları sürekli olarak değişmiştir. Bu değişimde bazı milletvekilleri partilerini değiştirmiş, bazıları ise bağımsızların arasına katılmıştır. Ortaya çıkan bu belirsizlikte koalisyon arayışlarına ANAP, DSP ve DYP'den ayrılan milletvekillerinin kurmuş oldukları DTP olmak üzere üç parti girmiştir. Bu üçlü koalisyon ortaklarının milletvekili sayıları güvenoyu için yetersiz çıkmış, ancak bu sorun CHP'nin 30 Haziran 1997 tarihinde koalisyon ortağı olmadan dışarıdan vermiş olduğu destekle aşılmış ve ANASOL-D koalisyon hükümeti kurulmuştur (Yüksel, 2004: 116). ANASOL-D Hükümeti kurulduktan sonra, 12 Temmuz 1997 tarihinde TBMM'de güvenoyu yapılmıştır. Yapılan güvenoyu sonucunda 256 ret oyuna karşılık 281 oyla güvenoyu resmen onaylanmıştır. ANASOL-D Hükümeti Yılmaz'ın Başbakanlığında kurulmuş, pek çok çevre tarafından da uzlaşmacı hükümet olarak tanımlanmıştır. ANASOL-D Hükümeti 21 ANAP, 11 DSP, 5 DTP ve tek bağımsız milletvekili olan Yalım Erez'den oluşturulmuştur. Kurulmuş olan ANASOL-D Hükümetinin kuruluşunda imzalamış oldukları protokole göre, rejimi ve devleti içinde bulunduğu bunalımdan kurtarmak, toplumdaki gerginliği ortadan kaldırmak ve uzlaşmayı güçlendirmek, Türkiye Ekonomisini yeniden üretkenliğine kavuşturmak, devletin saygınlığını sağlamak, laik cumhuriyeti güçlendirmek amacı ile kurulduğu açıklanmıştır (Tayyar, 2009: 107; Neziroğlu ve Yılmaz, 2015; 2522-2524). Laik Cumhuriyetin güçlendirilmesi ve devletin saygınlığının kazandırılması amacının açıklanması TSK ve laik kesimler tarafından hoş karşılanmış ve sivil-asker ilişkilerinde suların durulmasını sağlamıştır.

Yeni hükümetin kurulmasının ardından RP kapatma davasının sıkıntılarını çekerken, DYP'de hızla gelen milletvekili istifalarının şokunu yaşamaktaydı. DYP en

büyük şoku ise ANASOL-D hükümetinin kurulmasından sonra DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş'in istifasıyla yaşamıştır. Doğan Güreş'in istifasıyla DYP'nin milletvekili sayısı 90'a düşmüştür. Seçimlerde 135 milletvekili çıkaran DYP'de bir yıl gibi kısa sürede 45 milletvekili istifa etmiş ve DYP çok ciddi bir güç kaybetmiştir (Akpınar, 2006: 322).

Türkiye'de ANASOL-D Hükümeti'nin kurulması gerginliği azaltmışsa da gündem sürekli olarak yeni gelişmelerle değişmiştir. Bu değişen gelişmelerden birisi de Temmuz ayının ortalarında ortaya çıkan gelişmedir. Bu gelişme ise DYP Lideri Tansu Çiller'in "CIA için casusluk" iddiası ile Genelkurmay Askeri Savcılığında açılan soruşturmadır. Yeni hükümetin ilk icraatı ise "hazinenin boşalmasını ve bütçenin açığını" gerekçe göstererek zam yapması olmuştur. 22 Temmuz'da Bakanlar Kurulunca, askerlerin 28 Şubat MGK'da almış oldukları 8 yıllık kesintisiz temel eğitim kanunu kabul edilerek TBMM'ye gönderilmiştir. 8 yıllık temel eğitime karşı ANAP kanadında da sesler yükselmişse de Mesut Yılmaz MGK'nın dayatmalarına karşı koyamayacaklarını ve diğer koalisyon ortaklarının da 8 yıllık temel eğitim kanununu istediğini belirtmiş, ANAP tabanına da şimdilik uygun gördüklerini ifade etmiştir. Ancak, Yılmaz bir sonraki seçimlerde tek başına iktidara geldikleri takdirde hatalarını düzelteceklerini de belirtmiştir (Tayyar, 2009: 108-109).

22 Temmuz'da Bakanlar Kurulunda kabul edilen 8 yıllık Temel Eğitim Yasasını hükümetin diğer ortakları olan DSP ve CHP kanadında memnuniyetle karşılanmıştır. Aynı zamanda MGK kararlarının uygulanması için ısrar etmişlerdir. Bu ısrarcı tavra bakıldığında hükümetin MGK kararlarına göre tavır aldığı görülmektedir. Hükümetin kurulduktan sonraki ilk MGK toplantısı 25 Temmuz'da yapılmıştır. Toplantının konusu irtica ve irtica ile mücadele olmuştur. Toplantıda hükümete irtica ile mücadelenin devam etmesi uyarısı yapılmıştır. Bir diğer konu da 8 yıllık kesintisiz temel eğitimin hemen uygulanması ve 28 Şubat MGK kararlarından asla taviz verilmemesi olmuştur (Tayyar, 2009: 110).

MGK toplantısı sonrasında ANASOL-D hükümeti 8 yıllık kesintisiz eğitim yasasını çıkarabilmek için TBMM'yi tatile sokmayacaklarını bildirmiştir. 8 yıllık kesintisiz eğitim yasası ANASOL-D hükümeti tarafından eğitim reformu olarak lanse edilmiştir. Ancak bu yasa RP ve toplumun bazı kesimlerince sert tepkilere neden

olmuştur. Dönemin eski RP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül bu yasanın amacını imam hatiplerin ortadan kaldırılması olarak açıklamış aynı zamanda bu yasanın eğitim sistemini çıkmaza sürüklemeye neden olabileceği yönündeki açıklamaları, RP'nin tavrını açıkça göstermiştir. REFAH-YOL Hükümeti döneminde 8 yıllık eğitim yasasına karşı yapılan gösteriler yeniden gündeme gelmiş ve Türkiye'nin pek çok yerinde vatandaşlar 8 yıllık kesintisiz eğitim yasasını protesto etmek için sokağa dökülmüştür (Yüksel, 2004: 121-123).

Tüm bu gelişmelerin ardından gözler bu sefer ağustos başında yapılan YAŞ toplantısına çevrilmiştir. Bu toplantının önemi ise 28 Şubat MGK Kararlarına imza atan komutanların emekliye ayrılacak olmasıdır. YAŞ 1 Ağustos günü Başbakan Yılmaz başkanlığında toplanmıştır. Toplantıda, KKK Org. Hikmet Köksal, HKK Org Ahmet Çörekçi, Dz. Kuv. K. Ora. Güven Erkaya, JGK Org. Teoman Koman emekliye ayrılmıştır. Emekli olan komutanların yerine ise, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na 1. Ordu Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na Donanma Komutanı Oramiral Salim Dervişoğlu, Jandarma Genel Komutanlığı'na Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Fikret Özden Boztepe atanmış, Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Çevik Bir ise aynı görevde kalmıştır. Ayrıca YAŞ Toplantısında 73 personelin irtica ile mücadele kapsamında, 76 subay ve astsubayın da TSK ile ilişkisi kesilmiştir (Yüksel, 2004: 124).

REFAH-YOL Hükümetinin sona ermesiyle ortaya çıkan Anasol-D koalisyon hükümeti de uzun süreli olamamıştır. TSK'nın 28 Şubat 1997 MGK'sında imzalanan pek uygulama yürürlüğe girmiştir. Ancak bu dönemde en çok dikkati çeken uygulama ise TSK içerisinde de pek çok subayın atılması olmuştur.

SONUÇ

Türk siyasi hayatına bakıldığında istikrarsız dönemlerin oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Bu istikrarsızlıkların sebeplerinden biri ise ordunun siyasetle olan ilişkisidir. Ordunun siyasete karışması genellikle askeri darbeler yoluyla olmaktadır. Türkiye’de ordunun, sivil hükümete yapmış olduğu darbeler şu şekilde özetlenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılmış olan 4 askeri darbe karşılaştırılmıştır. Türkiye’de yapılmış olan darbelerin ortak özelliği sivil siyasetçilere ve hükümetlere olan güvensizliktir denilebilir. Türkiye’de yapılan darbelerin bahanelerine bakıldığında, ortak özelliklerinden en önde geleni olarak Atatürk İlke ve İnkılaplarına uyulmadığı ve hükümetlerin icraatları ve tutumlarının bu ilkelerle çeliştiği şeklinde görülmüştür.

Türkiye’de yapılan askeri darbe ve muhtıraların yapıma şekline bakıldığında, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri doğrudan yapılırken 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997’de ise uyarı metni (muhtıra) verilerek yapılmıştır. Bunun haricinde 27 Mayıs 1960 darbesi emir-komuta zinciri dışında yapılırken, diğer darbe ve muhtıralar ise emir-komuta zincirinde yapılmıştır.

Askerlerin darbe ve muhtıra süreçlerinde partilerin durumlarına bakıldığında, 12 Eylül 1980 darbesinde tüm siyasi partiler kapatılmıştır. Ancak 27 Mayıs 1960 darbesiyle Demokrat Parti, 12 Mart 1971 Muhtırası ile Milli Nizam Partisi ve 28 Şubat 1997 muhtırası ile de Refah Partisi kapatılmıştır.

Türkiye, 27 Mayıs 1960 darbesiyle Milli Birlik Komitesi, 12 Eylül 1980 darbesiyle de Milli Güvenlik Konseyi tarafından yönetilmiştir. Ancak muhtıralar döneminde hükümet değişiklikleri olmuş, doğrudan TSK yönetiminde yer almamıştır.

Türkiye’de, 27 Mayıs 1960 darbesi ile 1924 Anayasası yürürlükten kaldırılarak 1961 Anayasası yapılmış, 12 Eylül 1980 darbesi ile 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılarak 1982 Anayasası yapılmıştır. Buna karşın 12 Mart 1971 muhtırası döneminde ise sadece anayasa üzerinde değişiklik yapılmıştır.

TBMM 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerinde kapatılmış ancak muhtıralar döneminde kapatılmamıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinde sadece Demokrat Parti Milletvekilleri yargılanmış ve başbakan ve iki devlet bakanı idam edilmiştir. 12 Eylül

1980 darbesinde ise bütün parti liderleri yargılanmış ve liderlere 5 yıl siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Muhtıralar döneminde ise sadece 28 Şubat 1997'de Erbakan ve pek çok Refah Partili milletvekiline siyaset yapma yasağı getirilmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesi, Türkiye Demokrasisi açısından büyük bir kırılma olarak görülmektedir. Bu nedenle de 27 Mayıs 1960 darbesi esasında Türkiye Cumhuriyeti için bir dönüm noktası olmuş ve ilerleyen yıllarda askerlerin, sivil hükümetlere müdahalesini alışkanlık haline getirmiştir.

27 Mayıs'tan sonraki süreçlerde, 12 Mart 1971 tarihinde askeri muhtıra dönemi yaşanmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde ise yine 27 Mayıs 1960'ta olduğu gibi askerler sivil hükümeti silah zoru ile görevden uzaklaştırmıştır.

12 Eylül'den sonraki süreçte, iktidara gelen Turgut Özal döneminde, tedrici (yavaş yavaş) bir siyasette sivilleşme döneminin başladığını söylemek mümkün görünmektedir. 1990 yıllar Türkiye'nin yeniden koalisyonlarla yönetilmeye başladığı dönemler olmuştur. Bu yıllarda ekonomik anlamda oldukça olumsuz bir süreç yaşanmış (ekonomik krizler v.s.) ve Türkiye'de merkez sağ ve merkez sol siyaset bunalım dönemine girmiştir. Böyle bir ortamı iyi değerlendiren ve İslamcı bir parti olan RP 1995 Genel Seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış çıkmayı başarmıştır.

Bu seçimlerden sonra zoraki olarak kurdurulan Merkez-Sağ partilerden oluşan koalisyon hükümeti (ANAYOL) çok kısa ömürlü olmuştur. Bu dönemden sonra İslamcı bir lider olarak kabul edilen N. Erbakan (Refah Parti) Tansu Çillerin DYP ile bir koalisyon hükümeti kurarak (REFAH-YOL) Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. İslamcı eğilimleri ile bilinen bir siyasetçinin başbakanlık koltuğuna oturması o güne kadar Türk Siyasetinde çok etkin olan güç odaklarını (TSK, basın, Anayasa Mahkemesi, Burjuvazi, bazı STK'lar) oldukça rahatsız etmiştir. Başbakan Erbakan'ın yapmak istediği veya yapmak istediği icraatlar bu kesimler tarafından - çoğunlukla demokrasi dışı yollarda - eleştirilmiş ve engellenmeye çalışılmıştır. Özellikle askeri sınıf kendi görev alanlarının ve yetkilerinin dışına çıkarak REFAH-YOL hükümetini kamuoyu önünde küçük düşürmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda, bu odaklar adeta muhalefet partisi gibi davranarak seçilmiş meşru hükümeti yıldırıp hükümetin düşmesini sağlamaya çalışmışlardır. Aslında bunu da başardıklarını söylemek mümkündür.

Türk Siyasetinde askerlerin meşru hükümeti devirme girişimi 28 Şubat Süreci olarak bilinmektedir. Askerler, tüm muhalif odaklarla iş birliği yaparak ve gerektiğinde birtakım uygulamalara (tanların yürütülmesi) başvurarak amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır.

Bir yıl kadar süren REFAH-YOL Hükümeti döneminde sivil-asker ilişkileri askerleri sivil siyasetçileri umursamadığı, hatta onları küçümsediği bir dönem olmuştur. Dahası, sivil siyasetçilere birtakım politikaları dayattığı bir dönem (28 Şubat 1997 MGK Kararları) olarak hafızalara yer etmiştir. Bu nedenle, Türk Demokrasisinin oldukça zayıflatıldığı bir dönem olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de ordunun siyasete karışmasının nedenleri 3 temel başlıkta toplanmıştır. Buna göre ilk olarak Türkiye’de ordunun siyasete karışmasının nedeni irtica ya da güvenliğe bağlı olarak TSK iç hizmet kanunu 35. maddede² gösterilir. İkinci olarak sivil hükümetlerin Atatürk İlke ve İnkılaplarına uymadığı ve etkilerinin yok edilmeye çalışıldığından ötürü siyasetçilere olan güvensizlik nedeniyle ordu siyasete karışmaktadır. Üçüncü ve son başlık ise Türk toplumundaki TSK’nın yeri ve Türk toplumunda siyasi kültürün tam olarak oluşmaması nedeniyle Türkiye’de bu nedenle ordu siyasete karışmaktadır.

² TSK İç Hizmet Kanunu 35. maddesi değişikliği için CHP Yalova Milletvekili Muharrem İnce tarafından verilen 12.09 2011 tarihli 38 sayılı kanun değişikliği teklifi meclise sunulmuştur. Verilen bu kanun teklifi TBMM tarafından kabul edilerek 13.07.2013 tarihinde değiştirilmiştir. 35. madde “*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır.*” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0747.pdf> (Erişim Tarihi: 22.06.2019), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf> (Erişim Tarihi: 22.06.2019).

KAYNAKÇA

- ABDÜLHAMİD, M. (1991). *Cemaleddin Afgani Hayatı ve Etrafındaki Şüpheler* (1 b.). Ankara: Fecr Yayınevi.
- AFYONCU, E., ÖNAL, A., & DEMİR, U. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- AKDEVELİOĞLU, A., & KÜRKÇÜOĞLU, Ö. (2006). Orta Doğu'yla İlişkiler. B. ORAN (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikası 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 2, s. 124-157). İstanbul: İletişim Yayınları.
- AKIN, K. (2000). *Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan*. İstanbul: Birey Yayınları.
- AKPINAR, H. (2001). *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- AKSUN, Z. N. (2014). *II. Abdülhamit Han*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- AKYOL, M. (2007, 08 31). *Türk İslamı Nasıl Modernleşti?* 02 08, 2018 tarihinde <http://mustafaakyol.org/index.php/blog/turkce-yazilar/497-trk-slam-nasl-modernleti-14> adresinden alındı
- ALBAYRAK, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- ALKAN, N. (2011). *Selanik İstanbul'a Karşı 31 Mart Vakası ve II. Abdülhamit'in Tahttan İndirilmesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ALTINAY, A. G. (2003). Militarizm ve İnsan Hakları Ekseninde Milli Güvenlik Dersi. B. ÇOTUKSÖKEN, A. ERZAN, & O. SİLİER (Dü) içinde, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları* (s. 138-157). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- ALTINAY, A. G. (2009). Can Veririm, Kan Dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm. G. TÜZÜN (Dü.) içinde, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları* (s. 143-165). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- ALTINAY, A. G. (2009). Tabulaşan Ordu, Yok Sayılan Militarizm. T. BORA, & M. GÜLTEKİNGİL (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* (Cilt 9, s. 1245-1257). İstanbul: İletişim.

- ALTINAY, A. G., & BORA, T. (2008). Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* (Cilt 4, s. 140-141). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARCA YÜREK, C. (1998). *12 Eylül'e Doğru Koşar Adım (Kasım 1979-Nisan 1980)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ARİKAN, N. (2010). *Siyasal propaganda açısından televizyon haber programları (Örnek olay: 28 Şubat sürecinde Arena programı)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARON, R. (1995). *Özgürlükler Üzerine Deneme*. (T. ILGAZ, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- ATALAY, C. (2014). Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*.
Avrasya İslam Şurası. (1995, 10 21-24). 05 10, 2018 tarihinde alındı
- BALBAY, M. (2008). *12 Eylül Sol-Kırımı-78'liler*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- BAYAR, C. (1997). *Ben De Yazdım Millî Mücadeleye Giriş* (Cilt 4). İstanbul: Sabah Kitapları.
- BAYRAMOĞLU, A. (2001). *28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- BELGE, M. (2014). *Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BİRAND, M. A., & YILDIZ, R. (2012). *Son darbe: 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- BİRAND, M. A., BİLÂ, H., & AKAR, R. (2006). *12 Eylül Türkiye'nin Miladı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- CEMAL, H. (2010). *Türkiye'nin Asker Sorunu: Ey Asker, Siyasete Karışma!* İstanbul: Doğan Kitap.
- CNN TÜRK. (2018, 08 10).
<https://www.cnnturk.com/2010/turkiye/02/04/emasya.protokolu.kaldirildi/562324.0/index.html> adresinden alındı

- CORA, Y. T. (2013). Asker-Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması. N. Y. SÜNBUĞLU (Dü.) içinde, *Erkek Millet Erkek Asker: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* (s. 45-72). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAKIR, R. (1994). *Ne Şeriat Ne Demokrasi, Refah Partisini Anlamak*. İstanbul: Metris Yayınları.
- ÇAKIR, R. (2005). Milli Görüş Hareketi. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, 544-555.
- ÇAKIR, R. (2018, 04 25). *30 Yıldan Hatırladıklarım / 9 Erbakan Hoca ve Ben*. Radikal: <http://rusencakir.com/30-YILDAN-HATIRLADIKLARIM9-Erbakan-Hoca-ve-ben/5123.html> adresinden alındı
- ÇAVDAR, T. (2004). *Türk Demokrasi Tarihi* (3 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇAVDAR, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇAVDAR, T. (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* (4 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇELİK, N. (2004). *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- ÇETİN, G. (2017, 12 26). sahipkiran.org: <http://sahipkiran.org/2013/12/26/menderes-donemi-politikalari-ve-icraatları/> adresinden alındı
- ÇETİNKAYA, Z. (1997, 01 11). *Tartışılan İftar Yemeği*. 05 28, 2018 tarihinde Erbakan'ın Başbakanlık konutunda vereceği iftar yemeği ile tarikatlara sahip çıktığını göstermeyi amaçladığı iddia ediliyor.: <http://www.milliyet.com.tr/1997/01/11/siyaset/tartisilan.html> adresinden alındı
- DEMİR, F. (2007). *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- DEMİR, Y. (tarih yok). Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 155-171.
- DUMAN, D. (1997). *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*. İzmir: Eylül Yayınları.
- EKİCİ, S., & BAHARÇİÇEK, A. (2016). NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri. *Birey ve Toplum*, 6(11), 149-166.

e-Muhtıra Erken Seçimi Gündeme Taşdı. (2007, 02 27). Radikal:
<http://www.radikal.com.tr/politika/10-yilinda-28-subat-3-807165/> adresinden
 alındı

ERBAKAN, N. (1975). *Milli Görüş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

ERTEM, B. (2013). Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde
 Tartışılması. *Turkish Studies*, 261-278.

ESEN, S. (2010). 18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu. *Mülkiye Dergisi*(267),
 167-192.

EVREN, K. (1990). *Kenan Evren'in Anıları* (Cilt 1). İstanbul: Milliyet Yayınları.

EVREN, K. (2017, 02 06). *Milli Güvenlik Konseyi 1 Numaralı Bildirisi (12.09.1980)*.

Resmi Gazete:

http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf
 adresinden alındı

FEROZ, A. (2006). *Bir Kimli Peşinde Türkiye*. (S. C. KARADELİ, Çev.) İstanbul:
 İstanbul Bİlgi Üniversitesi Yayınları.

Gılgamış Destanı. (2015). (S. MADEN, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür
 Yayınları.

GÖKÇEK, G., & AKYÜZ, F. (1963). Asur Ordusu. *Ankara Üniversitesi Tarih
 Araştırmaları Dergisi*(54).

Güncel Türkçe Sözlük. (2016, 11 18). Türk Dil Kurumu:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.585a9ec72acb9.09069778 adresinden alındı

GÜNDÜZ, A. (2002). *Mezopotamya ve Eski Mısır*. İstanbul: Büke Yayınları.

GÜVEN, D. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül
 Oyları*. (B. ŞAHİN, Çev.) İstanbul: Tekin Yayınevi.

GÜVEN, İ. (Dü.). (2009). *Uygurluk Tarihi* (2 b.). Ankara: Pegem Akademi.

Güven, T. Y. (2008). *Demirelli Yıllar*. Ankara: Gündüz Kitabevi.

Haber Kanal. (2018, 08 10).

http://www.haberkanal.net/yazilar/emasya_protokolu_tammetin.asp#.W222vegzbIU adresinden alındı

Haber Kazanı. (2018, 05 28). <http://www.haberkazani.com/kazandan-2-subat-1997-gundemi.html> adresinden alındı

HALE, W. (1996). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset.* (A. FETHİ, Çev.) İstanbul: Hill Yayınları.

Hürriyet Gazetesi. (2018, 08 11). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-o-belge-8987> adresinden alındı

İBA, Ş. (1998). *Ordu Devlet Siyaset.* Chiviyazıları Yayınevi.

İNSEL, A. (1997). MGK Hükümetleri ve Kesintisiz Darbe Rejimi. *Birikim Dergisi*, 15-18.

İPLİKÇİOĞLU, B. (1994). *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları.* İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

JESSOP, B. (1990). *State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place.* Madison: Polity Press.

KARA, İ. (1995). *Türkiye'de İslamcılık.* İstanbul: İz Yayıncılık.

KAYA, E. (2016). *Demokrasinin İlk 50 Yılı.* İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

KAYA, M. A. (2005). Roma Lejyonerleri ve Anadolu. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37).

KİLİ, S. (1998). *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1960 Anayasası.* İstanbul: Boyut Kitap Yayınları.

KIRÇAK, Ç. (1994). *Meşrutiyetten günümüze gericilik: 1876-1950.* Ankara: İmge Yayınevi.

KÖKER, L. (1992). *Demokrasi Üzerine Yazılar.* İstanbul: İmge Kitabevi.

KÖYLÜ, M. (2016). *Darbelerin Siyasi Tarihi.* Ankara: Kripto Yayınları.

KURT, H. (2010). *İttihat Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler.* (T. UZUN, Dü.) Ankara: Orion Yayınları.

- KURTOĞLU, Z. (2005). Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset: İslamcılık. T. BORA, & M. GÜLTEKİNGİL (Dü) içinde, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* (Cilt 9, s. 201-216). İstanbul: İletişim Yayınları.
- KÜÇÜK, C. (1991). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 4). (Â. ÖMER, Dü.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları İşletmesi.
- LEOGRANDE, M. W., & PERLMUTTER, A. (1982). The Party in Uniform: Toward a Theory of Civil-Military Relations in Communist Political Systems. *The American Political Science Review*, 76(4), 778-789.
- LEWIS, B. (2010). *Demokrasinin Türkiye Serüveni*. Yapı Kredi Yayınları.
- LOCKE, J. (1969). *Essay Concerning the True Original Extent End of Civil Government: Second Treatise on Civil Government*. (E. BARKER, Dü.) London: Oxford University Press.
- MANAZ, A. (2008). *Siyasal İslamcılık Türkiye’de Siyasal İslamcılık* (Cilt 2). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Milletvekili Genel Sonuçları*. (tarih yok). 02 12, 2018 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 adresinden alındı
- Milli Selamet Partisi. (1973). *Milli Selamet Partisi Programı*. Ankara: Elif Matbaacılık.
- NEZİROĞLU, İ., & YILMAZ, T. (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Cilt 3). Ankara: TBMM Basımevi.
- ÖRS, B. (1996). *Türkiye’de Askeri Müdahaleler Bir Açıklama Modeli*. İstanbul: Der Yayıncılık.
- ÖZDEMİR, H. (2015). 28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)-Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 165-193.
- ÖZTAN, G. G. (2013). Türkiye’de Milli Kimlik İnşası Sürecinde Militarist Eğilimler ve Tesirleri. N. Y. SÜNBÜLOĞLU (Dü) içinde, *Erkek Millet Erkek Asker: Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* (s. 75-113). İstanbul: İletişim Yayınları.

- ÖZTUNA, Y. (2013). *II. Abdülhamit ve Şahsiyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÖZTÜRK, M. (1993). *Ordu ve Politika*. Fark Yayınları.
- PERLMUTTER, A. (1969). The Praetorian State and the Praetorian Army. *Comparative Politics*, 1(3), 382-404.
- POULANTZAS, N. (1975). *Political Power and Social Classes*. London: New Left Books.
- POYRAZ, F. (2010). Milli Nizam Partisi'nden AK Partiye. T. UZUN (Dü.) içinde, *İttihat ve Terakkiden Günümüze Siyasal Partiler* (s. 311-338). Ankara: Orion Kitapevi.
- PULLU, S. (2008). *Antik Çağ'da Zırhlı Savaş Makineleri: Assur Ordusunda Tank*. (F. EMECEN, Dü.) İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sabah Gazetesi*. (2018, 05 28). <http://arsiv.sabah.com.tr/1997/01/11/f10.html> adresinden alındı
- SANDER, O. (2010). *Siyasi Tarih* (20 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- SARIBAY, A. Y. (2001). *Türkiye'de Demokrazi ve Politik Partiler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- SARTORİ, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (T. KARAMUSTAFAOĞLU, & M. TURHAN, Çev.) Ankara: Yetkin Yayınları.
- SAYAR, M. H. (2008). *Roma İmparatorluğunun Yükseliş Ve Çöküş Süreçlerinde Ordunun Yapısı İle İmparatorluğun Mali Kaynakları Arasındaki Dengenin Oynadığı Rol Hakkında Bazı Düşünceler*. (F. EMECEN, & „, Dü) İstanbul: Kitabevi.
- SELEŞ, A. (2013). *Cemaleddin Efgânî, Görüşler, Tartışmalar, Değerlendirmeler* (1 b.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- SEVİNÇ, M. (2000). Milli Güvenlik Kurulu ve 1997 Süreci. *Birikim Dergisi*(131), 60-71.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Ş. (2000). İRTİCA. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 458-459.
- SUNAY, C. (2010). *Türk Siyasetinde Sivil Asker İlişkileri*. Ankara: Orion Kitabevi.

- SUNGUR, Z. (2016). Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(14), 1-24.
- ŞEN, S. (2000). *Geçmişten Geleceğe Ordu*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- T.C. Resmi Gazete. (1997, 01 09). 05 22, 2018 tarihinde
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22872.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22872.pdf>
 adresinden alındı
- TANILİ, S. (2015). *yüzyılların Gerçeği ve Mirası* (2 b., Cilt 1). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TANÖR, B. (2005). *Türkiye Tarihi / Bugünkü Türkiye 1980-2003* (Cilt 5). İstanbul: Cem Yayınları.
- Tarihçe*. (2016, 12 15). Kara Kuvvetleri Komutanlığı:
<http://www.kkk.tsk.tr/KKKHakkında/KKKTarihce.aspx> adresinden alındı
- Tarihte Bugün*. (2018, 06 03). https://www.tarihtebugun.org/11049-4-subat-1997_Tanklar_Sincanda_Demokraside_Balans_Ayari.html adresinden alındı
- TDK. (2017, 01 18). *Türk Dil Kurumu*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.587f5be9292817.24713347 adresinden alındı
- TEPEKAYA, M. (2012). Türk Basınında Demokrat Parti Genel Seçimleri. *Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*, 251-355.
- TOPRAK, B. (1994). *Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim İçinde*. (E. KALAYCIOĞLU, & A. SARIBAY, Dü) İstanbul: Der Yayınları.
- TOY, H., & ELMACI, D. (2015). *Kronolojik Türkiye Tarihi*. İstanbul: Karma Kitaplar Yayınevi.
- TUTAR, H. (2007). *Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar*. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınevi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1997). *Yasa Dışı Örgütlerin Devletle Olan Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınliğa*

Kavuşturulması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.
Ankara: T.B.M.M. Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2012, 11 02). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu*. 05 17, 2018 tarihinde Bilgisine Başvurulan Kişilerin Görüşme Tutanakları: https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/28_subat_alt_komisyonu/28_subat_alt_komisyonu/02.11.2012/%C5%9E%C3%BCkr%C3%BC%20Karatepe-02.11.2012.pdf adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2012). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: T.B.M.M. Yayınları.

Türkiye'de Milletvekili Seçimleri. (2015, 06 2015). 06 07, 2018 tarihinde http://www.byegm.gov.tr/uploads/docs/Secim_Turkce_Ic.pdf adresinden alındı

UÇAROL, R. (2008). *Siyasi Tarih (1789-2001)*. İstanbul: Der Yayınları.

Uzumbaba. (2018, 06 03). http://www.uzumbaba.com/belgeseller/tarihi_gazeteler/1993-1997/tarihi_gazeteler_1993-1997.htm adresinden alındı

VINCENT, A. (2009). *Modern Political Ideologies* (3 b.). London: Blackwell Publishing.

VURGUN, Ş. (2015). 1950-60 Seçim Sistemlerinin Meclise Yansıması. *Adnan Menderes Üniversitesi MYO Dergisi*(37), 1-14.

YETKİN, Ç. (1994). *12 Eylül'de İrtica Nicin ve Nasıl Geçildi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

YILDIZ, A. (2002). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İktidar Kavgaları ve Sanal İrtica*. İstanbul: Pınar Yayınları.

YILDIZ, M. C. (1999). Osmanlı'nın son dönemindeki üç düşünce akımının sosyolojik analizi: Batılılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi*(4), 279-301.

YILDIZ, N. (1996). Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 481-505.

YÜCEL, M. S. (2006). *Türkiye nin Siyasal Partileri 1859-2005*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

DİZİN

-1-

12 Eylül .vii, x, 2, 3, 7, 9, 30, 35, 38, 42,
43, 63, 77, 83, 89, 90, 93, 100
12 Mart vii, 3, 29, 30, 31, 34, 40, 41, 63,
83, 89, 90

-2-

27 Mayıs..vii, 1, 3, 7, 25, 28, 34, 63, 83,
89, 90, 96
28 Şubat.....v, viii, ix, 1, 2, 3, 46, 48, 50,
51, 52, 56, 57, 60, 63, 64, 65, 67, 69,
72, 73, 74, 75, 79, 81, 82, 87, 88, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 97

-A-

AB 68, 78
Anasol-D ix, 86, 88
Anayasa... 40, 48, 57, 67, 68, 71, 84, 85,
90
Anayasa mahkemesi..... 48
ANA-YOL viii, 46

-B-

BÇG 73, 74, 75, 81

-C-

CHP xi, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
39, 41, 46, 47, 58, 60, 86, 87, 91

-Ç-

Çiller.. 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 60, 65,
82, 83, 84, 87

-D-

Darbe v, 35, 54, 94, 96, 100
Demirel.... 29, 30, 32, 34, 41, 47, 49, 54,
56, 58, 63, 65, 66, 72, 79, 83, 86, 97,
100

-E-

Ecevit..... 31, 32
EMASYA 75, 76, 77

Erbakan...viii, 31, 35, 39, 40, 42, 43, 44,
47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 61, 64, 65, 71, 72, 75, 82, 83, 84,
85, 86, 90, 92, 94

Evren 34, 35, 95

-İ-

İrtica.. viii, ix, 45, 54, 73, 74, 79, 80, 94,
100

-L-

Liberalizm 13, 14

-M-

Marksizm..... 16, 18
MBK.....xi, 28, 29
MGK.... viii, ix, xi, 2, 35, 42, 43, 56, 57,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 73,
74, 77, 79, 81, 82, 87, 88, 91, 96
Militarizm.....vii, 6, 8, 92, 93, 94, 97
MNPxii, 40
MSPxii, 31, 32, 40, 41, 42, 43, 58
Muhtıra v, 30, 95

-O-

Ordu iii, v, 12, 14, 15, 21, 25, 75, 88, 92,
93, 96, 98, 99

-R-

RP ..xii, 1, 43, 44, 47, 48, 49, 51, 53, 54,
55, 56, 57, 58, 61, 64, 79, 82, 84, 85,
86, 87, 90, 97

-S-

Siyasal İslam.....2, 37, 78, 80, 97
Siyasetiii, v, 2, 52, 96, 97, 99

-T-

TBMM.....xii, 28, 31, 48, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 69,
74, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 97

TSKxii, 7, 48, 50, 51, 52, 56, 58, 60, 61,
63, 64, 66, 70, 73, 74, 75, 79, 80, 81,
82, 83, 86, 88, 89, 90, 91

-Y-

Yılmaz47, 48, 49, 84, 85, 86, 87, 88

